This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

27234
10.120

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY.

1877.

27234.10.120

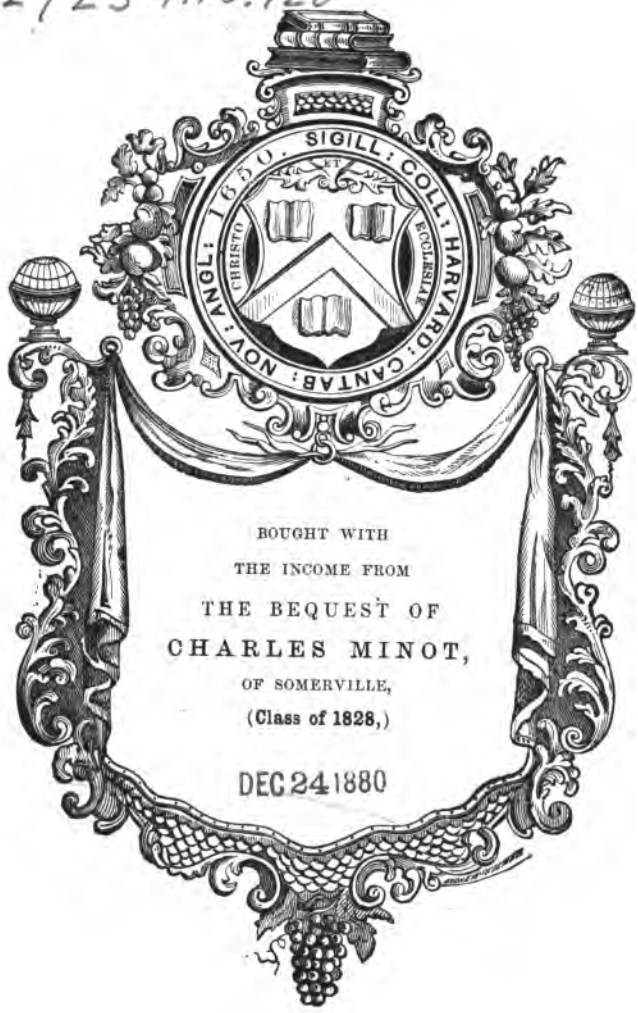

BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
CHARLES MINOT,
OF SOMERVILLE,
(Class of 1828,)

DEC 24 1880

NARODNE PJESME

O BOJU NA KOSOVU GODINE 1389

SASTAVIO U CJELINU

ARMIN PAVIĆ.

TROŠKOM JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

U ZAGREBU.
TISKOM DIONIČKE TISKARE.
1877.

27234.10.120
~~27235.34~~

HARVARD COLLEGE LIBRARY

DEC 24 1880

Minot Fund.

U drugoj polovini 18 vijeka uzeli su u Evropi velikom pomnjom izučavati narodnu poeziju. Poznata je stvar, koliku je senzaciju u svem kolikom književničkom svijetu probudio Mackphersonov pseudo-Osian. Upravo poticaju, nadošlu s te strane, imamo zahvaliti, te je Fortis prve hrvatske narodne pjesme iznio u učeni svijet evropski, u kojem ih Goethe i Herder dočekaše velikom pažnjom i ljubavi. Kada je malo poslije toga Wolf stao učiti, da je Homerova Ilijada složena od grčkih narodnih pjesama, njemački učenjaci još željnije gledahu na Dalmaciju, pa za to Johannes Müller moljaše našega Dubrovčanina Gjorgja Ferića,[1] da bi mu poslao prevedenih narodnih pjesama i pripovijetki. Ferić je ponešto zadovoljio želji Müllerovoj, poslavši mu (epistola ad clarissimum virum Joannem Müller. Rag. 1798.) 38 prevedenih pjesama. Ovo je dakako odveć malen kvantum, a i ovomu prijevod Ferićev oduzimlje i kvalitativnu vrijednotu. Još davno prije toga priopćiše hrvatski pjesnici Hektorović i Baraković četiri narodne pjesme, i ban hrvatski Petar Zrinjski zabilježi jednu god. 1663, i dubrovački hrvatski pjesnici sabraše od g. 1697—1758 lijepu zbirku narodnih pjesama; ali prije nego što ovaj hrvatski trud dodje u opći evropski svijet, Vuk je Karadžić, poučavan Kopitarom, od g. 1814 unaprijed svijetu prikazivao srpske narodne pjesme.

Poznato je silno zanimanje, kojim evropska književnička publika uze izučavati hrvatsku narodnu poeziju; od nje se nadahu, da će se njome i Homersko pitanje rasvijetliti.

Ovdje ću uz put reći, zašto ja i Vukove srpske narodne pjesme zovem hrvatskimi. Ja toga ne činim zato, što bih htio reći, da te

[1] Ferić bijaše njemačkoj publici poznat svojom knjižicom „Fabulae ab illyricis adagiis desumptae. Ragusii 1794.“ Ako se o tih fabulah u Radu 37. kaže „ne bih mogao reći, da ima u njih mnogo sadržaja, odveć su općenite, što i sam pjesnik priznaje, rekav, da mu je glavno bilo do dobrih moralnih nauka“, tim se je dosta neobzirno htjelo osuditi djelo muža, koji se oko izučavanja te vrsti poezije vrlo mnogo trudio. „Općenitost“ nije nipošto pogrješka u poeziji, a „dobar moralan nauk“ karakteristika je dobrih fabula.

pjesme nijesu srpske, nego za to, što mislim, da su i hrvatske. Narod hrvatski i srpski zauzeo je dvije različite države, inače je taj narod jedne krvi, jednoga jezika i jednih običaja, pa zato se i u jednoj i u drugoj zemlji jednakom ljubavi njegovaše i narodna poezija. Vuk svojih pjesama (mislim ovdje posljednje bečko izdanje) nije sabrao u samoj srpskoj zemlji; gdje je, od koga li je svaku pjesmu dobio, toga nije za mnoge zabilježio: pa ko da onda uzmogne staviti granicu u njegovoj zbirci i kazati: ovo ovamo je je srpsko a ono onamo hrvatsko! Odkako je Daničić u biogradskoj velikoj školi izrekao one znamenite riječi o imenu hrvatskom i srpskom, nijedan uvidjavan patriota srpski ne bi više smio pomišljati na to, da može biti štokavski dialekat odlučuje što je srpsko što li hrvatsko. Predmetom, o kojem se pjeva, Vukove pjesme nijesu nipošto same srpske. Tu se pjeva i o mletačkom duždu i o bečkom cesaru, i o Jurišiću, Sekuli, Sibinjanin Janku itd., koji za cijelo da nijesu Srbi. Ako Vukove pjesme pjevaju mnogo o Marku, ama Marka pjevaju i Bugari i Slovenci, a pjesme za koje ni sam Miklošić (Denkschriften der Akademie der Wissenschaften Bd. XIX) ne može drugačije reći, nego da su hrvatske, te znaju ne samo za Marka, nego znaju i za kosovski boj, znaju za nj mnogo više, nego li ikoja pjesma u Vukovoj zbirci. Prosti narod mnogo je razumnije, nego li mnogi današnji učenjak razabirao zajednicu, koja veže jedan narod dvaju imena, pa za to je katastrofa srpska jednako boljela Hrvata kao i Srbina! Ima u Vukovoj zbirci nekolikih pjesama, upravo o kosovskom boju, za koje moramo priznati, da su specifično srpske; ali to su pjesme najnovije, postale u vrijeme, kada je poguban separatizam plemenski udario i u sam prosti narod. Kada ja dakle i Vukom sabrane pjesme i našu cijelu narodnu poeziju u opće zovem samo hrvatskim imenom, činim tako kratkoće radi, mjesto da bi je zvao „hrvatskom ili srpskom“.

Wolfova teorija o postanku Homerove Ilijade podkrijepila se hrvatskom narodnom poezijom, ne samo što je ova donijela novo svjedočanstvo, da u narodâ zaista ima obilne prostonarodne poezije, koja se usmenom tradicijom mnoge vijekove predaje od generacije generaciji, nego još više se Wolfova teorija s te strane podkrijepila i tijem, što se stil hrvatske narodne poezije vrlo mnogo podudara sa stilom Homerovih pjesama. Ali u hrvatskoj narodnoj poeziji nema nigdje svjedočanstva, da bi se mnoge, pače da bi se samo i nekolike pjesme skupile oko jedne sredine tako, da bi se jedna nastavljala drugom.

Najviše narodnih pjesama pjeva o Marku, ali te pjesme ne samo što u samom narodu osim imena Markova ne nadjoše nikake druge sveze, koja bi ih vezala u jednu cjelinu, nego, kako mi je iz dobra vrela poznato, ni vrlo jak pjesnik naš nije uzmogao, da bi od tih pjesama sastavio cjelovit narodni spjev.

Ima još i o kosovskom boju više narodnih pjesama. Ni ove se u samom narodu ne skupiše u jedinstvenu cjelinu, ali ima književnika, koji se trudiše, da bi od samih tih pjesama sastavili jedan spjev.

U najnovije vrijeme ogledao je tako učiniti Stojan Novaković „Kosovo. Srpske narodne pjesme o boju na Kosovu. Pokušaj da se sastave u cjelinu kao spjev. Drugo izdanje Zagreb 1872.“ Novaković spominje starije take pokušaje: Besonov u Ruskoj besjedi 1857. II. D'Avril la bataille de Kosovo. Paris 1868. Ne znam zašto Novaković nije spomenuo i pokušaj našega Orsata Pucića: Mickievicz dei canti populari illirici. Zara 1860. str. 154—175.

Ja mislim, da ovi pokušaji nijesu uspjeli.

Već se je s nekolikih strana raspravljalo pitanje, u koje li vrijeme postaše kod Vuka zabilježene pjesme, koje rade o Nemanjićih, Vukašinovićih, o Lazaru, o Marku, o Jug-Bogdanu itd. Miklošić misli, da je svaka pjesma jezgrom svojom (dem Kerne nach) suvremena zgodi, o kojoj se u pjesmi radi: pjesme koje slave (verherr-) lichen) Kraljevića Marka jesu iz XIV stoljeća.[1]

Najstarije zabilježene narodne pjesme jesu one tri kod Hektorovića. A nema ni od kuda ni drugačijega pouzdanoga, od XVI vijeka starijega svjedočanstva, da bijaše i prije XVI vijeka narodne poezije. Svjedočanstva, koja Jagić spominje prije Kuripečićeva puta u Carigrad g. 1531 ne vide mi se ni malo pouzdana. Do Lukarićevih riječi, koje priopćuje Apendini, i do onih notica o veselju Zadrana g. 1344. i 1402 ne drži ni sam pisac mnogo, a doista da još i manje za hrvatsku narodnu poeziju govore riječi Gregorasa Nicefora, koje je već prije Jagića i Bodjanski krivo uzeo, kao da se njimi označuju hrvatske narodne pjesme prije g. 1326. Dobro je već Maletić u XVIII svesci Glasnika opazio, da je Bodjanski prenaglo radio, kada je riječi Niceforove uzeo dokazom za postojanje naše narodne poezije. Ta Nicefor, pripovijedajući kako u šumi sastaše Bugare, tamo izrijekom kaže, da su tek nekoliki ljudi njegove pratnje razumjeli jezik tih Bugara (ἦσαν γὰρ οἱ καὶ τῶν ἡμετέρων τῆς ἐκείνων γλώττης οὐ πάνυ τοι ἀδαεῖς ἦσαν) Da su dakle ljudi Niceforove pratnje doista pjevali

[1] Oesterreichische Revue 1862.

slavenski, kako bi Nicefor bio mogao razumjeti, šta ti ljudi pjevahu, kada se iz onih riječi gore jasno vidi, da Nicefor nije razumio slavenskoga jezika. Na svaki je način vrlo neoprezno, ako se iz riječi Niceforovih, kojimi spominje, da idući šumom ljudi iz njegove pratnje „φωναῖς ἐχρῶντο καὶ μέλεσι τραγικοῖς, ἦδον δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν ὧν οἷον κλέος ἀκούομεν οὐδέ τοι ἴδμεν" ide izvoditi, da je već i u XIV vijeku karakter našega narodnoga pjevanja melankoličan bio ili da su još i u XVI vijeku naše narodne pjesme bile bez zajedničkoga centra. Ljudi Niceforove pratnje za cijelo da su pjevali grčke pjesme. Ta pisac ovdje o njihovu pjevanju govori sa svijem časno, a pripovijedajući malo dalje, kako u Strumici pjevaju Bugari, ne smaže mu pero već dovoljno riječi, kako bi čitateljem to slavensko pjevanje čim gore barbarskim prikazao. One riječi κλέα ἀνδρῶν ὧ. οἷ. κ. ἀ. οὐ. τ. ἴδμεν nijesu drugo nego citat Homerove fraze, česa u Niceforovu pripoviedanju i drugdje nalazimo iz obila.

Nemajući dakle prije 16 vijeka zabilježene nijedne narodne pjesme i nemajući ni pouzdana od XVII stoljeća starijega svjedoka, da bijaše narodnih hrvatskih pjesama: šta da sudimo o pjesmah, u kojih se spominju dogadjaji XIV vijeka? Kada su ove postale?

Je su li one mogle postati i u XVI vijeku, ma da se u njih govori o dogadjajih XIV vijeka? Kada bismo uzeli, da je tako moglo biti, onda bi uzimali, da i prostonarodna historijska pjesma, kao što i pjesma književničkoga pjesnika, može postati i poslije vijekova: prostonarodni pjevač slušajući u XVI vijeku pripovijedati o kosovskom boju od g. 1389 ode kući i sastavi pjesmu. Tomu se protivi i iskustvo i teorija. Za naše najnovije historijske narodne pjesme uče nas ljudi tomu poslu izvješteni, da se te pjesme rode uz same dogadjaje, a ne da se ni pravo pomisliti, da bi se prost pjevač i uz slabiji poticaj dao na sastavljanje pjesme; duša takoga čovjeka treba da bude podražena svom onom silom, kolika tek iz suvremenosti samoga dogadjaja izlazi.

Ako je tako, onda doista treba uzeti, da su pjesme, koje rade o dogadjajih iz XIV vijeka, postale uz same te dogadjaje. A ima li u opće ikaki razlog, s kojega bismo mogli uzimati, da je sve do XVI vijeka nijem narod hrvatski tekar sada najednoč onolikom i onakom narodnom poezijom prozborio?

Ja bih rekao: odkako se Hrvati nastaniše u ove krajeve, u kojih sada stoje, nema prije XVI stoljeća u prošlosti njihova i političkoga i kulturnoga života nijedna epoha, za koju bismo mogli reći, da je taka te u njoj ugasnuše, ili da je taka te u njoj tek postaše

uvjeti, uz koje u narodu gasne ili se radja narodna epska poezija. Epoha epskoga vijeka u narodu ugasne tek naprednom kulturom, ali prije XVI vijeka jedva da je u hrvatskih primorskih gradovih kultura veće dimenzije zauzimala. Svećenstvo kršćansko, navlastito latinsko, stajalo je na put narodnim običajem i mišljenju, ali iz sve veće žestine, kojom je svećenstvo o tom radilo, jasno je vidjeti, da mu boj njegov ostajaše sveudilj bez uspjeha. Dolazak Turaka nije ni po što takav momenat, da bi njega mogli držati prvim poticajem, kojim se u hrvatskoga naroda rodi epska poezija. Kultura ni prije toga ne bijaše mnogo znatnija. Još manje bojna buka. Vjerski fanatizam Turaka protiv kršćana jedva da bijaše žešći, nego što prije toga bijaše fanatizam istočnjaka protiv zapadnjaka, a obaju ovih protiv patarena.

Moglo bi se za čas pomisliti: hrvatska epska narodna poezija postala je za to istom u početku XVI vijeka, jerbo je tek u ovo vrijeme sav koliki hrvatski narod stao osjećati, da je Turčin svima skupa zajednički neprijatelj, tek u ovo vrijeme postao je boj protiv Turčina narodnom ideom; prije toga vremena nije odpor svega naroda bio zajednički, nego upravo nesloga i medjusobna zavist učini te je najprije 1393 izdahnula Bugarska, 1458 Srbija, 1463 Bosna, 1482 Hercegovina: istom po što svi skupa postaše robovi, nije rob robu imao šta će zavidjeti, nego ih jednaka nevolja udruži, da bi zajednički izvojštili, što su neslogom i nenavidosti bili izgubili. Ovakovu dosta zamamljivu mišljenju staje na put to, da upravo u najstarijih narodnih pjesmah nema nigdje refleksa onakoj zajedničkoj narodnoj ideji: najstariji heros κατ' ἐξοχήν hrvatske narodne poezije, Kraljević Marko, jest turska pridvorica.

Držim dakle da je Vuk pravo pogodio rekavši, da u hrvatskoga naroda bijaše uvijek narodne epske poezije, a što se nijesu sačuvale pjesme, u kojih bi se radilo o dogadjajih, starijih od XIV vijeka, tomu je uzrokom, što je dolazak Turaka učinio u narodu toliku promjenu, da se uz ovu zaboravilo na starije dogadjaje.

No ako su u naših zbirkah štokavskih narodnih pjesama zabilježene pjesme o Marku i o Kosovu i t. d. do ista postale u vrijeme kada življaše Marko i kada bijaše kosovski boj: kako da te pjesme govore jezikom, kojim se i danas govori? Na takovo se pitanje sa svim lijepo da odgovoriti, da se jezik usmenom tradicijom pjesama mijenjaše, a uz to inače pjesma mogaše ostati ne preinačena. Ali šta ćemo s desetercem tih najstarijih narodnih pjesama, kada eno imamo u pjesmah, zabilježenih XVI i XVII vijeka

pouzdano svjedočanstvo, da u starije vrijeme bijaše epskim pjesmam drugačiji metrum? Miklošić si ovdje pomože rekavši, da se hrvatska epska poezija služila dugačkim metrom, a srpska da je uvijek imala deseterac. Ja se sve nadam, da će se vremenom i ovdje pokazati, što se već pokazalo u pitanju odnošaja štokavskoga narječja prema čakavskomu. Kao što se sve to jasnije pokazuje, da čakavski dialekat i akcenat iznajprije bijaše stariji zajednički govor svega kolikoga hrvatskoga naroda, pa se i u specifično hrvatskom i u specifično srpskom dijelu naroda od onoga starijega dialekta i akcenta razvi ovaj mladji štokavski: tako će se još lakše pokazati, da i u epskoj narodnoj poeziji onaj dugački metrum bijaše zajednički svemu kolikomu hrvatskomu narodu, i istom vremenom se i u specifično hrvatskih i u specifično srpskih krajevih od toga starijega metra razvi ovaj mladji deseterački metrum. Ta iz shemata, koja je Miklošić postavio za metra onih starih hrvatskih narodnih pjesama, vidjeti je jasno, kako su oni u dva različita dijela rasječeni dugački stihovi pjevača nudili, da od hemistihija tih dugačkih stihova stvori kratke deseteračke stihove. Po mojemu mišljenju imahu današnje štokavske narodne pjesme u XIV vijeku i metar drugi, a ne deseterac. No i to se jednako kao i jezik mogaše vremenom mijenjati, a pjesme uz to mijenjanje mogahu u bitnosti ostajati, kako ih prvi pjevač bijaše zapjevao.

No šta ćemo s ovim: opažanja nas uče, da narodni pjevač, pjevajući historijski dogadjaj, ostaje historiji vjeran, a u naših narodnih pjesmah koje rade o dogadjajih XIV vijeka nema nikake historijske vjernosti. Ako su pjesme koje slave Kraljevića Marka zaista još u XIV vijeku postale: kako je pjevač XIV vijeka mogao Marka spomenuti u društvu s Gjurgjem Smederevcem, ili ćak i sa Zmajem despotom Vukom, koji se tek na izmaku prve polovine XV vijeka rodio, dočim je Marko još na kraju XIV vijeka poginuo; ili kada pjesma spominje Marka uz Jurišića, koji življaše tek u XVI vijeku?

Ako sve ovo troje: jezik, metar i sadržaj štokavskih narodnih pjesama, koje rade o dogadjajih XIV vijeka prisakupimo u jedno, pa ako s druge strane postavimo što prije rekosmo: da historijske narodne pjesme postaju odmah, čim se je dogodilo o čem se u njih pjeva, doć ćemo do zaključka, da se originalne pjesme XIV vijeka, došavši usmenom tradicijom do današnjih dana, ne samo formalno nego i u sadržaju svome tako premetnuše, te se iz ovih najnovijih pjesama ni karakter ni sujeti onih originala ne daju više

razabrati. Miklošićevo mišljenje da su štokavske pjesme, koje rade o dogadjajih XIV vijeka „Dem kerne nach“ postale u XIV vijeku, jedva da bi se moglo priznati valjanim. Ja držim da se je mnogim najdavnijim narodnim pjesmam do današnjega dana i sama jezgra, kaka bijaše u originalu, većim dijelom promijenila, a držim da je tolika promjena udarila u te pjesme tim putem, što se davne pjesme s različitim sujetom u mladje doba, ispremiješavši se, splinuše u nove pjesme.

Što hoću ovim da rečem, i kako želim ovo mišljenje svoje dokazati, to ću najbolje pokazati ovim primjerom. Imamo u Vukovoj drugoj svesci pjesmu brojem 52 „Jurišić Janko“. Car Sulejman pita u Stambolu zarobljena Jurišića Janka, koje bjehu ono tri vojevode, što no moju krdisaše vojsku, kad ja idjah kroz Kosovo ravno? Jurišić odgovara: jedno bješe Kraljeviću Marko, drugo bješe nejačak Ognjane, mio, sestrić Kraljevića Marka, treće bješe Jurišiću Janko. Znajući za Jurišiča (u historiji se zove Nikola), hrabra branitelja grada Kiseka g. 1532, i znajući za cara Sulejmana, protiv čijoj vojsci je Jurišić Kisek branio, toliko je pouzdano, da ova pjesma nije mogla postati prije prve polovine XVI stoljeća. No od historijske pjesme pitamo, da u njoj bude i historijska vjernost, a historija niti zna, da je Jurišić igda u Stambolu robovao, niti zna da je Jurišić u društvu s Markom ili bud i s kim drugim igda krdisao Sulejmanovu vojsku u Kosovu, gdje Sulejman nigda nije boja bio. Ovo je tolika pometnja kronologije i dogadjaja, kakova je tek dugo i dugo poslije i Sulejmanova i Jurišićeva života mogla postati. A kojim je putem ova pometnja mogla postati? Mislim da se tomu dade u trag ući pomoću pjesme o „Svilojeviću“, koju je naš Petar Zrinjski 1663 zabilježio, a Miklošić je preštampao iznajprije u Slavische Bibliothek I, zatijem u Denkschriften Bd. XIX. U toj pjesmi pita turski car (ne kaže se koji) u Stambolu zarobljena Svilojevića: koja ono tri junaka onako sjecijahu njegovu vojsku (ne kaže se gdje), a Svilojević odgovara: prvi junak bijaše Kraljeviću Marko, drugi Sekula sestričić, treći bijah ja Svilojević.[1] I ova pjesma mora da je postala dugo poslije fakta, o kojem se u njoj radi, jerbo znamo, da ni Svilojević (to je poznati

[1] Naša hrvatska pjesma nije tek ovom jednom epizodom jednaka onoj Vukovoj o Jurišiću, nego i svršetak jedne podudara se s onim u drugoj. U obje pjesme pita sultan zarobljenika svoga, kojom smrću najvoli umrijeti, a junak se nudi, neka na nj napuste četu janičara, da ga sasjeku. Sultan pristane, a junak se cijeloj četi janičarskoj srećno otme.

Ugrin Szilagi) i Sekula nijesu bili suvremenici Markovi. Ali po što se u našoj pjesmi veli Sekula sestričić, odmah ćemo pogoditi, ko bijaše u originalnoj pjesmi mjesto Marka spomenut, jerbo znamo, da Sekulin ujak bijaše Sibinjanin Janko.[1] Sibinjanin Janko, njegov sestrić Sekula, i njegov šura Svilojević bijahu suvremenici, i ova tri junaka „krdisahu" zaista vojsku Murata II u Kosovu 1448. Svilojević pade zaista g. 1460 u tursko ropstvo i bude u Stambolu na zapovijed Mehmeda II pogubljen. Ja dakle sudim ovako. Bila je odmah negdje poslije g. 1460 postala pjesma, u kojoj Mehmed II pitaše svoga roba Svilojevića, koje ono tri vojevode „krdisahu" prije 12 godina vojsku moga oca Murata II u Kosovu, a Svilojević odgovori: prvi bijaše Sibinjanin Janko, drugi sestrić Sekula, treći bijah ja Svilojević. Ova se je pjesma do godine 1663 već premetnula, ali nijé još tako, da joj se ne bi mogao razabrati njezin negdašnji sadržaj. Bijaše opet narodnih pjesama, postalih u prvoj polivici 16 vijeka, u kojih se historijskom vjernošću pjevahu junaštva Jurišićeva. I ove pjesme kolahu narodom kojih 50 ili i 80 i više godina. Tako se elementi one stare pjesme od g. 1460 počeše miješati s elementi ovih pjesama o Jurišiću, koje takodje već bjehu ostarjele, i iz take mješavine posta napokon ona Vukova pjesma o Jurišiću Janku. Ovo ispremješavanje, ili se je svršilo prije g. 1663, kada je pjesma od g. 1460 već bila onako premetnuta, ili se je svršilo i kašnje, uza što bi morali uzeti, da se u kojem drugom kraju hrvatskoga naroda ona pjesma od g. 1460 svojemu originalu čuvala nalična duže, nego što se to dogodilo tamo, gdje je Zrinjski imaše prilike slušati. Tako je u Vukovoj pjesmi iz originala ostalo spomenuto ime Kosova, na kojem se onaj dogadjaj dogodio, a i ime Sultanovo, makar i krivo, ostalo je sačuvano. Inače je Vukova pjesma ne samo Sibinjanin Janka zamijenila Kraljevićem Markom, nego je i sestrića Sekulu zamijenila nekim iz historije sasvim nepoznatim Markovim sestrićem Ognjanom,[2] pa tako i Svilojevića Jurišićem Jankom. (Nije li u tom, što pjesma Jurišića zove Jankom mjesto Nikolom, kako je u historiji, ostao trag tomu, što na prvom mjestu u originalu bijaše Sibinjanin Janko?)

Samo ovakim postupičnim pomjeravanjem i ispremetanjem starih

[1] Za ovakovo rodbinstvo Jankovo i Sekulino znaju i narodne pjesme i Vukove i one kod Miklošića, u kojih se Janko postojano zove ujak, a Sekula sestrić.

[2] O tom Ognjanu stavio je Vajunov u Sedmici 1857 vrlo duhovitu hipotezu, ali mislim i vrlo nevjerovatnu.

epskih pjesama daje se rastumačiti, kako je u Vukovih narodnih pjesmah Marko od onako prononsirana izdajice napokon postao tako nejasan i neizvjestan karakter, da od samih Vukovih pjesama nikad ne sastavismo o Marku razgovijetan epski spjev. Može biti da ćemo već i velikom zbirkom onih starih narodnih hrvatskih pjesama, koju je Bogišić skupio te u Biogradu stoji spremna da ugleda svijet, naići i o Marku mnogoj nerazumljivosti u trag, onako kao što pomoću Zrinjskim zabilježene pjesme o Svilojeviću udjosmo u trag postanku Vukove pjesme o Jurišiću.

Ja bar držim da nam i one dvije stare hrvatske narodne pjesme o kosovskom boju, koje najprije priopći Hilferding „Bosnija etc. S. Peterburg. 1859. str. 243“ itd., poslije Miklošić „Denkschriften Bd. XIX“, isto tako dobro služe, da njima razjasnimo mnoge nerazumljivosti u Vukovih kosovskih pjesmah.[1]

O kosovskom boju mora da odmah uz sami dogadjaj bijaše sastavljena i pjesma, koja je pokazivala općenitu sliku čitava boja, pjesma, koja je cijeli taj dogadjaj pokazivala onakim načinom, kao što su bojevi srpskoga ustanka pokazani u pjesmah četvrte Vukove sveske srpskih narodnih pjesama, n. pr. boj na Mišaru, na Čokešini, na Deligradu itd. Ovakova kosovska pjesma može biti da ne bijaše samo jedna, mogle su u isto vrijeme, makar i u isti dan u različitih krajevih postati mnoge takove pjesme, ali one izmedju sebe bijahu samo neznatno različite, a glavna slika cijeloga dogadjaja mora da u svakoj bijaše jednaka.

Od kosovskih pjesama, kakove su u Vukovoj zbirci, nije nijedna sačuvala podpuni, ma da samo i najopćenitiji nacrt takove prvobitne kosovske pjesme; pjesma II. 50 sačuvala je odlomke tek od jednoga dijela onake kosovske pjesme, a pjesme II. 45. 46. 47. 49. te nijesu drugo nego li poodkidane pojedine epizode iz onake kosovske pjesme, i u tom poodkidanju ispremiješale su se te epizode čas više čas manje tudjimi elementi.

Od onih dviju hrvatskih narodnih pjesama, prva je epizoda, a ni druga (kod Miklošića br. 6.) nije nam sačuvala cijelu kosovsku pjesmu; ali u ovoj su one četiri Vukove pjesme II. 45. 46. 47. 49.

[1] U naučnom slovniku s. v. Jihoslovane izriče se decizivno, da ove dvije pjesme nijesu narodne. Poslije publikacije Miklošićeve opet se u Oadžbini ni malo ne dvoji, da nijesu narodne, ali se tu ogleda dokazati, da nijesu hrvatske, nego srpske. U posljednjem Radu kao da je opet napušteno i ovo gledište. A i pravo je ako je to gledište napušteno.

još povezane u jednoj cjelini, i upravo samo pomoću te hrvatske pjesme bivaju mnoge nerazumljivosti onih Vukovih pjesama jasne.

Uzmimo ponajprije Vukovu II. 47 „Musić Stefan". U Majdanu, to je u Požarevačkoj nahiji, zapovijeda Musić Stefan svome sluzi Vaistini, da ga sjutra probudi vrlo rano, da ne bi zakasnili na Kosovo, jerbo i Vaistina zna:

Kada no smo na zakletvi bili
kako nas je zaklinjao kneže
zaklinjao, proklinjao ljuto:
„ko je Srbin i srpskoga roda,
i od srpske krvi i kolena,
a ne doš'o na boj na Kosovo,
ne imao od srca poroda,
ni muškoga ni devojačkoga;
od ruke mu ništa ne rodilo!
rujno vino ni šenica bela;
rgjom kap'o, dok mu je kolena!"

Čim ovako rečenoj kletvi primjerimo kako je ista i u samoj Vukovoj pjesmi 50. II. opet izrečena:

Da je kome poslušati bilo,
kako ljuto kneže proklinjaše:
„Ko ne dodje na boj na Kosovo,
„od ruke mu ništa ne rodilo:
„ni u polju bjelica pšenica,
„ni u brdu vinova lozica

svak će na prvi mah razabrati, da je ova druga kletva starija, a ona u pjesmi o Musiću Stevanu da je prenačinjena tek u našem vijeku, u vijeku narodnosti, kada se ime narodno počelo mnogom emfazom gdje god se da i ne da isticati. Vrlo je dobro iz historije poznato, da je Lazarova vojska u Kosovu bila saveznička: njemu dodje pomoć od Madjara, od Bosne, od Hercegovine, a i hrvatski ban Ivan Hrvat bio je tu. Ovakovoj situaciji Lazarovoj još je primjerena kletva, kako je izrečena u pjesmi 50. II, ni pošto kako je u pjesmi 47; ovo posljednje ne bi bilo ni onda primjereno, kada bismo uzeli, da u vojsci Lazarovoj bijahu sve sami cigli Srbi, jerbo kako rekosmo malo prije, ovako nehvalično isticanje narodnoga imena jest plod tek našega vijeka, a karakteru Lazarova vijeka sa svijem je tudje. Ovoga nijesam spomenuo za to, što bih htio koga razdraživati, nego za to, da se opravdam, za što sam

ja, sastavljajući kosovske pjesme u jednu cjelinu, odabrao onu drugu kletvu: naša zadaća mislim da je takova, da od sačuvanih nam kosovskih pjesama sastavimo onaku cjelinu, kakova će se što godj se bolje dâ podudarati s karakterom onoga doba, o kojem se tu radi.

Musić sa svojom slugom i s vojskom pred zoru iz Majdana podjoše na put, a zora ih je zabijelila na Kosovu (v. 104. 105.). Dakle za jednu dvije li ure dodjoše ti junaci iz Majdana u Kosovo!!

U Kosovu zateku junaci kosovku djevojku, te po klobuku, što ga Kosovka nosi iz mutne i povodne Sitnice, koja nosi mrtve konje i junake, prepoznaje Musić, da se je zakasnio na boj. Musić daruje Kosovku i udariše konje mamuzama. Udare u tursku vojsku; tri su paše bili i ubili, kada četvrtoga biti započeše, tu pogibоše:

„udariše konje mamuzama,
pa Sitnicu vodu prebrodiše,
udariše u carevi tabor.
Kako dodje Musiću Stevane,
tri je paše bio i ubio,
kad započe biti četvrtoga,
tu pogibe Musiću Stevane
i sa njime Vaistina sluga -
i vojske mu dvanaest iljada;
i tu nam je i knez poginuo.
Tu su Srblji izgubili carstvo
čestitoga cara zemaljskoga.“

Kako da ove riječi razumijevamo, kada se govori o junaku, za kojega pjevač malo prije reče, da je prekasno došao?!

Ako prva 103 verza ove Vukove pjesme o Musiću primjerimo k 55 prvih veraza u onoj drugoj staroj hrvatskoj narodnoj pjesmi o kosovskom boju, svak će na prvi mah ne samo u općenitom smislu, nego i u pojedinih izrazih lako razabrati toliku frapantnu jednakost ovih veraza s jedne i s druge strane, te ga različita imena slugu: Oliver — Vaistina i još manje imena junakâ: Musić Stevan — Bušić Stjepan neće ni malo smetati, da ne bi pristao uz mišljenje: Vukovi verzi nijesu drugo nego odkinuta epizoda bud upravo od ove stare hrvatske pjesme, bud od druge, ali takove, u kojoj su ti verzi činili onaku epizodu, kao što je u hrvatskoj pjesmi čine. U tom odkidanju postala je u Vukovih riječih ona nejasnota, koje se taknusmo, a ta nejasnota izčezne, čim uzmemo, da

su i u onoj pjesmi, iz koje Vukov pjevač svoju crpaše, bile onake situacije, kake su u našoj staroj hrvatskoj pjesmi. Ako i Vukov Musić, kao što i onaj Bušić u staroj hrvatskoj pjesmi, bude ne u Majdanu, nego tako blizu Lazarovih dvorova, da sa svoga prozora razabire glasove talambaha pred Lazarovimi dvorovi, onda razumijemo, kako se taj Musić dizao pred zoru od svoje kuće, a zora ga je zabijelila ne u Kosovu, nego pred dvorovi Lazarovimi.

Stara hrvatska pjesma, reć ćemo uzgredice, mnogo je nježnije opisala strah i sve što od straha čini Musićeva (Bušićeva) ljuba, da bi odvratila svoga vojna, neka ne ide u Kosovo. U hrvatskoj pjesmi junakova ljuba ima práva žene, te svojemu mužu u oči govori što joj je na srcu; u srpskoj pjesmi junakova ljuba nema pravâ žene, nego je skučena robinja, koja, bojeći se za svoga gospodara. nema srca, da bi mu govorila u oči, nego se ide zbratiti s gospodarovom slugom, i ovoga nagovara, neka učini gospodaru nevjeru. Od one „srpske“ kletve dakako da u našoj pjesmi nema ni riječi; u njoj, situaciji još primjerenije nego što u Vukovoj pjesmi 50. II., Bušić kaže svojoj ljubi:

znati mi se, ljubovce, sa Kosova ne vratiti,
ja ti ne ću ostati od vojske kneza Lazara,
od Ugrske gospode i od braće Ugovića.

Kad bi onaj Musić u Vukovoj pjesmi, kao što onaj Bušić u staroj hrvatskoj narodnoj pjesmi, s Lazarovom vojskom iz Kruševca išao, pa bi s njome i došao u Kosovo, onda bi svaku nejasnotu izgubile one riječi, koje su u Vukovoj pjesmi od verza 157 do kraja.

Ovako bi Vukova pjesma o Musiću opeta mnogo popunila onu staru hrvatsku pjesmu, u kojoj, kada se boj medju Muratovom i Lazarovom vojskom bijaše započeo, pjevač ne zna o tom boju nego tri stiha kazati:

U to Turci pristupiše, i na nje ti udariše,
i Lazara razbiše, ni o čem ne ostaviše;
Vuk Branković uteče u planinu u zelenu.

Ovdje je Vukova pjesma, ma da se više odaljila od prve pjesme, koju pjevač odmah poslije samoga dogadjaja bješe spjevao, ipak je sačuvala više nego što ima ona mnogo starija hrvatska narodna pjesma. A da jesu doista u pjesmi *47.* verzi 157 do kraja iz prve narodne pjesme iskinute upravo na onom mjestu gdje se sam boj počeo pjevati, tomu me uči Vukova pjesma *46.* „Propast carstva srpskoga“ Ko iza veraza koji su u *47* pjesmi od 157 do kraja pro-

čita verze, koji su u pjesmi *46* od 47 do kraja, neće li na prvi mah opaziti, da su oni verzi pjesme *47* skupa s ovimi verzi pjesme *46* nekoč u onoj prvoj kosovskoj pjesmi, spjevanoj odmah poslije samoga dogadjaja, činili epizodu, kojom se pjevaše kako je sam boj bučao?[1]

Verzi pjesme *46* od 1 do 47 i jesu vrlo neuaredan dodatak k onima, što u drugoj polovini pjesme slijede. Ja nikako ne mogu razabrati, šta bi to značilo, da bogorodica preko svetoga Ilije Lazaru stavlja na volju: ako voli carstvu zemaljskomu, neka udari na Turke i sva će turska izginuti vojska; voli li carstvu nebeskomu, neka pričesti vojsku, sva će mu vojska poginuti? Šta ima bogorodica od toga, da Lazar, samo da on steče nebesko carstvo svu kršćansku vojsku žrtvuje maču nevjernih Turaka? Lazar se je privolio carstvu nebeskomu.

Dakako da treba paziti na naivnost prosta narodna pjevača, koji je u crkvi nešto slušao o nedokučivih putevih božje pravde, pa je prema tomu sastavio ove svoje verze. Ali za cijelo da to mogaše pjevač tek u ono kasno doba učiniti, kada se i u narodu Lazar uzimao smatrati svecem. Nije to moglo postati u vremena, samomu Lazaru bliza, koja Lazara poznavahu kakav u istinu bijaše: ratoboran i odvažan vladalac.

Ovomu novomu izumku Vukova pjevača i jest slabo prišivena druga polovina od 47 verza do kraja. Prema prvoj polovini pjesme očekivali bismo, da će Lazarova vojska stajati kao janje Turkom da je pokolju; ali ne: ta vojska udara u Turke kao bijesna, najgore udara Lazar, i on bi bio nadvladao Turke, ali ne bogorodica, nego, kako i druge pjesme pjevaju, izdaja Brankovićeva kriva je te je i Lazar sa svojimi četami poginuo. Za to ne mogu pristati uz Novakovića, što je i prvu polovinu pjesme *46* primio u ciklus kosovskih pjesama. Istina, pjesma o Kosovki djevojci pita nužno, da u ciklu kosovskih pjesama bude s prijed spomenuto, kako se Laza-

[1] Dakako da su u vrlo mladoj Vukovoj pjesmi *46* stavljena tri Mrnjavčevića, koji još prije Kosova pogibošе, i Erceg Stjepan, koji življaše poslije Kosova. Ovo je upravo svjedočanstvo, da je ova pjesma iz one prve kosovske izvadjena u ono kasno doba, kada se već svi pojmovi i svaka historijska istina o kosovskom boju bješe izgubila. Ko si stavi zadaćom, da kosovske pjesme pribere u jednu cjelinu, taj na svaki način treba da ove anakronizme ispravi, metnuvši mjesto Mrnjavčevića i Ercega Stjepana imena takih junaka, koji se u drugih kosovskih pjesmah spominju, ili se pouzdano zna, da mogoše biti dionici kosovskoga boja.

rova vojska u Kosovu pričešćivaše; ali ja bih toga rad zadržao iz prve polovine tek posljednje verze: „Pa sakroji na Kosovu crkvu“ itd., a šta mislim da bi ispred toga trebalo reći, to ću kazati poslije. Pjevač Vukove pjesme *47* izvadio je u verzih 1—104 iz kosovske pjesme, spjevane odmah poslije samoga dogadjaja, onu epizodu, kako se Lazarova vojska, u kojoj bijaše i Musić Stevan, iz Kruševca dizaše u Kosovo, a verze 157 do kraja izvadio je onaj pjevač iz onoga mjesta kosovske pjesme, na kojem se pjevalo, kako je sam boj u Kosovu započeo. Prvi je udario na Turke Musić, koji je tri paše bio i ubio, a kad stade biti četvrtoga, pogibe i on i sva njegova vojska. Pjevač Vukove pjesme *46* sačuvao je iz one prve kosovske pjesme u verzih 47 do kraja o ovom boju još i više: Jug i Jugovići sedam paša ubiše, kod osmoga izgiboše; Mrnjavčevići osam paša ubiše, kod devetoga izgibe im vojska; Erceg Stjepan i njegovi ljudi devet paša ubiše, kod desetoga pogiboše; napokon pogibe Lazar sa svojom vojskom. Ovaj pjevač zamienio je Mrnjavčevići i Ercegom Stjepanom imena junaka, koji doista bijahu u kosovskom boju, a kada već ima u njegovih verzih gradacija 7—8 paša; 8—9 paša; 9—10 paša, biće da su u onoj prvoj kosovskoj pjesmi poslije Musića koji imaše posla s 3—4 paše, slijedili junaci od kojih poslije Musića drugi imaše posla s 4—5 paša; treći s 5—6 paša; četvrti s 6—7 paša i istom peti dolažaše Jug i Jugovići sa 7—8 paša i t. d. Imena i ovih pjevačem sa svim zaboravljenih junaka i imena onih pjevačem zamijenjenih junaka daju se restituirati iz raznih drugih Vukovih pjesama, u kojih se spominju najglavniji junaci kosovskoga boja. Takovi verzi jesu u pjesmi *36.* od 1—21; i u pjesmi *50.* verzi komada V.

No ako u Vukovoj pjesmi *47* verzi 1—103 pa 157 do kraja jesu izvadjeni iz ona dva mjesta u velikoj prvoj kosovskoj pjesmi: šta ćemo s verzi 104—155, koji nedvojbeno pokazuju, da se tu radi o junaku, koji je od svoje kuće sam polazio u Kosovo, pa je prekasno dospio k boju? Držim dakle da u onoj prvoj kosovskoj pjesmi bijaše govora i o takom jednom junaku, ali taj junak bijaše neki drugi, ne Musić (Bušić) Stevan. Danas o takom drugom junaku nema ni u kojoj narodnoj pjesmi spomena, ali da je nekoč narodna pjesma znala i za takoga junaka, tomu me uči Tronoški ljetopisac. Mislim, a to ću malo dalje ogledat i dokazati, da je Tronoški ljetopisac sve one detajle o kosovskom boju, kojim nema potvrde ni u kojem historijskom spomeniku, crpao iz narodne tradicije, koja u njegovo vrijeme dakako da bijaše mnogo veća nego

što je danas. Taj Tronoški ljetopisac pripovijeda o Zahumskom vojevodi Radiču ovako:

„Радичъ же воевода и кнѧз захолмскїй и далмацїй, сїй отъ крове белаго оуроша перваго архїжоупанѧ, по разбитїй сербскагѡ вѡинства и усѣченїй кралѧ лазара, малимъ часомъ мимошедшимъ доспѣлъ съ воинствомъ своимъ близъ мѣста вучитерна, недалече бойнаго мѣста; и когда услишалъ сербскагѡ воинства съ лазаремъ побѣнїе, отъ жалости и горести сердца нерасудне самъ себе мачемъ проболъ, и тамо погребен бысть, воинство же егѡ во своѧ ѡбратилосѧ“. (Glasnik V. st. 91.)

Ja ni malo ne dvojim, da su u vrijeme Tronoščevo u narodu ovako o vojevodi Radiču i pjevalo. Vukov pjevač dakle spleo je i pomrsio epizode o junaku Musiću i one o junaku Radiču, pa tako je izašla ta njegova pjesma *47*.

Vukova pjesma II. 45 „Car Lazar i carica Milica“ ako je omjerimo o onu drugu hrvatsku narodnu pjesmu o Kosovu, opet će se i ona pokazati, da je postala od epizodâ, iskinutih iz negdašnje velike pjesme o kosovskom boju. U oči polaska Lazarove vojske iz Kruševca u Kosovo carica se Milica moli Lazaru, da bi joj sjutra ostavio kod kuće bar jednoga brata. Nije li sa svim ne obično što pjevač u oči pohoda Lazarove vojske uz kneževskoga vodju Lazara ne spominje nikoga do same carice Milice? Ali to bi se još moglo razumjeti, no drugi dan jutrom vojska iz Kruševca ode u Kosovo, a kada je opet „sjutra jutro osvanulo“, eto ti se već vratiše iz Kosova najprije dva vrana gavrana, za tim ranjen sluga Milutin te pripovijedaju Milici, da se je i kako se boj u Kosovu svršio. Dakle za cigla 24 sata Lazarova vojska iz Kruševca dodje u Kosovo, tu se boj svrši, i još ćak i ranjen sluga iz boja dodje u Kruševac natrag te pripovijeda Milici, kako bi?! Sve ove nejasnote izčeznu, kada rečemo, da je ova pjesma postala od dvije epizode one velike kosovske pjesme. Još i naša hrvatska narodna pjesma pokazuje jasno, na kojih mjestih su te dvie epizode u ovoj pjesmi mogle stajati.

Od Vukove pjesme *45* podudaraju se verzi 1—118 u hrvatskoj pjesmi s verzi 56—113. A u ovoj Milica nije u oči Lazarova polaska s njime sama, nego se tu u oči Lazarova polaska pred Lazarovimi dvorovi skupiše Musić Stevan i sve vojevode kosovskoga boja. Milica se Milošu moli, da bi on Lazara sklonuo, neka joj ostavi jednoga brata, ali Miloš joj govori, neka se sama moli Lazaru. Milica tako čini, ali Lazar ne će ništa da o tom čuje. Posjednu konje i ȍdu u Kosovo. U Vukovoj je pjesmi Miličina prošnja Lazaru,

njegov odgovor i polazak vojske iz Kruševca bez dvojbe mnogo ljepše spjevan nego li u hrvatskoj pjesmi. Vuk je ovu pjesmu slušao od najboljega pjevača Teša Podrugovića, i za cijelo da je ovo lijepo izvadjanje na čast talentu Tešovu. Prisakupitelj kosovskih pjesama u jedan spjev ne bi smio na zgodnu mjestu pustiti, a da se ne bi poslužio ovimi verzi.

Iza verza 118 u Vukovoj pjesmi nastaje praznina, koja se dobro da ispuniti i s hrvatskom kosovskom pjesmom. Vojska podje i dodje u Kosovo. Tu se dogodi ona osvada Miloševa; Miloš ubi Murata, boj se zametnu; Lazarova vojska izdajom Vuka Brankovića bude sasječena, Miloš i Lazar ubijeni i skupa s Muratom sahranjeni. Po što se sve ovo bilo dogodilo, hrvatski pjevač završuje pjesmu:

Kad mi bješe Milica tužne glase razumjela,
bješe jom se od žalosti živo srce raspuknulo.

Vukov pjevač našao je u svom originalu opisan i detajl kako je Milica te glase razumjela. Kad je sjutra (t. j. sjutra poslije dovršene bitke, a ne već poslje odlaska vojske iz Kruševca) jutro osvanulo, dodju najprije dva gavrana, za njimi Milutin sluga i pripovijedaju šta se dogodilo. Kada je to sjutra bilo pokazat će se odmah još bolje.

Vukova pjesma II. *49* „Carica Milica i Vladeta vojvoda“ nije ništa ino nego druga polovina pjesme *45*, sadržana u verzih 118 do kraja. Nije li to tvrda potvrda mojega mišljenja, da su u pjesmi *45* verzi 118 do kraja nekadašnja epizoda iz one velike kosovske pjesme? Pjevač pjesme *45* izvadio je i sastavio iz one pjesme dvije epizode, a pjevač pjesme *49* upamtio je tek drugu od one dvije epizode. Varijacija medju pjesmom *49* i drugom polovicom pjesme *45* vrlo je neznatna, ali je ipak tolika, da se iz toga mogu izvoditi i zamašne kombinacije. U pjesmi *45* vraća se iz boja ranjeni sluga Milutin, koji Milici pripovijeda kako bi. Taj Milutin očito da je puka pjesnička fikcija. U pjesmi *49* vraća se vojevoda Vladeta i taj Milici priča o kosovskom boju. Za toga Vladetu Vukove druge pjesme ne znaju ništa. Te Vukove pjesme u opće ne spominju ni jednoga od Lazarovih saveznika. Da je prva kosovska pjesma znala i za te saveznike, to se već a priori mora tako misliti, a ja bih rekao, da je upravo ovaj vojevoda Vladeta mutna, ali za onoga koji ima zdrave oči, ipak dosta jasna uspomena jednoga od tih saveznika. Historija nas uči, da je kralj Bosanski Tvrtko poslao u

Kosovo svoga vojevodu Vlatka Hranića i upravo ta vojska zadavaše lijevomu turskomu krilu mnogo jada. Turska vojska bude potisnuta i bila bi cijela uzmakla, da ne bude mladoga Bajazita, koji opeta razbi drugo krilo Lazarove vojske. Sada se prosu glas, da je Vuk Branković sa svojom vojskom prešao na tursku stranu, i na to Vlatko Hranić sa svojimi Bosanci ostavi bojište, videći, da je sve izgubljeno (Rad III. 92.). Vlatko je dakle ostavio Kosovo prije, nego se u njem boj bijaše sa svim svršio.

Po što u Vukovoj pjesmi *49* vojevoda Vladeta pripovijeda Milici, ne kako se boj u Kosovu svršio, nego kako isti bijaše, kada je on ostavio bojno polje, za to toga vojevodu Vladetu možemo držati bosanskim vojevodom Vlatkom, za kojega historija govori, da je ostavio Kosovo prije, nego što se na istom boj bijaše svršio.

I tako se glasovi, koje Milica u Kruševcu dobi o kosovskom boju, daju ovako jedan do drugoga poredati: najprije dodje Vladeta i pripovijeda kako stajaše boj, kada je on bojno polje ostavio (V. II. 49). Milica ode kući kukajući. „Kad je sjutra jutro osvanulo“, doletješe najprije dva vrana gavrana i ovi pripovijedaju Milici, kako se boj svršio. „Istom oni tako besedjahu“, dodje ranjen sluga Milutin, pak i on ovo isto još potanje Milici razlaže (V. *45*. 118 do kraja).

Ovako je nekako to dvoje sastavio i Novaković, samo ne znam, zašto je ispred dolaska ranjena Milutina izostavio u pjesmi *45* ona dva vrana gavrana. Novaković je poslije dolaska Vladete odmah, dok još s ovim razgovara Milica, metnuo dolazak ranjena Milutina, a to nije dobro da bude tako; jerbo onaj prvi dolažaše iz Kosova, kada se boj još ne bijaše, ovaj drugi, kada se već bijaše svršio. Mislim, da je mnogo zgodnije poslije pjesme 49 staviti „Milica ode kući kukajući,“ jerbo tijem učinismo, da se sada vrlo dobro nastavlja: „kad je sjutra jutro osvanulo“, eto ti najprije dva vrana gavrana, i odmah poslije njih ranjeni sluga Milutin.

Eto tako se meni za pjesme kod Vuka II. 45. 46. 47. 49. čini, da nijesu drugo, nego iz negdašnje velike kosovske pjesme poodkidane epizode.

Hrvatska pjesma, koja je starija od ovih Vukovih, još je prilično sve ove odkidane epizode sačuvala u jedno sabrane. Za to ipak ni ova hrvatska pjesma ni po što nije onaka prva, poslije samoga boja spjevana pjesma. Ovaka prva pjesma mora da bijaše još drugačija, i Vukove malo prije spomenute pjesme sačuvale su dosta oznaka, po kojima se razabire, da te pjesme nijesu odkidane iz onake, kakva je naša hrvatska, nego iz onake, u kojoj toga bijaše još više sadržano.

Ja držim, da se trag ovakoj još obsežnijoj narodnoj pjesmi o kosovskom boju sačuvao u pjesmi, koja je kod Vuka u svesci drugoj brojem *50*. Vuk je ovoj pjesmi stavio naslov: „komadi od različnijeh kosovskijeh pjesama“, a ja držim, da taj naslov našu pjesmu ni po što ne ide. Ovo nijesu komadi od različnijeh, nego su komadi od onake jedne velike kosovske pjesme, kojoj se u fragmentih, koliki tu od nje preostaše, sačuvao nacrt, koji je obsežniji nego što je nacrt i one naše hrvatske pjesme.

U prvom komadu ove pjesme govori pjevač: car Murat pao je u Kosovo i pozivlje Lazara, ili da mu se pokloni, ili da mu s vojskom izadje na Kosovo na mejdan. Lazar primivši knjigu grozne suze roni.

Ovo je mnogo naredniji početak za pjesmu o kosovskom boju, i kada s ovim početkom isporedimo onaj u hrvatskoj pjesmi, gdje Musić Stjepan budi svoju ljubu, neka podje gledati, da li se vojevode pred Lazarovimi dvorovi sakupiše, lako je vidjeti, kako je ovo tek nastavak nečesa, što je s prijeda izostavljeno.

U drugom komadu Vukove pjesme Lazar proklinje svakoga, koji ne dodje na Kosovo.

Prazninu izmedju ovoga drugoga i onoga prvoga komada vrlo si lako pomišljamo ispunjenu, jerbo ova Lazarova kletva opominje nas odmah one Vukove pjesme *47* o Musiću Stjepanu, u kojoj Musić govori, da ne smije izostati iz Kosova, „jer kadano smo kod kneza na zakletvi bili, ljuto li knez proklinjaše svakoga, koji bi izostao od boja“. Po tomu biva sa svim jasno, da se u pjesmi *50* iza prvoga komada nekoč pjevalo, kako se oko Lazara, kada bješe primio Muratovo pismo, sakupiše vojevode, koje knez, porazgovoriv se s njimi, zaklinjaše i preklinjaše, da ni jedan ne bi izostao iz Kosova.

Ovakomu sakupu vojevodâ oko Lazara držim da se sačuvao trag u pjesmi kod Vuka u svesci drugoj brojem *36*. „Zidanje Ravanice“. Imaju u Vukovoj drugoj svesci dvije pjesme o zidanju Ravanice: *35*, koju je Vuk slušao od starca Raška, i *36*, koju je opet slušao od drugoga (nije zabilježeno kojega) pjevača. Hilferding nam je (Bosnija Gercegovina i Star. Serb. S. Peterb. 1859 str. 155 i dalje) u Dečanih zabilježio i pjesmu o zidanju Dečanskoga manastira, koja je našim pjesmam o zidanju Ravanice za čudo nalika. Imamo li uzeti, da su o zidanju Dečanskoga i Ravaničkoga manastira u različitih krajevih, različiti pjevači pjevali pjesme, koje se u redu mislî ovako divno podudaraju, ili imamo uzeti, da je najprije spjevana u jednom kraju pjesma bud o Dečanih bud o Ra-

vanici, pa ta pjesma, došavši u onaj drugi kraj, ponukala je pjevača, da o manastiru svoga zavičaja spjeva istu onakvu pjesmu? Ja mislim da imamo držati ovo drugo, pa kada idem motriti, koja bi pjesma mogla biti starija, da li Dečanska ili one Ravaničke, odlučio bih se tomu, da je starija ona Dečanska. Glavna misao Dečanske pjesme vidi mi se originalnija, s toga i pjesma, oko te misli izvedena, starija. Šćepan silni (Dušan) govori svomu ocu caru Stefanu (Dečanskomu): oba ne možemo carovati, već daj da podijelimo carstvo. Otac videći za čim mu sin ide, prepušta mu cijelo carstvo, i samo si isprosi toliko blaga, da može uzidati prekrasan manastir. To je misao sasvim primjerena situaciji cara, koji se odriče prijestola i polazi u samotan život. Sestra Dečanskoga opominje svoga brata, neka u oči pogibije, koja prijeti od Turaka, ne zidje prebogat manastir, a brat uvidja, da sestra ima pravo. Ovo je dakako anakronizam, koji nas uči, da je ta pjesma mogla postati ne u oči turskoga straha (kojega u doba Dečanskoga još nije ni bilo), nego je mogla postati, tek kada se vidjelo i znalo šta Turci od srpskih manastira učiniše. No i u Ravaničkih pjesmah nije taj anakronizam mnogo slabiji, pak s te strane i one pokazuju, da su takodjer mlada postanka. Glavna misao pako Ravaničkih pjesama nije ni po što toliko originalna, kao ona u pjesmi Dečanskoj. U Ravaničkih pjesmah Lazar u Kruševcu služi svoga svetoga Amosija (u drugoj: sobet čini), i na toj slavi ili sobetu u jednoj pjesmi Milici, u drugoj samomu Lazaru najednom pane na pamet, da bi trebalo zidati zadužbinu. Lazar se odluči da će zidati zadužbinu, kake još svijet nije vidio, no junak Miloš svjetuje kneza, neka ne čini tako, jerbo će Turci zavladati. Lazar prista uz Miloševo mišljenje. Koliko je ova misao nenarednija od one u pjesmi Dečanskoj!

Ja se ne mogu oteti mišljenju, po kojemu sudim, da su pjevači ovu slavu ili ovaj sobet Lazarov u Kruševcu uzeli iz onake prve kosovske pjesme, u kojoj se Lazar u Kruševcu svjetovaše s vojvodami, što bi trebalo na Muratovo pismo odgovoriti; jedni svjetovahu ovo, drugi ono, napokon reče i junak Miloš svoju, a Lazar prista uz Miloša. Ovaj sobet ili slava Lazarova držim da je onaj sastanak, o kojem Musić veli, znaš li kadano smo bili kod kneza na zakletvi.

Uzevši pjevači Ravaničkih pjesama ovaj pasus iz one prve kosovske pjesme, prišili su istomu malo prenačinjenu pjesmu o zidanju Dečanskoga manastira.

Dobro mi je poznato, da „Rodoslovije serbskih carej“ (Glasnik

XXI. str. 257) piše, da se Lazar vjenčao g. 1376 i „po semu soboru (dativ uz priedlog „po“ znači: po zaključku toga sabora) Lazarь carь serbski izvoli sozdati obitelь Ravanicu;“ ali ne vjerujem, niti je ko do sada tako mislio, da bi u Lazarovoj slavi ili sobetu mogao biti trag tomu „soboru“ sačuvan. Ta na toj slavi ili sobetu sabrani su u pjesmi *36* upravo sami glavni junaci, kojih se imena i u drugih pjesmah o kosovskom boju spominju: Vuk Branković; tri pobratima Milan Toplica, Ivan Kosančić i Miloš Obilić; Jug Bogdan i njegovi sinovi; Banović Strahinja; Music Stjepan. Raškova pjesma (35) nema enumeracije gosti za Lazarovim stolom, u njoj se kaže općenito: skupi mu se sva srpska gospoda pa je redom u sovri posadi i t. d. U Raškovoj pjesmi Milica ne sjedi za stolom, nego kašnje dodje medju gosti, pak upravo ona opominje Lazara, da treba graditi zadužbinu. Što nema u Raškovoj pjesmi enumeracije gosti, to držim dokazom, da je u tome njegova pjesma manje od onoga pasusa u prvoj kosovskoj pjesmi upamtila. Što Milica u njegovoj pjesmi ne sjedi za stolom, iz toga bih izvodio, da je ni medju imenovanimi gosti pjesme *36* ne bijaše za stolom onda, kada je ta enumeracija ovih junaka još stajala u onoj prvoj kosovskoj pjesmi. Ako u pjesmi *36* verze 9—12 mjesto:

a do Vuka Kosančić Ivana
do Ivana Toplicu Milana
do Milana gospodju Milicu,
do Milice Miloš Obilića

čitamo ovako:

a do Vuka Kosančić Ivana,
do Ivana Toplicu Milana,
do Milana Miloš Obilića

tom smo emendacijom sastavili da sjede skupa tri pobratima, koji se i udilj u kosovskih pjesmah spominju jedan do drugoga.

Što u pjesmi Raškovoj *(35)* gospodja Milica izidje medju gosti, te stane Lazaru onako govoriti, tu ja držim, da je u Raškovoj pjesmi ostalo iz one prve kosovske pjesme još i onomu trag, kako je, kao što još i u hrvatskoj pjesmi biva, Milica sišla medju vojevode, sabrane da krenu u Kosovo, te se tu iznajprije moljaše Milošu, za tijem Lazaru, da bi joj sjutra ostavio jednoga brata kod kuće.

Raškova *(35)* Ravanička pjesma završuje se odsječeno, kako to u narodnih pjesmah inače ne biva. I to je meni dokazom, kako slava, koju Lazar u Kruševcu slavi, nije iznajprije bila namijenjena tomu, da bi se tu govorilo o zidanju Ravanice. Drugoj *(36)* Rava-

ničkoj pjesmi prišiven je neki nastavak, u kojem su Jug-Bogdan i njegovi Jugovići prikazani, kao najpodlije i najprostije varalice; to je izum nekoga kašnjega pjevača, koji je o karakterih starih narodnih pjesama izgubio svaki pravi pojam.

Tako ja razumijem Ravaničke pjesme, kod Vuka II. *35. 36.* Držim, da iz njih ona dva mjesta možemo upotrebiti sastavljajući kosovske pjesme u jedan spjev: iz pjesme *36* stihove 1—24, u kojih se opisuje kod Lazara sobet, i koji se junaci na sobetu skupiše. Ovi stihovi nekoč u kosovskoj pjesmi stajahu tamo, gdje se Lazar primiv Muratovo pismo svjetovaše s vojevodami šta treba činiti; iz pjesme *35* stihovi 13—25 činjahu nekoč u kosovskoj pjesmi onu epizodu, kako se Milica pred Lazarovimi dvorovi svomu gospodaru moljaše, da bi joj sjutra na pohodu u Kosovo ostavio bar jednoga brata kod kuće. Ovoliko bi iz te dvije pjesme vrlo dobro pristajalo u zglob, koji bi se od kosovskih pjesama skupio, i Pucić je krivo učinio, što ta dva mjesta nije upotrebio. Još krivlje je učinio Novaković, koji je cijelu Ravaničku pjesmu *35* primio „u cjelinu kao spjev", koja radi o „Kosovu t. j. o boju na Kosovu". Cijela ta pjesma nema s kosovskim bojem upravo nikakoga posla, i ko želi sastaviti „cjelinu" o kosovskom boju, pa počne sa zidanjem Ravanice, taj griješi proti onomu vječnomu pravilu poetike, koje nas uči: svaka pjesma treba da bude dramatski rasporedana, a to će biti ako joj radnja bude jedinstvena, čime se ne razumije to, da se u pjesmi govori o jednom čovjeku, nego o jednoj radnji ne samo jednoga nego može biti i mnogih ljudi. Pucić je bolje pogodio nego li Novaković i tijem, što nije pribirući kosovske pjesme u jednu cjelinu, u taj ciklus primio onu pjesmu kod Vuka II. *53* „obretenije glave kneza Lazara". Ni ta s kosovskim bojem nema gotovo nikaka posla, a i sama pjesma ima vrlo malo pjesničke vrijednosti. (Dobio je Vuk tu pjesmu od L. Mušickoga.)

Tako se iz samih Vukovih pjesama donijekle daje ispuniti praznina, koja je sada u pjesmi *50* pukla izmedju komada I i II.

Komad III u Vukovoj pjesmi *50* pjeva, kako Lazar u Kruševcu slavu slavi, pa na slavi nazdravlja čašu Milošu Obiliću, koji da će ga sjutra izdati u Kosovu. Miloš se kune da nije nevjera, a to da će pokazati sjutra u Kosovu, gdje će ubiti Murata; nevjera ti uz koljeno sjedi: Vuk Branković. Ovako pjevaju i u hrvatskoj pjesmi stihovi 114—144. U hrvatskoj pjesmi ta je razlika, što Lazar ne slavi te slave u Kruševcu nego u Kosovu, a tako mora da pjevaše i Vukova pjesma *50*, dok još ne bijaše ovako fragmentarna,

kao što je danas: jer da Lazar tu slavu slavi u Kruševcu, kako bi mogao reći Milošu: sjutra ćeš me u Kosovu izdati, i kako bi Miloš mogao u Kruševcu reći: sjutra ću u Kosovu ubiti Murata? Novaković je vrlo dobro učinio te je „u Kruševcu mjestu skrovitome“ promijenio na: „u taboru na polju Kosovu“.

Ako su nam prva dva komada Vukove pjesme pouzdanim vodjem, da vidimo, šta se je u hrvatskoj pjesmi u njenom početku izgubilo, to su nam opeta stihovi 114—144 hrvatske pjesme pouzdanim vodjem da vidimo šta je sve u Vukovoj pjesmi izmedju komada II i III ispalo. Za cijelo da je kod Vuka ispalo sve što hrvatska pjesma pjeva od stiha 1—114, koje smo i u Vukovih pjesmah našli sačuvano, samo što se tu, budući odkidano od negdašnjega zajedničkoga stabla, ispremiješalo tudjimi elementi. No u hrvatskoj pjesmi opisana je u stihovih 114—144 ona scena na Lazarovoj večeri u Kosovu nešto podpunije, nego što to biva u trećem komadu Vukove pjesme *50*. Hrvatska nam pjesma kazuje i uzrok, za što je Lazar obijedio Miloša, da će ga izdati u Kosovu, i za što Miloš odvraća Lazaru: nijesam ja nevjera, nego je Vuk Branković. Hrvatska pjesma pjeva, da je Vuk Lazaru prije one večere govorio, da će ga Miloš sjutra izdati. Za što je to Vuk tako učinio, toga ne spominje ni hrvatska pjesma. Pjevač hrvatske pjesme očito drži, da svak zna za onu svadju Miloševu s Vukom radi njihovijeh žena. O toj svadji nema u Vukovoj zbirci nijedne pjesme, ali pjeva tu svadju naš Kačić, kojemu za cijelo da bijaše poznata taka narodna pjesma, a medj starimi hrvatskimi pjesmami ima jedna, koja o tom pjeva. Hilferding je tu pjesmu štampao na str. 243, a ima je i Miklošić u Denkschriften B. XIX. broj 5. U toj pjesmi Miloš izbi Vuku dva zdrava zuba iz glave, a na to mjesto očito se odnosi u drugoj pjesmi hrvatskoj stih 210: Vuk čuvši Miloša u turskom taboru zapomagati, zlorad kliče:

Sad ćeš meni sve zube ob jednoga zaplatiti!

Po što se dakle tu u ovoj drugoj hrvatskoj pjesmi tako izrazito reflektuje na sadržaj one prve, ja držim, da je jednom i ona prva bila epizoda ove druge t. j. hrvatska pjesma o Vukovoj i Miloševoj svadji, da je jednom bila epizoda pjesme o kosovskom boju. Ta epizoda svakako se dogodila još prije odlaska Lazarove vojske iz Kruševca.

U hrvatskoj pjesmi, obećavši se Miloš Lazaru, da će sjutra ubiti Murata, odmah se digne, te sa slugami Ivanom Milanom i Nikolom Kosovčićem polazi u turski tabor, da uhode tursku vojsku, i

tu odmah Miloš svoju riječ i izvrši. U komadu IV Vukove pjesme 50 nije tako. U tom komadu očito da se dvije nejednake česti smiješaše. Miloš pita svoga pobratima Kosančića, da li je uhodio tursku vojsku, ovaj kaže da jest, te pripovijeda, kolika je turska silesija. Smisao ovih riječi ište, da bi bolje bilo kada bi se spomenule ispred trećega komada. Ali Miloš jošte pita Kosančića, bi li se moglo prodrijeti do Muratova tabora, po što se on knezu zatekao, da će Murata u taboru ubiti. Ove riječi opet pokazuju, da je ovaj četvrti komad tu iza trećega na svom mjestu. Miloš na pokon u istom ovom četvrtom komadu moli Kosančića, da ne bi Lazaru govorio, da je turska sila tolika, da se knez i vojska njegova ne bi prepali. Ove riječi opet pitaju, da taj komad četvrti bude prije trećega spomenut. Novaković je doista taj komad IV metnuo ispred III, i da ne bude u drugom pitanju Miloševu ovoga nesklada ispravio je riječi originala:

gdje je čador silnog car Murata?
ja sam ti se knezu zatekao,
da zakoljem turskog car Murata,
da mú stanem nogom pod gr'oce

ovako:

gdje je čador silnog car-Murata?
bil se moglo caru prodrieti,
zaklati ga sred turske hordije
pa mu stati nogom pod gr'oce.

Ta je emendacija doista vrlo ingeniozna, ama ja držim da se ovdje sastaše dvije nejednake česti: prvo pitanje Miloševo, kolika je vojska? i Miloševa prošnja, neka Kosančić ne straši Lazara, to treba da je spomenuto ispred trećega komada; a pitanje Miloševo, bi li se dalo prodrijeti u Muratov tabor, to treba da je spomenuto poslije III komada. U kojem savezu treba da stoji svako na svom mjestu, to se iz samih narodnih pjesama, koliko ih danas ima, ne da odrediti, nego tu se treba uteći drugomu nečemu u pomoć. Čemu? kazat ćemo na svom mjestu.

U hrvatskoj narodnoj pjesmi Miloš s one dvije svoje sluge dodje pod šator Muratov; ubije sultana; sva trojica se hrabro brane od Turaka, Miloš napokon osta sam; odsijeku mu desnu nogu; on se uprt o koplje još sveudilj brani, i zove Lazara u pomoć. Vuk čujući zapomaganje, ruga se Milošu; ali Lazar i vojska skoče na konje pa udare u Turke 144—216. Taj cijeli obsežni detajl ispao je u Vukovoj pjesmi *50* izmedju komada IV i V. I od drugih Vukovih

pjesama jedva te u pjesmi *49* ima mala reminiscencija o ovom pripovijedanju. To je ono što Vladeta Milici pripovijeda, da se Miloš u bojnom polju upro o bojno koplje.

No o samom boju, koji je sada započeo, ima u petom komadu Vukove *50* pjesme, zatim u stihovih *47* pjesme 154 do kraja, i u stihovih *46* pjesme 47 do kraja, ima mnogo toga više, nego li u hrvatskoj pjesmi, u kojoj je boj opjevan u cigla tri verza 217—219. Vukova pjesma II. *49*. „Carica Milica i Vladeta vojvoda" nudi nas da si pomišljamo, kako se u velikoj kosovskoj pjesmi u ovoj bojnoj sceni spominjalo, da je vojevoda Vladeta (Vlatko Hranić), videći kako je Vukovom izdajom sve izgubljeno, ostavio bojno polje prije, nego što se boj bijaše sa svim svršio.

Stihovi hrvatske pjesme 220 do 254 pjevaju, kako Turci uhitiše Lazara i Miloša te ih pred Muratom, koji izdisaše, ubiše. Tomu ni u kojoj Vukovoj pjesmi nema više traga.

Hrvatska pjesma svršuje se stihovi: kada Milica te tužne glase bješe razumjela, bijaše joj se od žalosti srce raspuknulo. U Vukovoj *49* pjesmi, pa u stihovih 118 do kraja pjesme *45* sačuvan je potanji detajl, od koga i kako je Milica te glasove bila razumjela.

Vukovom pjesmom II. *51* „kosovka djevojka" vrlo se liepo nastavlja naša hrvatska pjesma. Kosovka djevojka spominje u svom govoru, kako Lazar prije polaska u boj kod Samodreže crkve pričešćivaše vojsku. Ova pričest mora da se dogodila prije trećega komada u Vukovoj pjesmi II 50 ili prije stiha 116 u hrvatskoj kosovskoj pjesmi. Na taj dogadjaj odnose se i stihovi *46* Vukove pjesme 39—44.

Kosovka djevojka ode sa ograšja kući „kukajući iz bijela grla". Rekosmo da u Vukovoj pjesmi II *47* stihovi 106—157 govore valja da o Radiču vojevodi, koji je u Kosovo prispio prekasno k boju. I taj Radič srete u toj pjesmi kosovku djevojku, pak upravo od ove razabire, da je prekasno prispio. S toga ja ni najmanje ne dvojim, da bi se poslije, kako čusmo, da kosovka djevojka ide kući kukajući, imalo nastaviti: sretne je vojevoda Radič, pak razabravši od nje kako je u Kosovu, vojevoda daruje djevojku, a sebe probode nožem.

Ima još jedna narodna pjesma, kojom kosovska pjesma dobiva završetak, kako si ga ljepše ne bi mogli pomisliti. To je pjesma o Jugovićki. Imaju dvije pjesme o tom predmetu: kod Vuka II *48* „Smrt majke Jugovića" i kod Jukića *6* „Pogibio Jugovića". Ova

druga, kao da je stvorena, da se njome kosovska pjesma završi lijepim i istinitim proročanstvom, koje se upravo danas izvršuje.

Eto tako sam ja kritičnom analizom svake kosovske pjesme, a najvećma držeći se dviju starih hrvatskih narodnih pjesama, došao sam do jedne kosovske pjesme, koja je od Novakovića cikla daleko obsežnija, a usudjujem se smjelo tvrditi, da je i mnogo veće pjesničke vrijednote, jerbo akoprem je pjesma, kako je ja sastavih, prema monotoniji Novakovićeva cikla puna bujne raznolikosti; u njoj je uz svu tu raznolikost mnogo stroža jedinstvenost radnje, koja je glavni uvjet dobra pjesmotvora. Novaković (i oni za kojimi on ide) pogriješio je time, što svoj ciklus započinje pjesmom o zidanju Ravanice, a završuje ga pjesmom o obreteniju glave Lazarove: ni jedna od ove dvije pjesme nema gotovo nikakva posla s kosovskim bojem, pa za to ni jedna ne spada u ciklus pjesama, koje bi imale raditi o kosovskom boju. Novaković je pogriješio, što se prisabirući kosovske pjesme držaše jedino Vukovih pjesama, koje su vrlo mlade. Tim je Novakovićev ciklus dobio onaj vrlo dosadan ton srpske ekskluzivnosti, koji vremenu kosovskoga boja u opće, a ni okolnostim onoga ne upravo srpskoga nego radje savezničkoga boja nije ama ni najmanje primjeren. Novaković je pogriješio što ni svih Vukovih pjesama nije uspio upotrebiti. Vidjeli smo da je uzeo dvije pjesme, koje bolje da je izostavio, a pjesmu o junaku Musiću Stjepanu, koji je jedna od glavnih ličnosti u kosovskom boju, tu je opet sasvim izostavio. Vukovu pjesmu „smrt majke Jugovićke“ i onu Jukićevu „pogibio Jugović“, ne znam za što je ove dvije takodje sa svim izostavio. I ono što još ima u Novakovićevu ciklu nije rasporedano tako zgodno, kao što je mene stara hrvatska narodna pjesma naučila, da bi trebalo da bude. O tom su dokazi sadržani sprijed, gdje sam se bavio kritičnom analizom svake pjesme na po se.

Prisabirući Vukove (i Jukićevu) pjesme skupa s one dvije hrvatske, nijesam u ove dvije hrvatske pjesme mijenjao metra. Tim se u ovoj cjelini nalaze dva formalno nejednaka dijela, što da kako da ne bi valjalo da ostane tako. Trebalo bi ili Vukove pjesme svesti u metar hrvatskih, ili hrvatske pjesme u metar Vukovih. Kada bismo učinili prvo, tim bi naša cjelina primila karakter, koji po mojemu mišljenju bolje odgovara karakteru, kaki imaše ona prva pjesma, koju narodni pjevač bijaše odmah poslije samoga dogadjaja spjevao. Ali po što veliku većinu stihova u ovako prisabranoj pjesmi sačinjavaju stihovi iz pjesama Vukovih i one Juki-

ćeve) i po što se danas i u specifično hrvatskih krajevih pjevači epskih pjesama služe ponajviše metrom deseteračkim, držim da bi radje one dvije hrvatske pjesme trebalo svesti na metar, kaki je u Vukovih pjesmah. Ja toga nijesam učinio, jerbo nijesam pjesnik, ali govor dviju hrvatskih pjesama, pa tako i različiti govor u pjesmah Vukovih i u onoj Jukićevoj, sve to sam, da ne bude odveć nenaredne smjese, sveo na jedan i to književni hrvatski govor, koliko god se je dalo tako učiniti.

Ja sam onu nejednakost metrićku ostavio i za to nedirnutu, jerbo se ni od ovako pribranih pjesama ne da sastaviti cjelina, posvema izvedena, nego još i ovako medju pojedinimi dijelovi te prisabrane pjesme ostaju praznine, koje se iz samih narodnih pjesama ne daju više ispuniti.

No ove priznane, koje još preostaju, vrlo se lako pomišljaju, kako bi valjalo da su ispunjene. Tu nas vrlo izdašno pomažu historijski izvori o kosovskom boju.

Historijske izvore o kosovskom boju upotrebio sam ove:

I. Srpske. a) notice iz ljetopisa kod Hilferdinga (Bosnija etc. str. 271) i u Glasniku XI. str. 149. b) „Žitije i načelstva srbsskыhь gospodь iz svršetka XIV ili početka XV vijeka. Odlomak kod Hilferd. c) „žitije i pohvala kneza Lazara“ Odlomak kod Hilferd. Iz druge polovine XV vijeka. d) Rukopis iz početka XVI vijeka. Odlomak kod Hilferd. e) U Glasniku XXI strana 159—164 po rukopisu iz XVII vijeka, ali Novaković drži, da je ovaj prijepis rukopisa iz XVI može biti i XV vijeka. f) Tronoški ljetopis. Iz rukopisa XVIII vijeka, ali je ovaj za cijelo prijepis iz rukopisa XVI vijeka. Glasnik V. g) „O blaženněmь kneze Lazare“ Glasnik XI. Iz rukopisa XVII vijeka. h) „Istorija carej serbskihь. Glasnik XXI. Iz rukopisa od godine 1763. i) Brankonićev ljetopis. Arkiv III.

II. Vizantijske. a) Dukas iz početka XV vijeka. b) Laonikos Chalkokondylas. Iz polovine XV vijeka.

III. Hrvatske i talijanske. a) Naputak dužda mletačkoga Vernera izdan 23. srpnja 1839. Ljubić Monumenta IV. 269. b) Pismo Tvrtkovo Trogiranom, izdano u Sutjesci 1 augusta 1389. Kod Lucića. c) Pismo općine fiorentinske kralju Tvrtku, dano 20. listopada 1389.Rad III. 93. d) Talijanski interpres Dukasove historije, koji mora da bijaše neki Dalmatinac. e) Cerva (1455—1527) de temporibus suis. f) Sansovino. Historia universale dell' origine e im-

perio de' Turchi. Venegia 1580. Za kosovski boj pozivlje se pisac na starijega svjedoka: Spandugino Cantacusino. g) Muratori: Annales forolivienses. Scrip. rer. italic, XXI. 196. U Radu III. 92. Još govore o kosovskom boju Orbini, Vitezović.

IV. Ugrske. a) pismo Sigismundovo od g. 1408. Kod Engela Geschichte von Serbien. b) Privilegij kralja Alberta Gorjanskomu, izdan 1438. Kod Engela.

V. Ruski. Put mitropolita Pimena iz Moskve 16. aprila 1389 u Carigrad, opisan u Karamzina „Primječanija k istorlji gosudarstva rossijskago. V. 133.

VI. Turske. a) Saad-Eddyn-Mohamed, skraćeno Saadedin ili Seadedin (1536—1599). U talijanskom prijevodu Dubrovčanina Bratutta „Cronica dell' orgine e progressi delli Ottomani compiuta da Seadino. Beč 1649, Madrid 1652. Kod Hamera i Zinkeisena. b) Nešri iz doba Bajazita II. (1447—1512 vladao) kod Hamera. c) Ssolaksade † 1649 „Povjest Osmana". Kod Hamera.

Najobsežnije govori o kosovskom boju ljetopisac Tronoški. Za to ćemo najzgodnije učiniti, ako ovo pripovijedanje Tronoškoga uzmemo podlogom, te svaku stavku njegovu omjerimo o ostale gori spominjane historijske izvore,

Tronoški ljetopis spominje ovake uzroke kosovskom boju: Lazaru se pokoriše svi do jednoga Marka; ovaj ga nije nikako htio slušati. Za to Lazar udari na Marka; svlada ga, i prisakupi njegove zemlje svojoj državi. Marko iz osvete ode k Muratu i podbadaše ga, neka udari na Lazara. I kneževe raške bunio je Marko knjigami, a po najviše, svoga zeta Baošu, kojemu govoraše, da će Murat, ako nadvlada Lazara, kraljevstvo njemu dati. Murat skupi silnu vojsku (300.000) i prosu glas, da će udariti na Konstantinopol. Lazar tako zavaran ne nadaše se nikakomu zlu. No Murat, predvodjen Markom i Andrijom, Vukašinovimi sinovi, polažaše proti Lazaru. Marko uz put s turskom vojskom ode k Prilipu i drugim stranam svojega vladanja i sve ih bez boja preotme.

I po pripovijedanju drugih srpskih izvora došao je Murat na ovako nepripravna Lazara, koji je u svakom izvoru pokazan pravedan, krotak, miroljubiv.

Vizantijski, a još više turski izvori govore, da je Lazar učinivši savez s bugarskim i bosanskim kraljem, i s drugimi državami, izazvao Murata te ga i pripravan čekao. Za cijelo da ovi izvori u toj stvari govore pravo.

Tronoški ljetopisac mogao je svoje pripovijedanje o nenadanom dolasku Muratovu uzeti iz narodnih pjesama, jer tako je ovaj pokazan i u pjesmi Vuk. II. *50.* I, i u pjesmi II. *44.*

Ali odkuda je Tronoški uzeo sve ono što govori o Marku? Toga nema ni u kojem historijskom izvoru. Kake su nama sačuvane narodne pjesme, nema ni u njih svega onoga što Tronoški pripovijeda. Marka spominje u Kosovu pjesma kod Vuka II. 52. No ovdje se ne radi o kosovskom boju g. 1389, nego o onom g. 1448, a šta o toj pjesmi u opće imamo držati, trudio sam se pokazati prije. O Marku u Kosovu g. 1389 govore pjesme kod Vuka II. 54. 55: „Marko Kraljević i soko". Marko leži ranjen kraj druma, tu dodje sokô (u drugoj orao) te donosi u kljunu vode i zapaja ranjena junaka, a šireći krila čini Marku hlada. Marko (u drugoj vila) pita pticu, što li joj je kada Marko dobra učinio, da se sada za nj tako brine? Ptica odgovara *54.* 21.

Možeš znati i pametovati,
kad izgibe vojska na Kosovu,
i obadva cara poginuše,
Car Murate i kneže Lazare

tada je Marko pticu spasao od Turaka.

Ni ove dvije pjesme ne govore o Marku u Kosovu onako kao što Tronoški ljetopis, pače one Marka spominju na strani kršćanskoj; ali ako se još i u današnjih pjesmah Marko ipak spominje u Kosovu 1389, nijesmo li tim ovlašteni ključiti, da je u vrijeme Tronoščevo (16 vijek) mogla biti pjesma, koja je govorila o Marku, kako on pripovijeda? Ta naše pjesme o Marku mora da su u opće u staro vrijeme bile sa svim drugačije, to jest pjevale su Marka većom historijskom vjernosti, nego li to biva u ovih nama sačuvanih. No ako od narodne pjesme pitamo historijsku vjernost, trebalo bi, da uz Tronošca imamo još koji historijski izvor, koji bi o Marku onako govorio. E pa izvori turski, ako i ne spominju izrijekom Marka, ipak govore tako, da se u tom govoru može pomisliti i Marko spominjan. Oni kažu da se sultanovoj vojsci na njenom pohodu u Kosovo pridružio Konstantin, gospodar Köstendilski (to je Markov u pjesmi pobratim, beg Kostadin) i još nekoliki drugi „Burgherren"; medj ovimi za što da ne pomišljamo i Marka?

No ako bismo i dopustili književniku pjesniku, da se onim Tronošćevim pripovijedanjem o Marku posluži; skupljatelj narodnih pjesama u jednu cjelinu, mislim da Marka u Kosovu ne bi smio spominjati. One dvije pjesme, u kojih o Marku u Kosovu biva spo-

men, govore tako, da se s tim ne da ništa početi, a sve ostale pjesme o Kosovu take su, da i ne pitaju, da bi se išta govorilo o Marku. Može biti te će stvar stajati drugačije, kada nam dodje ruku ona velika zbirka starih hrvatskih narodnih pjesama, koja u Biogradu čeka na svjetlo bijela dana.

Tronoški ljetopis pripovijeda dalje:

Царь же Амꙋрать прошедь сконлѣ мирною рꙋкою, ни плена ниже пожигаа, но всѣхь снабдеваа въ землахъ бывшихъ вꙋкашиновихъ; и изшедъ въ пола косовскаа широкаа, на концꙋ маїа месеца; и распростеръ конинство свое по полахъ, давъ во конѣмъ зеленаа жита ꙗсти и травы. А ѿтꙋдꙋ пишетъ до лазара писмо сице: Амꙋратъ синъ арханωвъ, царъ царемъ в'сей асїй и европи, повелѣваю тебы воеводѣ лазарꙋ, да пришедъ поклонишши ми сѧ, *ꙗкоже и прочїй ꙗзыци, и принесеши даньки земли твоеа, еаже азъ оубихъ крала вꙋкашина, придобихъ землю егω мнѣ; тиже присвоилъ еси себы господствꙋеши, презираа наше терпѣнїе непокараешиса; ещеже ѵсꙋѣꙋешъ са кралѣмъ и повелителемъ именовати себе. Сего ради, аще кралъ еси, изшедъ оубо да вижꙋ та на полахъ сихъ съ конинствωмъ твоимъ и брани да сведемъ и видимѣ чїа земла естъ. Ащели пришедъ поклонишиса державы нашей, милость ѿ насъ восприймишъ“.

Ni ovomu pripovijedanju nema traga ni u kojem historijskom spomeniku. Drugi srpski spomenici govore sa svim općenito: kada je Murat sišao u Kosovo, Lazar mu tu izadje, i pobiju se. Jedini spomenik u Glasniku XII „o blaženuem Lazare“ zna još i toliko, da je Lazar prije boja molio sultana, neka ostane na miru, ali ovaj je molbu odbio. Vizantijski i turski spomenici govore, da je Lazar Murata u Kosovu spreman čekao; posljednji još pripovijedaju, da je Lazar pred Murata poslao u Kratovo poslanike, koji ga imahu izazvati u boj, a u istinu im bijaše zadaća, da bi pri tom uhodili, kolika je turska vojska. (Kašnji historici dodaše, da je u tom srpskom poslanstvu bio i Vuk Branković, i taj da se tom prigodom dao od Turaka za onu izdaju kupiti.)

Ako ni tu Tronoščevu pripovijedanju nema potvrde ni u kojem historijskom spomeniku, odkuda li je on to pripovijedanje crpao? Ko o riječi srpskoga spomenika omjeri riječi narodne pjesme Vuk. II. 50. I:

Car Murate u Kosovo pade,
kako pade sitnu knjigu piše,
te je šalje ka Kruševcu gradu,
na koljeno srpskom knez-Lazaru:
„Oj Lazare od Srbije glavo!

nit' je bilo, niti može biti:
jedna zemlja a dva gospodara,
jedna raja dva harača daje;
carovati oba ne možemo,
već mi pošlji ključe i harače
zlatne ključe od svijeh gradova
i harače od sedam godina,
ako li mi to poslati ne ćeš,
a ti hajde u polje kosovo,
da sabljama zemlju dijelimo"

zar tu ne biva jasno, kako je upravo ovaka nekaka narodna pjesma poslužila Tronoščevu pripovijedanju izvorom? Da bi narodni pjevač bio iz ljetopisa crpao, na to se dakako ni po što ne može ni misliti.

Dalje pripovijeda Tronoški ljetopis.

Лазаръ же еще ѩкѡ оусллиша нашествїе амѹратовѡ на землы своей, бѣ совокѹплаа вѡинствѡ, но сви ѵстрашишаса неѵаанномѹ нападенїю и невозмогоша скоро сопротивъ амѹрата стати. Лазаръ же прїемъ писанїе амѹратово, ѿписѹетъ сице: „Лазаръ рабъ христѡвъ киаз и наѵаловождъ князей расїйстїй и подлежащимъ странамъ, великомѹ и силномѹ царѹ амѹратѹ. Прїймихъ писанїе ваше и разѹмѣхъ еже повелѣваешъ ми прїйти къ тебы, данькн же принести и поклонитиса, и неименовати себе князем и кралюмъ рассїй. Сїа вса во моей власти несѹтъ, но князы и велможи в' сеа земли Сербской поставиша мене; и аще оѹбо хощеши, да азъ самь поклонюса тебы, немощно ми есть, ради клетвы моеа, юже дахъ людемъ моимъ; таже и тебы небѹдетъ полезно; но потерпи на насъ и пожди тамо, идѣже еси, дондеже и ѩ совокѹплю люди моа и изидѹ противѹ тебы; и аще рекѹтъ онїй да поклонюса тебѣ, то азъ предъ всѣми первы поклонюса; ащели же сопротивъ бѹдѹтъ тебы, то паки дѹжанъ есмъ предъ иними ѡполѵитиса на тебе, такѡ бо положихъ завѣтъ мой съ ними. Мене же самаго аще гонити бѹдешъ, землю разрѹшиши; аще и нехотѣвъ сопротивъ станѹ тебы. Оѹ крѹшевцѹ, лѣта господна 1389, маїа 24".

Тѣм амѹратъ разсѹдивъ правдивое ѿвѣтствованїе мѹдрое лазаревѡ, ѡстановиса во полахъ косовскихъ во преизѡбилнѣхйшей землы златомъ и сребромъ и проѵими рѹдами, хлѣбѡмъ и вїнѡмъ, и всакими ѵеловѣѵескими и скотскими пищамы; и бѣ амѹратъ ѿпоѵиваа на рани болшиа, коны военнїа; и ѵекаше пришествїа лазарева и неразоривъ ниѵегѡ, развѣ дворовъ немалскихъ веселихъ ва рецѣ породимлы, и дворъ князя милоша оѹ косовѹ ѵ липланѣ, и дворъ страины на топлицы,

и дворъ кнѧза юга богданова во лесковцѣ; прочееже всѧ во цѣлости соблюде, давъ ѡстрїа оуказы своему воинству, да поданимъ нетворѧтъ обиди и пакости. Дадеже лазару седмнадесѧт дней на разсужденїе и приготовленїе. Лазаръ же во крушевцѣ со кнѧзы своими ближайшими разсуждаше, что бы болше сотворили, оуже мнози совѣтовахѹ поддати сѧ амурату, но небѣху вси снишлисѧ. Сегѡ ради Лазаръ краль и патрїархъ арсенїй в' торїй чрезъ берзоходце посилаху честаѧ писанїѧ ко кнѧзѡмъ своимъ, повелѣвающе, и молѧще, оускорити прїйти на полѣ косово; бременѹ оуже приходѧщѹ ѿвѣтъ дати амурату. Самже лазаръ со собравшимсѧ вѡинствомъ до шестъ десѧтъ тисѧщъ, (60.000) исходитъ сопротивъ амурата, ставъ чекаюћи своихъ кнѧзей и расположивъ ѡбѡзи своѧ по брегахъ до рѣкахъ ситкицы и либа. Кнезже баїѡша зећанинъ ближаншїй бысть, но собравъ воѧ своѧ стоѧше на краехъ землы предѣлъ своихъ, жда времене желаемаго и ѡбѣщаннагѡ маркомъ а нехотѧ прїити. А кнѧзъ радичъ захолмскїй и примора, сила крѣпчайшаѧ сербскаѧ, понеже въ далекомъ разстоѧнїи, немогоша скоро прїити абїе совокупилъ великое воинствѡ и ведѧше, но недоспѣ той на бой, но мало потомъ доспѣлъ; и когда разумѣ, ꙗкѡ воинствѡ сербское све погибнуло съ лазаремъ кралѣмъ, сего ради самъ себе прободъ мечемъ, издше и тамо погребенъ бысть, того ради и нинѣ зоветъ сѧ гробъ радича воеводи, воинствѡже егѡ разидесѧ въ дома.

Ni ovomu pripovijedanju nema ni u kojem drugom historijskom izvoru traga. Čim se već za ono malo prije rečeno osvjedočismo, da je Tronoški ljetopis svoje osebito pripovijedanje crpao iz narodne pjesme, to smo i za ovo ovdje vlastni ključiti, da se isto tako dogodilo. A ovim pripovijedanjem Tronoščevim se i daje vrlo zgodno ispuniti ona praznina, koja je danas pukla u Vukovoj pjesmi *50* izmedju njezina komada I i II te II i III. U prvom komadu Murat piše Lazaru. U drugom komadu Lazar kune svakoga, koji ne bi došao na boj u Kosovo. Prije se zgodnom prilikom trudismo dokazati, da je medj prvim i drugim komadom nekoč moralo biti spomena o sakupu vojevoda, s kojimi se Lazar svjetovaše, šta bi na sultanovo pismo odgovorio, i trag takomu sakupu mišljasmo, da se sada jošte čuva u pjesmi II. 36. Tronoški ljetopis govori zaista kako se Lazar s bližnjimi kneževi svojimi svjetuje, što bi kako li bi učinili. Po pripovijedanju Tronoščevu odgovorio je Lazar Muratu najprije sam, ne saslušavši savjeta, i istom kada mu sultan bješe ostavio 17 dana na razmišljavanje, svjetuje se sa svojimi bližnjimi kneževi. Mislim, da bi sakupljatelj narodnih pjesama u jednu cjelinu odveć daleko pošao, kada bi ovako vjerno slijedio Tronošca.

Njemu će po mojemu mišljenju trebati, da ono Lazarovo pismo i njegovo svjetovanje uzme skupa. Sultan piše Lazaru. Kod Lazara su upravo na sobetu bližnji kneževi. S njimi se Lazar svjetuje što bi i kako bi. (Vuk Branković je za to, da bi se predali. Taj prijedlog bi zabačen, a osobito ga prezre Miloš Obilić. Lazar predlaže da bi se odmah sultanu pošlo u susret.) Uz taj prijedlog pristaju svi, samo Miloš sjedi pa ništa ne besjedi. Lazar ga pita neka i on svoju reče. Miloš svjetuje troje: prvo sultanu neka se odgovori onako, kako je kod Tronošca sadržaj Lazarova pisma. Po što u komadu IV pjesme *50* Miloš pita pobratima Kosančića, e da li je uhodio tursku vojsku, a ovaj mu odvraća, da jest, da je 15 dana njome prohodio, to nećemo pogriješiti, ako si pomislimo, da na savjet Milošev upravo njegova dva pobratima Ivan i Milan budu odpravljeni, neka odgovor Lazarov odnesu Muratu. Miloš svjetuje za tim, da kneževi koji su tu na okupu u blizini skupe vojske koliko se da, i s njom da do stanovita dana, subote? dodju u Kruševac, odkuda će u nedjelju? ranim jutrom poći u Kosovo. Napokon svjetuje Miloš, da se kneževom, koji su daleko od Kruševca, pošalju brzohoci, koji će ih umoliti, da do četvrtka? pred Vidovim dnevom dodju sa svojom vojskom u Kosovo, gdje će se svi skupa na taj naći. Uz taki Milošev prijedlog pristanu svi.

Tronošac ne imenuje nijednoga od kneževa, s kojimi se Lazar u Kruševcu svjetovaše. Držeći mi, da je spomen toga svjetovanja sačuvan u pjesmi Vuk II. 36, imali bi uzeti imena, koja su tu nabrojena.

Od kneževa, koji su daleko, te bi se po predlaganju Miloševu imali brzohoci pozvati, neka dodju izravno u Kosovo, spominje Tronošac samo dvojicu: Radiča zahumskoga i Baošu zetskoga. U Vukovih pjesmah ne spominju se ni ova dvojica; ove pjesme ne znaju u opće ni za kake Lazarove saveznike. Da su starije pjesme za nje znale, tomu ima traga najprije u staroj hrvatskoj pjesmi, u kojoj se osobitim načinom spominju „ugrska gospoda“, za tijem i u pjesmi Vuk II. 49 gdje ima govora o Vladeti vojevodi, za kojega se trudjasmo dokazati, da će to biti bosanski vojevoda Vlatko Hranić, kojega je kralj Tvrtko Lazaru bio u pomoć poslao. Toga radi nećemo pogriješiti, ako držeći se historije uzmemo, da se nekoč u prazninah, koje su danas u Vukovoj pjesmi II. 50 pukle medju komadi I. II i II III spominjahu taki saveznici Lazarovi.

U srpskih historijskih spomenicih dakako da je Lazarova vojska znamenito manja od turske. U Tronošca ima 300.000 Turaka a

60.000 Lazarove vojske. U Glasniku XI. 111 Turaka ima 300.000: Lazorove vojske 100.000. U turskih je izvorih dakako baš protivno. Saadedin broji 200 hiljada Lazarove vojske, a Turaka da bijaše jedva peti dio toga.

U srpskih izvorih nema govora o Lazarovih saveznicih; u turskih se opeta izvorih oko Lazara skupilo gotovo pol Evrope: kneževi Bosne, Italije, Ugrske, Vlaške, Albanije, Bogdanije, Poljske i Češke.

Vizantijski spomenici govore sa svim općenito o Lazarovoj vojsci: skupio je πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ δύναμιν (Dukas), ili παρασκευάζετο στρατίαν ἣ ἐδύνατο μεγίστην (Chalkokondylas). Talijanski interpres Dukasov spominje Lazarovim saveznikom bosanskoga kralja Tvrtka, koji posla Lazaru u pomoć svoga rodjaka „Vlathico Vlagenichio" (Vlatka Hranića?) s 20.000 vojske.

Da je bosanski kralj Tvrtko zaista snažno sudjelovao u kosovskom boju, o tom nema dvojbe, po što imamo kraljevo pismo općini trogirskoj, pisano 1. kolovoza 1389 (kod Lucića), i odgovor fiorentinske općine kralju Tvrtku, pisan u listopadu 1389 (Rad III. 94.) Da je Gorjanski dozvolom kralja Sigismunda poslao nekolike ugrske čete Lazaru, svomu rodjaku, u pomoć, i to se potvrdjuje pismom, što ga Sigismund 1408 pisa Gorjanskomu (kod Engela). Anali forolivienski govore i o hrvatskom banu Ivanu, koji se u to vrijeme zaista desio na dvoru Tvrtkovu, pa je sva prilika, da je s onom Vlatkovom vojskom pošao u Kosovo (Rad. III. 92).

Od ovih saveznika, za koje ne može biti dvojbe, da se nadjoše u Kosovu, nudi nas hrvatska narodna pjesma, da spomenemo čete ugrske. Ali za ove ne možemo uzeti, da ih Lazar na savjet Milošev pozva, neka dodju izravno, a ne preko Kruševca u Kosovo; jerbo se po riječih hrvatske pjesme i te čete digoše s Lazarom i bližnjimi kneževi iz Kruševca u Kosovo. No bosanski vojevoda Vlatko, taj će biti jedan od onih, koji je na poziv Lazarov izravno išao i došao u Kosovo. Ovamo ćemo imat uzeti i Tronoščeva Radiča i Baošu. Za prvoga se trudjasmo dokazati, da je valja da o njem spomen u Vukovoj pjesmi II. *47*. 103—151. Baoši nema u narodnoj pjesmi ni toliko traga, ali plan pjesme, kako će se ista dalje razviti, pita da uzmemo, da je i o njem nekoč pjesma govorila, da ga je Lazar brzohoci pozvao, neka dodje izravno u Kosovo.

Prisakupimo sve što nam se do sada i po narodnih pjesmah i po historijskih izvorih učinilo vjerovatnim, da nekoč bijaše u ko-

sovskoj pjesmi rečeno. Murat iz Kosova piše Lazaru. Kod ovoga slučajno sabrani kneževi vijećaju s Lazarom šta da se učini, i na savjet Milošev bi zaključeno, da ovi koji su tu imaju u blizini skupiti vojske koliko se da, pa s tom vojskom da imaju do subote pred Vidovo doći u Kruševac, odkuda će u nedjelju poći u Kosovo. Brzohoci neka pozovu Gorjanskoga, da bi i on poslao Lazaru u Kruševac pomoći, a Tvrtka, kod koga je i hrvatski ban Ivan, Radiča i Baošu neka pozovu, da izravno dodju ili pošalju vojsku u Kosovo, koja bi imala tamo stići u četvrtak pred Vidovo. Ivan Kosančić i Milan Toplica neka odnesu Muratu Lazorovo pismo, kojim knez sultana moli, da bi se strpio dok mu se skupe sva gospoda, pa šta ovi odluče, tako da će učiniti; pri tom neka ova dvojica uhode, kolika je turska vojska. Taj se prijedlog primi; Lazar još kletvom svakoga kune, koji bi izostao iz boja, i kneževi se razidju, svaki svojim poslom.

Budući da kosovska pjesma, kako nas tomu uči ona stara hrvatska, govoraše, kako Vuk u Kosovu opade Miloša da je izdajica, i budući da Vuk, čujući Miloša gdje u turskoj vojsci zapomaže, zlorad kliknu: „sad ćeš meni sve zube ob jednoga zaplatiti!“, za to ne može biti drugačije, nego smo primorani uzeti, da se prije Vukove klevete nekoč u kosovskoj pjesmi pjevala ona svadja Vukova s Milošem, u kojoj Miloš Vuku „izbi dva zdrava zuba iz ruse glave“. A po što se ta svadja morala još u Kruševcu dogoditi, ja bih rekao da bi se ta epizoda najlakše dala smjestiti upravo ovdje, gdje pjesma govoraše, kako se vojevode s onoga sobeta razilažahu svojim kućam: Lazar sa svoja dva zeta Vukom i Milošem jaše u svoje dvorove (sobet si imamo pomisliti da se negdje izvan dvorova u perivoju slavio), na prozoru sjedjaše Milica sa svoje dvije kćeri, i tu se ove zavadiše itd.

Tako se svršio prvi dan u kosovskoj pjesmi. Od toga dana pa do onoga, na koji se oni kneževi, s vojske koliko se da skupiti, imaju sići u Kruševcu, ostaje priličan interval. Ne bi baš ni malo smetalo, da je pjesma poslije onoga, što doslije čusmo, naprosto nastavila: kada budne subota pred Vidovo, svi se nadjoše u Kruševcu. No ja bih rekao, da nam riječi Tronoščeve, a i naše narodne pjesme pokazuju neku epizodu, kojom je u kosovskoj pjesmi to besposleno vrijeme vrlo lijepim junaštvom bilo ispunjeno. Tronoški ljetopisac kaže, da je Murat uslijed Lazarova pisma čekao u Kosovu, nerazoriv ničesa „razvje dvorova nemanskih . . . , i dvor kneza Miloša . . . . , i dvor Straine na Toplici, i dvor kneza Juga Bogdanova“. O razorenju dvora Straine ima spomena u

vrlo poznatoj narodnoj pjesmi kod Vuka II. 44 „Banović Strahinja“. U ovoj pjesmi nalazim mnogo tragova, da je nekoč spadala u zglob kosovske pjesme, i da je činila u njoj epizodu tamo prije polaska Lazarove vojske iz Kruševca u Kosovo.

U pjesmi V. II. *44.* ime je junaku o kom govorimo: ban Strahinić (Strahiniću bane 1. 21. 88. 281. 326. 341. 354. 364. 388. 456. 486. 554. itd.; Strahinića bana 46. 72. 543. 630.; Strahiniću zetu progovara 163. 619. 633.) i Strahin-ban (Strahin-bane 345. 491. 680; Strahinovu ljubu 517. ljuba Strahinova 524. 549. 567. 691.; nemoj mene no udri Strahina 692.) Ali se zove i Strahinj-ban (240, 241, 243).

U pjesmi Vuk II. *45. 50.* govor je o junaku, komu je ime Banović Strahinja. Da je onaj ban-Strahin-Strahinić-Strahinj- i taj Banović Strahinja naših pjesama jedan te isti junak, o tom po mojemu mišljenju ne može biti ni malo dvojbe, i nema šta bi prigovorili Vuku, koji je i nad pjesmom 44 stavio „Banović Strahinja“, akoprem baš to ime u toj pjesmi ne dolazi nijedan put. Banovića Strahinju drže jednako velikim junakom pjesme i 44 i 45 i 50. U pjesmi 44 pjeva se da je taj Strahinja zet staroga Juga Bogdana. Pjesma 45 ako toga ne kaže izrijekom, ipak i ona dosta jasno tako govori. Carica Milica pita slugu Milutina:

Što bi, slugo, u polju Kosovu?
Dje pogibe slavni kneže Lazo?
Dje pogibe stari Jug Bogdane?
Dje pogibe deset Jugovića?
Dje pogibe Miloš vojevoda?
Dje pogibe Vuče Brankoviću?
Dje pogibe Banović Strahinja?

Ako Milica pita najprije za svoga muža, dalje za svoga oca, dalje za svoju braću, dalje za svoje zetove (muževe svojih kćeri), za cijelo da još pita i za Strahinju za to, što joj i on bijaše rod: Strahinja bijaše takodje Miličin zet (muž njezine sestre).

Da i pjesma o Banoviću Strahinji spada upravo medju kosovske pjesme, to bih ja izvodio eto iz ovoga. Mati banova piše svomu sinu, kako je „turski od Jedrene care“ pritiskao sve polje Kosovo. Ovaj turski car ne može biti drugi, nego Murat od g. 1389. Da je pjevač upravo na ovoga mislio, i da je ova pjesma o Banoviću Strahinji upravo čest nekadašnje jedne velike kosovske pjesme, to bar meni pokazuju one riječi u njoj, kojimi mati Banoviću Strahinji opisuje kud se je svud turska vojska pružila 105—111.

od mramora do suva javora,
od javora, sine, do Sazlije,
do Sazlije na ćemer ćuprije,
od ćuprije, sine, do Zvečana,
od Zvečana kažu do Čečana,
od Čečana vrhu do planine,
turska sila pritisla Kosovo.

I u Vukovoj velikoj kosovskoj pjesmi II. 50 IV. opisuje Ivan Kosančić Milošu prostor kud se turska vojska pružila upravo onako 15—21:

od mramora do suva javora,
od javora, pobro, do Sazlije,
do Sazlije na ćemer ćuprije,
od ćuprije do grada Zvečana,
od Zvečana, pobro, do Čečana,
od Čečana vrhu do planine,
sve je turska vojska pritisnula.

Pjesmu o Banoviću Strahinji rasudio je estetski Maletić u XVIII svesci Glasnika. Taj je kritik u svojoj raspravi naišao na jedno mjesto u toj pjesmi, koje mu osta sa svim nerazumljivo, a ostat će tako svakomu, koji ne uzme, da je ciela ta pjesma epizoda, koja se dogodila prije polaska Lazarove vojske iz Kruševca u Kosovo. Strahinja ode iz svoje kuće u Kruševac, u tazbinu k staromu Jug-Bogdanu. Tu mu stiže od matere pismo, koje ga uči, kako mu Turci dvorove poharaše, sluge razagnaše, majku konjma pregaziše, a ljubu odvedoše. Strahinja se moli staromu tastu, da bi mu dao devet šureva, da s njimi ode u Kosovo, i da Turčinu otme svoju ljubu. Starac ne da ni pošto svoje djece voditi. Junak ljutit ode sam u Kosovo. Tu srećno svlada svoga dušmanina i otme mu svoju ljubu, te se s njome vrati u Kruševac. Što ban ne ide kući, da tamo vidi šta mu radi majka itd., nego što se vraća u Kruševac, to se ne da drugačije razumjeti, nego ako si pomislimo, da smo tu pred kosovskim bojem: Turci su zapremili onaj kraj odkuda bijaše ban, i ovaj za to, sve kad bi i htio, ne može kući, nego mora natrag u Kruševac.

Dakako da i ona pjesma o svadji Vukove žene s Miloševom i ova o Banoviću Strahinji postaše mnogo veće, odkako se iz negdašnje velike kosovske pjesme iskinuše. Onu prvu mislim da bi zgodno skratili, kada bi u njoj izostavili onu dugačku palilogiju, kojom Miloševa žena svomu mužu pripovijeda, kako se sa svojom sestrom zavadila. Mjesto ci-

jeloga toga govora, mislim, da bi se moglo staviti, kako inače često biva: „sve mu kaza što je i kako je".

Pjesma o Banoviću Strahinji ne samo da se u svojoj samostalnosti raširila, nego je i vrlo ružno nabrekla. Maletić drži ovu pjesmu jednom od najljepših. A zaista da u toj pjesmi i ima mnogo ljepota. Banov polazak i boravak u tazbini u Kruševcu opisan je vrlo živahno i pun je zanimljivosti s mnogih narodnih običaja, koji se tu vrlo zgodno spominju. Pismo materino banu sastavljeno je tako vješto, da postepno podpaljuje ljutitost i duh osvete u banovu srcu. Ban je Strahinja od prvoga početka pa do kraja pjesme pokazan mnogom vještinom kao silna junačina, koji je spreman sve počiniti, ali je ipak toliko razborit, da se u prvi mah prepane od goleme pogibije, pa traži način, kako bi si našao u njoj pomoćnika. Ban je odmah odredio, da će poći u turski tabor potražiti svoga dušmanina; ipak se iznajprije moli staromu tastu svomu, da bi mu dao u pomoć mlade Jugoviće. Obziran starac dakako da ne da svoje djece voditi u taku pogibio, za koju je ljudska sila očito preslaba, da bi joj se odaprla. Do ovdje sve je lijepo, ali argumenta s kojih stari Jug ne da svoje djece banu u pomoć, ta su u stihovih 251— 261 odveć barbarski smišljena:

Znaš li zete? ne znali te ljudi!
al' ako je jednu noć noćila,
jednu noćcu šnjime pod čadorom,
ne može ti više mila biti,
bog j' ubio, pa je to prokleto,
voli njemu, nego tebe, sine;
neka ide vrag je odnesao!
Boljom ću te oženiti ljubom,
s tobom hoću ladno piti vino,
prijatelji biti do vijeka
a ne dam ti djecu u Kosovo.

Ne treba dokazivati, da je ovo strašan govor oca, koji ne zna e da li mu je kći njegova svojom voljom otišla s Turčinom! Ja držim pouzdano, da je u staro vrijeme starac Jug drugačije u ovoj pjesmi govorio, i da je govorio prema tomu, što je vojska Lazarova imala za koji dan krenuti u Kosovo. Tu je starcu bilo dovoljno razloga, da svoga zeta radi opće pogibije cijele otadžbine odvraća od onake vratolomije, u koju se odveć smion spremio.

Dalje je opet vrlo lijepo pokazan stid mladih Jugovića, koji nešto od straha, a nešto radi oca ne smiju da podju sa Strahinjom.

Epizoda u kojoj se dalje pjeva u pjesmi banov sastanak i razgovor sa starim dervišom, ta je remek pjevačke vještine. Čim bi pjevač zgodnije umio opisati plemenitost junaka Strahinje, nego li upravo tim, što je pokazao, kako je taj krasni muž svojim lijepim karakterom i dušmanina svoga učinio svojim glavnim prijateljem?

Mejdan banov sa silnim Vlah-Alijom, spjevan je lijepo, ali štogod se ovdje govori o banovoj ljubi, to je opet grozno barbarstvo. Ban mora da je svoju ljubu vrlo štovao i ljubio, kada se, samo da bi je osvetio, poduhvao i sam poći u cijelu tursku vojsku; a i ljuba banova za cijelo da nemaše nikakva uzroka, da ne bi svim srcem pristajala uz toli krasna muža; pa ipak je u pjesmi ta žena prikazana bestidnija i grdja od samoga psa Karamana. Meni se bar ne da na ino, nego sve mislim, da je u starijoj pjesmi ljuba Strahinjina teško čekala svoga osvetnika muža, a ovo što se sada o njoj u pjesmi govori, držim da je postalo tek u novije tursko barbarsko doba, i sve to se može u pjesmi vrlo lako izostaviti, a pjesma uz to ne samo da ništa ne gubi, nego bez te rugobe, ostajući jednako podpuna, postaje samo ljepša.

I ono što se pod kraj pjesme govori o mladih Jugovićih, kako su junaci gotovi, da svi devet noževi navale na svoju sestru, dočim prije nemahu srca da podju s banom, i to je jednako nespretan nastavak onoga, po mojemu mišljenju tek u novije vrijeme smišljena umetka o vladanju banove ljube, kada ovaj dijeljaše s Vlah-Alijom mejdan. Tu je karakter najljepših junaka u kosovskom boju: starca Juga i devet Jugovića, jednako iskvaren, kao što i u onoj vrlo mladoj pjesmi kod Vuka II. *35* 113 do kraja. I ovo se može u pjesmi izostaviti, a ova ne samo da ništa ne izgubi, nego postaje još i ljepša. Ja posljednjih stihova (osim 809 i 810) upravo ne razumijem šta pjevač mišljaše njimi reći. Jugovići hoće da noževi udare na sestru, a Strahinja im govori:

Ne dam Vašu sestru poharčiti,
bez Vas bih je mogao stopiti,
al' ću stopit' svu tazbinu moju,
nemam s kime piti ladno vino;
no sam ljubi mojoj poklonio.

Šta ove riječi imaju značiti, toga ja nijesam kadar dokučiti.

Ako si našu pjesmu pomislimo epizodom u negdašnjoj kosovskoj pjesmi, onda stihove 1—79 imamo držati da su istom onda postali, odkako je pjesma postala samostalna. Ako osim toga od stiha 520 do kraja izostavimo sve ono što govori onako ružno o banovoj

ljubi i onako još ružnije o mladih Jugovićih, cijela pjesma znamenito će postati manja i tijem već prikladnija, da je držimo nekadašnjom epizodom u kosovskoj pjesmi; a može biti da je i pismo banove matere u stihovih 87—152 postalo tako obširno takodje tek odkako je pjesma postala za se.

Mislim dakle, da je u kosovskoj velikoj pjesmi bilo ispunjeno ovakom epizodom ono vrijeme odkako se vojevode sa Lazarova sobeta razidjoše pa do onda, kada se imahu opeta sakupiti u Kruševcu, da podju u Kosovo.

Taj dan (subota prije Vidova?) je nadošao.

Na dan polaska Lazarove vojske iz Kruševca u Kosovo biva u Kruševcu ono, što hrvatska pjesma (kod Miklošića 6.) pjeva u stihovih 1—113. Scena medj Musićem (Bušićem) Stjepanom i njegovom ljubom, pa scena medj Milicom i njezinim mužem, knezom Lazarom, napokon scena o polasku vojske iz Kruševca, sve to se daje vrlo lijepo nadopuniti ili mjestimice ljepše kazati, ako tu i tamo složimo i ispremiješamo sa stihovi hrvatske pjesme stihove Vukovih pjesama II. *45.* 1—118; *47.* 1—103.

Vojska Lazarova prispjela je u Kosovsko polje. Tu se po riječih narodne predaje prije samoga boja dogodilo ono, što pjeva hrvatska pjesma u stihovih 114—144 i pjesma kod Vuka II. 50 u komadu III. i IV. Ovakim sadržajem ne nastavlja se sa svim razumljivo kosovska pjesma, koliko je do sada sastavismo. Ostaje nam nerazumljivo, kojim načinom je Vuk Branković uspio, te je Lazar povjerovao njegovoj kleveti, i ostaju nam nerazumljive one dvije nejednake česti, koje se u IV komadu Vukove pjesme 50 skupiše ujedno. I ovdje nam se opet valja uteći historijskoj tradiciji, da bi nas i ona pomogla.

Tronoški ljetopis pripovijeda dalje:

Кнѧзъ же вꙋкъ бранковиħъ такѡжде лꙋкавнѣше, лазарꙋ подстрекаемъ баїѡшїю и марномъ. Милошъ же Обилиħъ, бѧше человѣкъ борецъ пресилнїй и премꙋжественнїй, и во войнихъ дѣлахъ искꙋсенъ, аще и младъ ѡбаче во всѣхъ и повелѣнїахъ лазарꙋ бод'ръ и вѣранъ. Сего ради лазаръ даде емꙋ дщеръ свою въ женоу и сотвори егѡ кнѧза и началовожда предъ всѣмъ воинствомъ своимъ, и сего ради оузрока, въ тайнѣ гнѣвашеса вꙋкъ на лазара и милоша. Бѣше и спора помеждꙋ дщерахъ лазаревихъ а женъ вꙋка и Милоша ѡ красотѣ и мꙋжествѣ мꙋжей своихъ, исъ чего вꙋкова дала ꙋдаренїе милошевой. Того ради милошъ ѿмастивъ вꙋкꙋ, на поединкꙋ свергъ вꙋка съ конѧ, ꙋдаривъ о землю его, вꙋкъ же немогїй иначе ѡсветитисѧ милошꙋ, но начавъ код лазара ѡпадати

милоша. Бѧхꙋ же еще два боѧра, зовомїй по рекахъ земли, недалеко ѿ косова, миланъ топличанинъ, и їванъ косанчиħъ, ѿ нихже единъ бѧше предводчикъ на ꙗзыку тꙋрскомъ, то ест толмачь; и бѧхꙋ людїе знаменити въ силѣ и разꙋмѣ и часто оны хождахꙋ ꙋ воинствѡ тꙋрскѡ, ѡво дѣлъ ради общихъ до амꙋрата, ѡво ꙋхоħахꙋ воинство и силꙋ тꙋрскꙋ; съ нимиже милошъ имѣѧше любовъ велїю и всегда съ ними бѧше совѣтꙋѧ, ꙗкѡ оусꙋмнити сѧ лазарю по лажи кꙋковой, иже глаголаше лазарꙋ: „ꙗко милошъ съ миланомъ и їваномъ, предати тѧ хотѧтъ господине лазаре, силамъ амꙋратѡвимъ“. Вечери же бившей ꙋ день сꙋботнїь спрѧмо недѣли, во 14 месеца їꙋнїа, на трапезѣ великагѡ кнѧза лазара, сосѣдѧщимъ в'сѣмъ кнѧзомъ и воеводамъ, и по многѡмъ разговорѣ, ѡ изменикахъ царства а найпаче баїѡшы, которїй оуказалъ тайнꙋ срдца своегѡ, бѣ лазаръ на мнѡгъ часъ лежа ѿ печали сердца на десницѣ главою молча на трапезѣ, таже в'земъ чашꙋ глаголетъ: здравъ сине и воеводо мой милоше, новаѧ невѣро са совѣтницы твоими“. Разꙋмѣ же милошъ сїе быти ѿ кꙋка сѣдѧщаго при лазарѣ, обаче воставъ поклонисѧ кралю, ѿвѣтствꙋетъ, „царю, невѣра ти кодъ колѣна сѣди, азъ же несамъ“; разѧривсѧ востаетъ ѿ трапези глаголѧ: „за ꙋтра ꙋзриши тко е вѣра, тко ли е невѣра, азъ бо желаю ꙋмрети за тѧ и амꙋрата цара оубити“. И со словѡмъ симъ ѿходитъ ѿ трапези, емоу же послѣдоваша Миланъ и Іванъ: и чрез всю нощъ бѣша въ кꙋпѣ ꙋготовлѧюще себе къ бою. Лазаръ же ѡставъ на вечери со иними властели, ненадѣѧсѧ каковїа измѣни ѿ милоша; и ꙋтрꙋ же бывшꙋ ѕѣлѡ рано Лазаръ востаетъ во церковъ, ꙗже естъ на самодрежѣ рецѣ, ѿстоѧщей ѿ тꙋрскагѡ воинства више два часа; и бывши ꙋтренѣмꙋ пѣнїю, таже въ кꙋпѣ и светой литꙋргїй, юже лазаръ послꙋшаше.

Drugi srpski historijski irvori govore o svem ovom sa svim općenito. „Žitije Stefana Lazarevića“ (Hilf. 272): „kada se Lazarova vojska spremila protiv turske, bijaše u Lazarovoj vojsci neko vrlo blagodaran svomu gospodaru, i toga opadoše i kazaše Lazaru, da je nevjera; on pako, da pokaže svoju vjeru i hrabrost, odabra zgodan čas i ode k samomu velikomu načelniku turske vojske.“ Tako nekako priča i onaj ruski spomenik: „bje že neko u Lazara srpskoga sluga vjeran; neki že oklevetaše njega, da nepravo služi caru. Snidoše se puci oboji i bi šječa zla. Oklevetan že on, hoteći pravu službu pokazati, unide u puk turskoga cara itd.“ (Karam. primječ. V. 133).

Vizantijski spomenici prikazuju stvar tako, kao da je Miloš u dosluku s Lazarom otišao u turski tabor: ἀνήρ τις τῶν ἐνδόξων Σέρβος νέος, ἀνδρεῖος καὶ τολμηρὸς . . . . ἀποσπασθεὶς ἐκ τῆς φάλαγγος

τῶν χριστιανῶν εἰς μέσον τῆς παρατάξεως τῶν Τούρκων ὡς αὐτόμολος πίπτει. Poslije kada se boj nastavljao, Lazarova vojska ne znajući, e da li je taj mladić svoj naum izveo, slabo se opiraše Turkom. (Dukas). Chalkokondylas toga mladića zove Μήλοϊν, pa i taj historik kaže, da je isti sporazumjevši se sa svojimi otišao u turski tabor „αἰτησάμενος ὅσα ἐβούλετό οἱ γενέσθαι ὑπὸ Ἐλεαζάρου τοῦ ἡγεμόνος“.

Turski spomenici, imajući zadaću pokazati, da uspjeh kosovskoga boja bijaše jedino posljedica nečuvene hrabrosti njihove, pet puti manje vojske, dakako da ne znaju ni za kaku svadju ni izdaju u vojsci Lazarovoj. Oni pripovijedaju, kako se u oči boja u Lazarovu taboru uzobijestiše, videći malinu turske vojske. Vuk Branković, zet Lazarov, zatjecaše se, da će sam Turke smrviti. Lazar davaše nagrade 10 gradova onomu, koji mu dovede živa Murata. Tvrtko davaše 5 gradova nagrade najhrabrijemu junaku. Murat videći silnu Lazarovu vojsku vrlo se zabrinu, te se cijelu noć moljaše bogu. U Lazarovu taboru neki svjetovahu, da bi noću udarili, ali od toga ih odvrati Kastriota, iz bojazni, da u tami ne bi koji Turčin izmakao. Sjutra poče boj.

Ako uzmemo riječi ovih spomenika jedne s drugimi, bit će historijska istina, da u Lazarovu taboru neko opade nekoga, koji se po onom vizantijskom svjedočanstvu zove Μήλοις, dakle za cijelo našega Miloša, i taj, da bi pokazao svoju vjernost, ode u turski tabor, da tamo sultana ubije.

Kod Dukasova interpreta Miloš dobiva od sultana pisma, u kojih ga ovaj pozivlje na izdaju. Miloš ta pisma pokazivaše Lazaru, a ovaj ga učaše, neka sultanu odgovara, kao da pristaje uz njegove ponude. Dan u oči samoga boja, sazva Lazar vojevode na večeru, i tu knez nazdravi Milošu, svojoj nevjeri; ovaj se kune da nije to, a da nije, to da će sjutra dokazati. Sjutra usjede konja i ode u turski tabor. I naš Dubrovčanin Cerva (1455—1527) zna za taku Lazarovu večeru.

Bit će dakle, da je i ta večera historijski factum.

Za Miloševe drugove, koji se u hrvatskoj pjesmi zovu Ivan Milan i Nikola Kosovčić, a u pjesmah kod Vuka: Ivan Kosančić i Milan Toplica, zna od do sada spominjanih izvora tek Tronoški ljetopis, u kojem se zovu: Milan Topličanin i Ivan Kosančić. Spominju se ti drugovi još u „rodosloviju serbskih carej“ (Glasnik, XXI. 258) gdje se zovu: Ivan Kosančić i Milan. Ja bih rekao, da je sva eksegeza kosovskoga boja u tom spomeniku tek kašnjom rukom zabilježena, i, kako ćemo se osvjedočiti dalje, očito da je i ta ekse-

geza crpana iz narodne tradicije. U hrvatskoj pjesmi očito da su imena tih drugova samo grješkom pisarovom onako promijenjena.

Uz narodne pjesme ima opet samo u Tronošca vijest, da je upravo Vuk Branković opanuo Miloša, i da ova dvojica bijahu kivni jedan na drugoga poradi svadje njihovih žena. U drugih historijskih izvorih ne spominje se nikakovo ime.

Istom Orbini „Storia sul regno degli Slavi 1601" zna za klevetu Vuka Brankovića i za njegovu svadju s Milošem poradi žena. S toga držim sa svim pouzdano, da je ovo izum narodne tradicije, kako se ista tek pod kraj šesnaestoga vijeka bijaše razvila: i Tronoški ljetopis i stara hrvatska pjesma za cijelo da nijesu stariji upravo od toga doba. A lako se je domisliti, kojim putem je narod stao o Vuku Brankoviću onako pjevati. Sin Vukov Gjuragj i njegova žena Grkinja Jerina bijahu ljudi vrlo mrski, i za cijelo da se narodu Gjuragj osobito zamjerio onijem, kada je Sibinjanin Janka na njegovu povratku iz kosovskoga boja ulovio. Još i sada je ružna uspomena Gjurgjeva i Jerine u narodnoj pjesmi: V. II. 80. 82. Narodni pjevači grijehe sinove počeše prenositi na oca, te ovijem promijeniše onoga pravoga Lazarova izdajicu u kosovskom boju. Tako se nekako domišlja u toj stvari i Hilferding. Danas dakako da ovdje ni književnik pjesnik ne bi smio mijenjati narodne tradicije kakova jest.

Evo nam opet pouzdana svjedočanstva, da je Tronoški ljetopis svoje vijesti crpao iz narodne tradicije, kakova je upravo u narodnoj pjesmi sačuvana, pa za to ja ni najmanje ne dvojim, da se i dalje smijemo njime poslužiti kao pouzdanim izvorom, kada nas pomaže kako da nadomjestimo praznine, koje nam preostaju u kosovskoj pjesmi, kakova se od samih pjesama daje sastaviti. Treba nam pako da još doznamo to, kako, to jest kakim govorom je Vuk Branković Lazara mogao tako tvrdo uvjeriti, da je Miloš izdajica. Po što Tronošac kaže, da se Lazar vrlo zabrinuo, što u Kosovo neprispješe Radič i Baoša, pače za ovoga dodjoše još i vijesti, da radi o izdaji, eto nam u tom pokazan način, kojim je Vuku njegova kleveta uspjela. Vuk je sada vrlo zgodno mogao Lazaru govoriti: da si mene poslušao te se predao Muratu, ti bi ostao knez, ali sada te evo Miloš doveo u Kosovo, gdje se ne samo moraš predati Muratu, nego će ovaj htjeti i nagraditi Radiča ili Baošu, koji pristaše uza nj, pa će valja da kojemu od njih dati kneževstvo. Da je sve ovo ovako udesio Miloš, o tom, može biti, da je u pjesmi Vuk Lazara ovako mogao osvjedočiti: čim je Lazar s vojskom u četvrtak(?) pod večer

došao u Kosovo, tu nadjoše Vlatka Hranića s 20.000 Bosanaca, ali nema Radiča ni Baoše, pače za ovoga se čuše onake vijesti. Na to se odmah Lazar vrlo zabrinuo, a baš u taj čas dolažahu iz Muratova tabora Kosančić i Milan Toplica sa sultanovim odgovorom na ono Lazarovo pismo. Miloš poteče pred svoje pobratime i tu ih pita je li turska vojska velika; Kosančić odgovara, jest strašno velika i silna, a Miloš ga zaklinje, da toga ne bi govorio vrlo zabrinutu Lazaru. (Vuk. I1. *50* IV. 1—30 i 44—63). Ovo je najzgodniji momenat, kada Vuk mogaše Lazaru onako govoriti; tu je mogao dodati: eto Miloš zna za što je k Muratu slao upravo svoje prijatelje, i za što sada pred njih poteče, da s njimi bude iznajprije na samo.

Za Miloša pripovijeda Kuripečić u svom putopisu (g. 1531) „Milosch Kobilovitz, der ein vast hoch berümpter und vermehrter Ritter gevest, der dann an der Grenitzen täglich vil ritterlich sachen geübt und begangen, von velliches Ritterlichen thaten noch jetz in Crabaten von der ende viel lyeder gesungen werden". Na Lazarovoj večeri, kaže Kuripečić, da „der alte Ritter Milosch" nije našao za se prostrta mjesta. Po kazivanju Tronoščevu bijaše Miloš mlad, a i Dukas, govoreći za cijelo o Milošu, kaže: Σέρβος τις νέος.

Tronošac kaže, da je Lazarova večera bila u subotu prema nedjelji. Rački (Rad III. 92.) kaže, da je Vidovo bilo u srijedu, i tijem bi Lazarova večera u oči boja padala u utorak. U pjesmi „Kosovka djevojka" (V. II. 51) šeće Kosovka po razbojištu kosovskom u nedjelju, a iz konteksta cijele pjesme je očito, da si pjevač tu nedjelju pomišljaše upravo dan poslije svršena boja. Da se u „Kosovki djevojci" ne bi morala nedjelja promijeniti drugim kojim danom, ja sam uzeo, da se boj dogodio u subotu, a večera Lazarova u petak. Prema tomu stavio sam polazak Lazarove vojske iz Kruševca u nedjelju ranim jutrom, a njezin dolazak u Kosovo u četvrtak pod večer.[1]

Dakle u četvrtak pred večer donesoše Kosančić i Toplica sultanov odgovor Lazaru u Kosovo. Valja da je u tom odgovoru sultan rekao, da će čekati na Lazarovu definitivnu odluku do stanovita vremena, do subote u podne?

Čim da si pomišljamo ispunjen petak?

---

[1] U istinu je Vidovo godine 1389 palo na utorak.

Dva puta se u narodnoj pjesmi spominje, kako je Lazar pričešćivao svoju vojsku. Kosovka djevojka kaže Orloviću Pavlu:

Mož li znati, delijo neznana,
kad knez Laza pričešćiva vojsku,
kod prekrasne Samodreže crkve
tri nedjelje tridest kaludjera?

U pjesmi 46 pjeva se o Lazaru:

pa sakroji na Kosovu crkvu,
ne vodi joj temelj od mermera,
već od čiste svile i skerleta,
pa doziva srpskog patrijara
i dvanaest veliki vladika
te pričesti i naredi vojsku.

Ovom pričesti vrlo bi se zgodno dao ispuniti petak. Po što se i u Tronošca spominje crkva Samodreža, ja bih ovo ime zadržao, a ne crkvu o kakvoj je govor u pjesmi 46, gdje se valja da misli na kaki „feldkirche". No ako iz pjesme 51 zadržimo ime crkve Samodreže, to ćemo opeta iz te pjesme morati izostaviti onu hiperbolu, da se vojska pričešćivaše 3 nedjelje, i reć ćemo onako kako je u pjesmi 46. Od ovuda ćemo dalje vrlo zgodno nastaviti pjesmu, ako rečemo, da se zbiva ono, što Kosovka Orloviću Pavlu pripovijeda, da joj se dogodilo prigodom te pričesti.

Kad u petak budne večer, tada se vojevode nadjoše kod Lazara.

Ovdje već prestaje potreba naših kombinacija; same narodne pjesme govore što dalje ima slijediti.

Ako i držim za stalno, da ono, česa danas nema u pjesmi a nema ni u Tronošca, nekoč u pjesmi bijaše onako, kako si ja sastavih, ipak dobro uvidjam, da ovo nije moglo biti upravo tako rečeno; za općenite misli držim, da se nijesam prevario, ali kako je narodni pjevač take misli izrekao, toga književan čovjek teško da bi mogao pogoditi. Da o svadji Miloševe i Vukove žene slučajno nema narodne pjesme, nego da bi nam i to trebalo smisliti, bi li se igda domislili onoliko naivnome načinu, kakim je to začinio narodni pjevač?!

Ali podjimo dalje.

U petak je kod Lazara večera. Tu se dogodi ona kleveta Vukova, Lazarova zdravica, i Miloševa kletva, da će sjutra pokazati, ko je vjera, ko li je nevjera. (Hrvat. pjesma 116—144. Vuk. II. 50. III.) Miloš ode od Lazarova stola i pita pobratima Ivana, bi li e dalo doprijeti do Muratova čadora. Ivan ga uči, kako je to luda

misao. (Vuk. II. *50* IV. 31—43.) (Miloš ipak sklone i Ivana i Milana te podjoše s njim.) Tijem se svršio petak. U subotu prije sunčana ishoda dodjoše tri pobratima pred šator Muratov. Miloš unutri ubi sultana. Hrabro se sva trojica opiru cieloj turskoj vojsci. Miloš već iznemogao zapomaže Lazara. Ovaj sa svojimi skoči na konje i boj se prije reda započne (hrv. pjev. 154—216).

Za čudo je te se u pjesmah, koje su kod Vuka, ne spominje ni detajl sultanova ubijstva, ni detajl boja Miloševa s turskom vojskom. Ubijstvo sultanovo spomenuto je u 45 pjesmi jednim ciglim stihom „Miloš zgubi turskog car-Murata“, a na Milošev boj odnose se riječi pjesme *49*. 44—49. Vojevoda Vladeta pripovijeda Milici:

i ja vidjeh Miloš Obilića:
on stajaše u polju Kosovu,
na bojno se koplje naslonio,
bojno mu se koplje prelomilo,
pak na njega Turci navališe
do sad mislim da je poginuo.

Što znači da Miloš stoji u bojnom polju, pa se tu naslonio na bojno koplje, to biva po mojemu mišljenju, razumljivo tek našom hrvatskom pjesmom, koja nas uči, kako Milošu odsjekoše nogu, a on se onda upro o koplje, pa se tako dalje brani. Što znači: „bojno mu se koplje prelomilo,“ to biva razumljivo, kada još čujemo što Tronošac i drugi izvori o tom rvanju pripovijedaju.

Tronošac pripovijeda:

Милошъ же со миланомъ и Іваномъ сѣдоша на коны своѧ, ѿходѧтъ до ѡбозовъ амѹратов(ихъ) и слово даша на стражам, ꙗко милошъ идетъ до цара; сїѧ же вѣстъ скоро амѹратѹ доноситсѧ. Онже ꙗко оуслиша пришествїе милошево, скорѣ повелѣваетъ начальнимъ своимъ прїйти, и съ честїю уведоша милоша съ Миланомъ предводчикомъ къ мѹратѹ; уповаше же амѹратъ что милошъ пришелъ поддати сѧ власти егѡ, или слово имѣти ѿ подчинѣнїй в'сѣхъ сербѡвъ. Пришедъ же милошъ предъ амѹрата и приближивсѧ ловзати рѹкѹ емѹ извлекъ ножъ прободе цара. Видѣвше же предстоѧщїй воскликнѹша на милоша и милана, егоже тамо и убиша; милошъ же изшедъ изъ чадора царева и всѣде на конѧ своегѡ, со иваном косанчиħем извлекъ мечъ свой, ѡбстѹпившѹ его все воинствѡ, но ѡнъ орѹжїемъ творѧше пѹтъ себи, ꙗкѡ никомѹ немощи стати сопротивъ сили егѡ. Іванѹ же ѿсѣкоша первѣе десную рѹкѹ, тажа и оубиша егѡ. Милошъ же самъ ѡста и оуже хотѧше избѣтнѹти ѿ рѹкъ тѹрскихъ, но ѿ многагѡ ударенїа еже творѧше мечемъ, кровъ емѹ сильно на ноздри лиѧше ѡбѣ; таже со-

вѣтомъ неносеа бабн еаже мнлошъ после свезанъ зѹбами носъ ѿгрнзе; (н ѿ того село то прозваса бабннъ носъ) подвергше тѹрцы ѡстріе меча подъ коиа, н такѡ коиа егѡ оубнша; таже мнлошъ съ копіемъ ѡста, на негѡже ѡперса преко тѹркѡвъ трндесатъ лактѡвъ должнин прескоучнвъ; таже вторіцею внше; третнцеюже ѡперса копне сломнса, н тако лншнса орѹжіа, ѹхватнша мнлоша жива н прнводатъ предъ амѹрата; его же давъ блюстн за живота своегѡ жнва, н повелѣвает началннмъ датн знаменіе бранн, глагола: „сотворнте брань донде҆же живъ есмъ, да небѹдетъ на празно сіе собраніе вонинства, да вижѹ н азъ комѹ ѡстанетъ побѣда“; н тако нечаанно нападоша тѹрцн на ѡбозн.

„Žitija i načel'stva serbskih' gospod' (Hilf. 272) govore sa svim općenito: „i sraženju medju obojimi bivšu, u sraženju tom nečastivi nasilnik pade od mača posred razboja“. Tako i „žitije Stefana Lazarevića“ (Hilf. 272): „Kada Milošu stvoriše put i kada bi blizu, odmah rinu mač u toga gordoga nasilnika; tu i sam od njih pade“.

„Rodoslovije serbskih carej“ (Glas. XXI, 258) govori o tom činu vrlo obširno. Turci primu Miloša, Milana i Ivana vrlo milostivo. Dodjoše k šatoru Muratovu. Tu odsjede od konja Ivan Kosančić. I Miloš odsjede od konja. Miloševa konja primi Ivan Kosančić. Milan pak vojevoda gonjaše svoga konja, da se sav zapjenio. Miloš se obazre na Milana i reče mu: ne trudi sokole krila čim ćeš letjeti, malo počekaj, sad ćeš uletjeti. Po tom podje k caru pod šator. Ugledavši ga Murat vrlo se uzradova. Miloš posljedovaše turskom običaju i pokloni se Muratu, želeći mu poljubiti ruku. Veliki vezir pako reče caru: ne daj ruke ljubiti kaurinu, no podaj nogu. Car pruži nogu i reče: poljubi, Milošu, mnogi ću ti dar pokloniti. Miloš zgrabi cara za nogu i reče: svake sam vlasti bogat kod našega cara Lazara, nego ću danas primiti na dar tvoj život. I trže nož te raspori cara do prsi. Stade mu nogom za vrat, i sablju carevu otme te pogubi velikoga vezira, i sve lale i vezire oko cara isječe pod šatorom. Tri puta skoči do svoga konja, i u uzendžije se ne odapre; i kad Turci vidješe ohola viteza, strah ih obuze. U tabor turski udariše. Na jednoga zamahivaše, po dva, tri zemlji obaraše. I hoćaše Miloš izići iz turske vojske kao vihar vjetar, ali uslišaše glas od šatora careva: tužni Turci! manite, ne može se soko bez mreže uhvatiti. Mećite preda nj gole sablje i štitove, e da bi se nabo konj ili junak. I ovim načinom napadoše Turci; i konj se pod Milošem nabode. I tu Miloša Turci uloviše, svezaše, pred cara pod šator dovedoše i rekoše: evo ti, padišo, Miloša krvnika, zapovjedi nam, kojom da ga smrću kazuimo. I reče Murat: Ostavite ga sada živa . . . . vi svi moji

veziri i delije brzo se spremite udariti na tabor kneza Lazara, da još za života vidim, ko će dobiti.

I ovo pripovijedanje za cijelo da ima izvor u narodnoj tradiciji.

Od Vizantinaca Dukas govori, da je boj medju Turci i kršćani već bio započeo; s obje strane padoše mnogi: εἶτα γίγνεταί τι καινὸν καὶ ὑπὲρ λόγον τεχνούργημα· ἀνήρ τις . . . . ἀποσπασθεὶς ἐκ τῆς φάλαγγος τῶν χριστιανῶν εἰς μέσον τῆς παρατάξεως τῶν Τούρκων ὡς αὐτόμολος πίπτει. Turci ga ulove, a on zovući vodju imenom reče: hoću da ga vidim i da mu na samo kažem, kako će u ovom boju nadjačati; s toga dodjoh ovamo pribjeg. Murat mahne rukom neka pristupi, a mladić došavši blizu, udari cara nožem κατὰ καρδίας καιρίαν. Muratovi πελεκοφόροι i ὑπασπισταί rasijeku ga na komade.

Chalkokondylas ima dvije vijesti: Ἕλληνες φασί, da je Miloš na konju došao u Muratov tabor kao pribjeg. Murat misleći da jest zaista pribjeg pusti ga preda se, a Miloš došavši pred šator „ἄρασθαι τό δόρυ, καὶ ἐπιόντα ὁρμήσασθαι ὁρμὴν πασῶν δὲ καλλίστην ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, καὶ ἀνελόντα βασιλέα Ἀμουράτην αὐτόν τε ἅμα αὐτοῦ ἀποθανεῖν γενναιότατα. Tako pripovijedaju Grci, Τοῦρκοι δέ φασιν Ἀμουράτην μαχεσάμενόν γε καὶ τρεψάμενον τοὺς περὶ Ἐλεάζαρον διώκειν ἀνὰ κράτος, διώκοντα καταλαβεῖν (καταβαλεῖν) ἄνδρα Τριβαλλόν, καὶ ἐπικαταβάντα· τὸν δὲ ἐπιστρέψαντα πεζῇ ἀκοντίσαι κατὰ τοῦ στήθους, καὶ οὕτω ἀνελεῖν βασιλέα Ἀμουράτην.

Svak će za cijelo mnogo žaljeti, što je Miloš, najljepši karakter kosovskoga boja, okaljan ružnom ljagom izdajničkoga ubijstva. Mnogo sam se trudio, da bih iz historije dobio potvrdu za ono, što Chalkokondylas tvrdi, da Turci govore o Miloševu činu, ali te potvrde žalibože nijesam našao. Turski izvori kod Hammera i Zinkeisena kazuju, da je turska vojska razbila Lazarovu, i motreći Murat gdje mu se vojnici puni pobjede vraćaju, diže se iz hrpe ranjenika jedan, te govoreći, da bi se rad poturčio, dodje pred sultana, no pušten neka sultanu poljubi nogu, trže nož i ubode ga u trbuh. Nagnuvši bježati, tri puta se otme Turkom, ali napokon podleže i bude ubijen. Ovo tursko pripovijedanje slabo se podudara s onim, za koje nam Chalkokondylas javlja, da je takodje tursko. Vidjeti je, kako su turski historici gledali, da sakriju pred svijetom, po njihovu mišljenju sramotu, što im se sultan dao onako ludo od kaurina prevariti.

Iz odgovora fiorentinske općine na pismo Tvrtkovo proizlazi, kao da je Miloš s jedanaest drugova u otvorenu boju prodro do sultanova šatora i tu ga ubio. Općina odgovara Tvrtku: „srećne i

presrećne mišice onih 12 velemoža, koji probivši redove neprijateljske i deve u okrug povezane, stvorivši si mačem put, dopriješe do Muratova šatora! Srećan i onaj iznad ostalih, koji vodju one turske sile, rinuvši mu mač u grlo i skut, odvažno ubi itd.“ (Rad III. 94).

Ovaj spomenik mogao bi biti vrlo znamenit, po što je samomu dogadjaju suvremen. No pošto znamo, da je Tvrtko i Trogiranom i Fiorentincem javio, kao da je upravo on nadvladao Turke u Kosovu, to vijesti, koje od njega potječu već gube historijsku vjeru. Lako se je domisliti razlogu, za što se Tvrtko pred zapadnim svijetom gradio dobitnikom: radilo se o tom, da ga zapanu dalmatinski gradovi! Imajući uz ovaj suvremeni spomenik i onu vijest kod Karamzina, koja je takodje suvremena samomu dogadjaju, a ta vijest govori „(Miloš) javljajući se da ljubavlju ide k Muratu, iz nenáda trže mač i ubode ga, na što isti odmah izdahne. Ubijen bi i čudni onaj sluga (Miloš) kršćanski“ ne možemo na ino, nego da vjerujemo narodnoj tradiciji, kako je ista sačuvana u staroj hrvatskoj pjesmi.

A bilo bi zaista žalosno po našu narodnu pjesmu, da je ona i proti historijskoj istini o Milošu pjevala ružno; pače da je ista historijski plemeniti čin Milošev izvrnula u pritajeno izdajstvo.

Narodni pjevač nije mogao o Milošu govoriti drugačije, nego istinu, a po što je Miloš zaista izdajnički ubio Murata, pjevač je svojoj zadaći zadovoljio tijem, što je tu rugobu Miloševa karaktera zakrio silnim junaštvom Miloševim u njegovu boju s cijelom turskom vojskom. Ovdje je Miloš opeta toliko krasan, da čitatelj lako zaboravi na ono njegovo ružno djelo. U drami se dakako taki predmet bez odveć teške povrjede narodne tradicije ne bi dao svladati. Ubojstvo bilo bi odveć grozno, kada bi ga ne samo slušali, nego na pozornici upravo gledali, a rugoba toga čina, ne bi se dala umanjiti kašnjim junaštvom Miloševim, koje se ne da na pozornici prikazati, nego bi to trebalo stisnuti u kaki izvještaj kojega vijesnika, koje ma kako lijepo i pomno sastavljeno, nema u drami, gdje sve želimo i vidjeti, dovoljne sile i jakosti.

O Miloševu boju s cijelom turskom vojskom razlikuju se nešto malo Tronošac, rodoslovije, i stara hrvatska pjesma. U pjesmi poduči Turke, kako će Miloša svladati, neki „glas iz oblaka“; u rodosloviju dodje taj glas od „šatora“; u Tronošču je to učinila baba, kojoj Miloš poslije odgrize nos, pa se ono mjesto i udilj zvaše „babin nos“. Hilferding nas uči, da još danas u Kosovu narod tako

zove ono mjesto, a malo dalje od istoga je selo „Raskovo“, koje se prozva tako, jer u njem Turci jedva nekako „raskovaše“ Milošev oklop. Što Tronošac spominje ona tri silna Miloševa skoka, to se potvrdjuje i pripovijedanjem turskoga historika Ssolaksada, a Hilferding nas uči, da još danas stoje u Kosovu tri kamena, za koje narod priča, da su biljega, dokle je Miloš svaki put skočio.

Sve ove male varijacije ili su postale tek u narodnom pripovijedanju, ili je, može biti, od različitih kosovskih pjesama, koje pjevahu cijeli boj, jedna pjevala ovako, a druga „to isto malo drugačje“.

Prisakupljajući narodne pjesme u jedno cijelo, mislim da tu ne smijemo primiti više, nego što nam se upravo u samoj pjesmi daje.

Miloš dakle zapomaže Lazara. Vuk čujući to, ruga se Milošu. Lazarova vojska poleti u boj. O samom boju pripovijeda Tronoški ljetopis:

Лазаръ же бѣ еще въ церкви недовершившей сѧ светой литꙋргїй, емꙋ прихождаше воини сказꙋюще, что тꙋрци настꙋпиша на нихъ ратною рꙋкою силнѡ; Лазаръ же послаетъ къ милошꙋ и прочимъ воеводамъ да строѧтъ воинствѡ, но въ томъ прїйдоша и сказаша лазарꙋ, ꙗко милошъ съ миланомъ и иваномъ ѿидоша ꙋ стачи тꙋрсиїа. Єгда же ꙋслишаша прочїй кнѧзи и военачалницы, вси ꙋжасошасѧ и ѡслабѣша сердцы своими, мнѧще ꙗкѡ милошъ ѿдавсѧ амꙋратꙋ, нечаѧнно на нихъ нападъ, да бы еще сꙋщꙋ малꙋ воинствꙋ побѣдили Лазара, (незнающе бо извѣстно ѡ милошѣ что сотворилъ милошъ). Но Лазаръ крѣпкодꙋшанъ и всегда побѣдителъ, паче же ꙋповаѧ на Христа спаса своегѡ, въ той часъ в'сѣдъ на конѧ и сладкоглаголивимїй своими словеси ꙋкрѣпивъ сердца воинѡвъ, ихъ же мачемъ прекрестивъ, первїй предъ в'сѣмъ настꙋпаетъ на тꙋрковъ тако силно, ꙗко въ малѣ всѣх тꙋрковъ ѡбративъ назадъ до царева шатора. Таже тꙋрци ꙋвидѣша ꙗкѡ серпскагѡ воинства мало естъ число, ꙋкрѣпишасѧ и ѡбстꙋпиша в'сюдꙋ. Вꙋкъ же бранковиќъ со всею своею силою ѿ босны, то естъ со десатїю тисащъ (10,000) воиновъ, ѿстꙋпивъ ѿ воинства лазарева и стаде со дрꙋгїа страни реке ситнице. Єгоже видѣвъ лазаръ рече: „проклетъ вꙋкъ во всѣхъ дѣлѣхъ своихъ, во животѣ и по смерти да бꙋдетъ“; и вращсѧ ко всемꙋ воинствꙋ рече: „хотай разлꙋчитисѧ мене, да идетъ за проклетиимъ вꙋкомъ бранковиќемъ; азъ бо днесъ ꙋмрети хощꙋ за вѣрꙋ христѡвꙋ и церкви божїа, ѡставшїй же по мнѣ горшаѧ дочекати бꙋдꙋтъ“; сїе бо слово рече ради несогласїа кнѧзей. Лазаръ же со малнымъ своимъ воинствомъ крѣпкѡ во второмъ сраженїй бисѧ тако силно, ꙗкѡ рѣка ситница

ѿ кровы человѣческїа и коней воскровавилася бѣ; самъ бо Лазаръ человѣкъ великога тѣла быстъ, единимъ ударенїемъ ѿ презѣлнїа ꙗрости по два, человѣка и коня, пресѣцаше съ человѣкомъ; моглъ бы побѣдителъ быти, аще небы воинство егѡ побѣгло и устрашплося или божїе неко хотѣнїе; емуже конь оубиенъ; дондеже на другаго вседе, воинство во мненїе прїиде, что лазаръ оубиенъ, сего ради неимѣаше воинство другога предводителя, побѣгло. Лазаръ же скоро себе показавъ и воинство возврати; но въ томъ смятенїй турцїй паки укрѣпашеся силнїе, видяще сербскагѡ воинства мало. Лазаръ же бѣ боря ся силно, дондеже и другагѡ коня изгубивъ и паки воинствѡ невидеѣи лазара ꙗтся бѣгу но и паки лазаръ в'торое повращаетъ воинствѡ; оуже изнемогшей сили егѡ, но продолживаше бранъ, бѣ бѡ извѣщенъ ѡ пришествїй скоромъ захолмскагѡ князя радича; но и третїе коня погубивъ и люди ѡви избиени, ѡви пакъ ѿведени, мало нечто и спаслося бѣгомъ темъ. И тамо погибнули великїй князъ югъ богдановъ со девятїю синѡвъ своихъ; кои водили левое крило воинства. Лазаръ же в'сѣде на коня, виѣе себе ѿ всѣхъ ѡставлена и изнемогша, даде ся бѣгу, весъ у кровы своей и чуждей ѡбагренъ, шестнадесятъ ранъ имѣяше на себи ѿ меча и копїа и бѣ ѡслабленъ, ꙗкѡже и нинѣ зриме суть. Турци же силно гонаху за лазаремъ. Лазаръ же бѣгая съ конѣмъ в'падаетъ у ровъ ископатїй ѿ людей поселскихъ ради ловитви куряковъ, (сирѣчъ волковъ); и ту лазара жива ухватише и приведоше предъ амурата; его же амуратъ виѣевъ рече: „Лазаре почто днесъ безумно ил превари оубилъ еси мене и себе"; къ немуже Лазуръ ѿвѣщавъ: не азъ, рече, царю но ти неожидалъ еси времене". И повелѣнїемъ амурата лазару ѿсѣкоша главу светую, таже и милошу; лазаръ же живъ еще узревъ милоша, позна быти дѣло егѡ на цару, и рече: „благословено дѣло твое и ты ѿ мене; али за пролитїе толикїа крѡви данасъ ѿвѣтъ да даси господу богу". и тако ѡба посѣчени быша (д. 13. Юния 1389.) и амуратъ того часа оумре; емуже утробу извадиша и у косову закопаша, идѣже и днесъ на томъ гробу турбе стоит; тѣложе во градъ брусу занесоша со собою. и того лѣта остала земля въ миру донде же турци сина амуратова Паязита поставиша себы царемъ.

U drugih srpskih izvorih nema ovakih vijesti o samom boju. „Žitija srpskih gospod" bilježe naprosto: „i sraženju medju obojimi vojskami bivšu, Murat bude ubijen; i ka koncu sraženja, ne znam što je istina, da li bi od koga izdan, ili je usud tako usudio: Lazar pade Turkom u ruke. (Hilf. 271).

„Žitije Stefana Lazarevića": iznajprije Lazarova vojska odbijaše Turke i pobjeda bješe na njenoj strani. No do mala hrabrošću

Muratova sina pretegne pobjeda na stranu tursku, i božjom odredbom Lazar i njegovi zadobiše lovor mučeničke smrti. (Hilf. 372).

„O blaženem kneze Lazare.“ (Glasnik XI. 109). Tu je gomila fraza o bojnoj buci i potocih krvi koja se proli, inače ima samo taj factum, da Lazaru odsjekoše glavu. Tako je i glasnik XXI. 163. Tu je dodan datum, kada bješe boj: εΐ (15) Junija. (Tronoški ima 13. Junija).

„Rodoslovije carej“ (Glas. XXI. 259.): Po što Turci jedva Miloša uhitiše, sultan im zapovjedi, neka započnu boj. Sva se turska vojska diže i udari na Lazarovu. Kada to vidješe Srbi, svi viknuše jednim glasom: ovdje nemaju tri vojevode: Miloš Kobilić, Ivan Kosančić, i Milan Topličanin, oni nas izdadoše Turkom. I tako se silno udariše dvije vojske, i krvoproliće bijaše toliko, da se u krvi vidjahu tragovi konjski, i u tom boju pogiboše mnogi hrabri vitezovi Lazarovi, i ovi bi bili pobijedili, da ih nije izdao Vuk Branković sa sedam hiljada vojske. Turci uhvatiše Lazara i dovedoše pred Murata. Tu bi Lazar posječen, a u isti čas posjekoše i Miloša pod Muratovim šatorom.

Od Vizantinaca kaže Dukas: Obje se vojske udariše i s obje strane mnogi pogiboše. Neki mladić nahrupi medju Turke i ubije Murata (kako natrag rekosmo). Turci na to usred svoje vojske namjeste čadore i metnu u nje polu mrtva Murata, a oni se vrate u boj. Srbi ne znajući, e da li je onaj mladić u svom poslu uspio, slabo se sve do kraja boja opirahu. Lazar i mnogi velikaši njegovi budu ulovljeni i dovedeni pred sultana, koji izdisaše. Tu ih umore. Chalkokondylas nema o samom boju nikaka detajla.

Turski izvori dakako da ne znaju ništa ni za kaku smetnju, koja da je u Lazarovoj vojsci nastala uslijed njihova nenadana napadaja. Lazarova vojska stajaše na desnoj obali Sitnice, ledji k sjeveru; turska na lijevoj, ledji k jugu. Lazar zapovijedaše srednjim četam; Vuk Branković desnomu, Tvrtko lijevomu krilu. U turskoj vojsci centrum vodjaše Murat; desno krilo njegov sin Bajazit, a lijevo drugi sin njegov Jakub. U krvavom sražaju padoše mnogi od vojske Lazarove, ali i mnogi Turci. Lazarova vojska u prvi mah razbije tursko lijevo krilo, no u toj krizi nahrupi Bajazit buzdohanom i počini u Lazarovoj vojsci strašan pokolj, u kojem pogibe i Lazar od rane, zadobivene od hrabrih vojnika. Sva vojska Lazarova bude što posječena, što zarobljena.

Dukasov talijanski interpres, koji kao da bijaše neki Dalmatinac, i on kaže da je u turskoj vojsci jednim krilom zapovijedao jedan,

*

drugim drugi sin Muratov. Turci uslijed onoga Miloševa čina udare na nepripravnu vojsku Lazarovu. Lazar ne znajući da je Miloš pogubio Murata, započe boj velikim strahom, ipak da zapovijed, neka udari prvi Vlatico Vlagenico (Vlatko Hranić) sa svojimi Bosanci. Ovaj suzbije prvu navalu tursku, ali kada ovi navru drugom, prosu se glas, da je „Dragrossavo Probiscio capitaneo del campo del despoto" prešao na tursku stranu. Na taj glas krene Vlatko sa svojimi Bosanci kući. Lazar ostavljen od svojih bude sa svojimi velikaši doveden pred sultana. Spazivši gdje sultana obuzeše samrtne muke i razabravši, da je to počinio Miloš, dočeka Lazar radosno smrt.

Pripovijedanje Dubrovčanina Cerve prilično se podudara s riječmi Tronoškoga ljetopisca. Žestok boj započe. Turci iznajprije uzmaknu, ali ih vodje njihovi ohrabre novomu boju. Lazar (erat ipse quoque acerrimus bellator) izadje pred njih. Bijahu se od sunčanoga ishoda do 8 ure. Sada Lazaru već bješe sustao konj, i dok ga je drugim zamijenio, njegovi ljudi, vidjevši ga već prije toga svega krvî oblivena, mišljahu da je poginuo te se dadu u bijeg. Lazar ih povraćaše, ali kada mu taj trud ostajaše bez uspjeha, uze i on bježati. In foveam virgultis tectam, quae forte ad feras capiendas facta erat, incidit, collapsusque una cum aequo ab insequentibus hostibus exanimis opprimitur.

I tu izlazi iz svega skupa, da jest neko Lazara usred boja izdao, ali da to bijaše upravo Vuk Branković, tomu nema historijske potvrde. Jedini interpres Dukasov spominje ime toga izdajnika, a to ime nije Vuk Branković, nego je: Dragrossavo Probiscio. Za to bi reći da je ime Vuka Brankovića izum narodne tradicije, u kojoj je isto tek pod kraj 16 vijeka došlo na mjesto nekoga drugoga. Danas se dakako narodna tradicija u tom više ne bi smjela mijenjati.

Za čudo je, kako je narodna pjesma o samom boju malo toga sačuvala. U staroj hrvatskoj pjesmi cigla su tri stiha. U pjesmah kod Vuka ima ovamo onamo rasutih vijesti, i te treba skupa sastaviti, ali uz sve to slika samoga boja ostaje vrlo slaba. Tu držim da pri sabiranju naših pjesama u jednu opet ne bi smjeli dodavati ništa osim ono čemu u samih pjesmah ima bar kojom riječi spomenuta poticaja, da bi se dodalo. Po što pjesma, kako dalje ide, nužno pita, da se usred boja spomene, kako se vojevoda Vladeta uklonic prije svršena boja, toga ne bi mogli ostaviti a da ne spomenemo.

Boj se svršio. Lazara i Miloša dovedoše pred Murata. Tu se

dogodilo, što stara hrvatska pjesma spominje u stihovih 220—253: Lazara i Miloša posjekoše Turci. Dalje govori pjesma kod Vuka II. 49: Vladeta pripovijeda Milici, kako bijaše u Kosovu, kada ga on bješe ostavio. Dalje govori pjesma kod Vuka II. 45. 118 do kraja: sjutra dva vrana gavrana, poslije njih ranjeni Milutin pričaju Milici kako se boj svršio. Kada je Milica te glase razabrala, od žalosti joj se srce raspuknulo (hrvatska pjesma 254 i 255).

Do sada su nas u sastavljanju kosovske pjesme vodile same narodne pjesme: ona hrvatska i kod Vuka pjesma II. 50., i gdje ne nadjosmo u samih pjesmah pomoći, tu nas pomože pripovijedanje Tronoškoga ljetopisa. Kosovke djevojke (Vuk. II. 51) ne spominju ni one dvije narodne pjesme, hrvatska i Vukova II. 50, a ni Tronoški ljetopis. No po što pjesma kod Vuka II. 46, koja mi se vidi da bijaše za cijelo dio kosovske pjesme, govori o pričešćivanju Lazarove vojske, i po što ondje pridovezasmo riječi kosovke djevojke, ne možemo sada na kraju velike kosovske pjesme izostaviti Kosovku djevojku. Još jedan razlog nas vodi, da tako učinimo.

U pjesmi kod Vuka II. 47, za koju mi se opet, bar za početak i svršetak njezin, vidi, da bijaše za cijelo dio kosovske pjesme, stihovi 104—151 govore, kako ja sudim, o Radiču vojevodi. Po što Radič vojevoda sastaje Kosovku djevojku, morali bi uzeti, da se to sretanje dogodilo, kada se Kosovka djevojka u pjesmi 51 vraćala kući. Da je Kosovka djevojka u pjesmi II. 50. i II. 47 jedna te ista, tomu svjedoči, što u pjesmi 50 Kosovka nosi dva kondira zlatna, u jednome ladjane vodice u drugome vina rumenoga. Time ona na Kosovu umiva i pričešćiva ranjenike. U pjesmi 47 Kosovka opet nosi dva kondira zlatna, oba zlatna, al obadva prazna. Za što su ti kondiri prazni, toga razumijemo tek onda, ako držimo, da je to ona ista Kosovka, koja je u pjesmi *50* išla s punimi kondiri u Kosovo, pa ih je tamo onako izpraznila. U 47 pjesmi nosi kosovka klobuk. Za to bi trebalo u pjesmi 50 kazati, da je Kosovka na svom polasku taj klobuk ponijela. Za govor Kosovkin u pjesmi 47 mislim, da ga djevojka govori u strahu, da se vojevoda može biti ljuti, što je ona taj klobuk uzela. No kamo da uvrstimo u kosovkoj pjesmi ovu epizodu? Kosovka sjutra dan poslije boja šeće po ograšju, i vraćajući se naide na Radiča, koji razabravši od nje, da je zakasnio, od žalosti se probode. Ovo bi trebalo staviti tamo, gdje Lazara i Miloša posjekoše, no hrvatska pjesma rekao bih da pita, neka se tamo odmah spomenu glasovi, koje o boju Milica dobi u Kruševcu. Za to držim,

da ova epizoda o Kosovki na ograšju drugi dan poslije boja i o njenom sretanju s vojevodom Radičem, ma da se i daje smjestiti tamo iza one scene, u kojoj posjekoše Lazara i Miloša, da može biti ipak nije sačinjavala dio kosovske pjesme, nego da je uz takovu kašnje, ali ipak ne dugo poslije postala sa svim samostalno.

Vrlo lijepo se završuje kosovska pjesma onom kod Jukića zabilježenom šestom pjesmom: pogibio Jugovića. Za tu pjesmu nema nigdje do sada spominjana razloga, da i ona bijaše dio kosovske pjesme; ona je postala sa svim za se.

Još mi je radi razjašnjenja dodati nekoliko riječi. Ja sam izvadak iz ove moje radnje čitao u akademijskoj sjednici, i odmah poslije toga rekoše mi neki prijatelji, da po njihovu mišljenju cijela moja radnja stoji na posve krivu temelju.

Kaže se da je absurdum pomisliti, da bi n. pr. o Fingalu, Cidu, Muromcu najprije bila postojala jedna velika narodna pjesma, a iz ove da bi se kašnje razvile one pojedine pjesme, koje o tih junacih narod pjeva.

I ja kažem, da bi taka hipoteza bila absurdum. No taka hipoteza nema s mojom upravo nikake sličnosti, jerbo je velika razlika, kada se govori o jednom junaku, koji tvoraše junaštva cijeli čovječji vijek, i kada se govori o jednom boju, kojemu je cijeli čin koncentrisan u nekoliko dana. Kada bi ja polazio od mišljenja, da o knezu Lazaru bijaše najprije samo jedna pjesma, i iz ove da se vremenom razviše ove različite pjesme, koje govore kako se ženio, (V. II. 32), kako zidaše Ravanicu (V. II. 35. 36), kako slaše Miloša Obilića u Latine (V. II. 37), kako imaše posla sa zmajem od Jastrepca (V. II. 43), kako pogibe u Kosovu (kosovske pjesme), kako mu obretoše glavu, (V. II. 53), to bi za ista bio absurdum. Ali sa svim je nešto drugo od kojega ja polazim.

O samom kosovskom boju mora da u narodu postade odmah poslije toga dogadjaja pjesma, koja je taj factum pokazala kao cjelinu. Taka pjesma mogaše se u jednom kraju pjevati ovako, u drugom onako, ali u glavnom bijahu sve jednake. Da takove pjesme bijaše, to možemo već a priori uzeti kao istinu, a kako da ne učinimo tako, kad nam se u pjesmi kod Vuka II. 50 doista sačuvaše i fragmenta takove pjesme.

Što se pjeva u pjesmah kod Vuka II. 45. 46. 47. 49. to je u glavnom sve sakupljeno u hrvatskoj pjesmi (kod Miklošića 6). Imamo li uzeti, da je hrvatska pjesma one epizodske pjesme prisabrala u jedno, ili pako da su iz onake veće pjesme postale ove epizodske?

Ko dobro zazmotri ove pjesme kod Vuka, svak će uvidjeti, da nijedna od njih nije cjelovita; nijedna nema i početak i sredinu i svršetak, nego svakoj nedostaje ili jedno ili drugo ili i po dvoje od ovoga troga. Kada je tako, a to se trudih u raspravi dokazati, nijesmo li primorani u onoj alternativi pristati uz taj dio, da su ove pjesme odkidane iz onake veće i starije, u kojoj su ti dijelovi povezani, ne puštajući pri tom iz pameti, da se u tom odkidanju svaka od tih pjesama razgranala dalje, nego što bijaše onda, kada još nije bila sama za se?

Da je nekoč i pjesma o banoviću Strahinji (V. II. 44) sačinjavala čest kosovske pjesme, o tom ja ni malo ne dvojim, ali koliko je od nje bilo u takoj pjesmi sadržano, toga se ne bi pouzdao izreći. Još manje za hrvatsku pjesmu (kod Mikl. 5).

Epizoda o Kosovki djevojci (V. II. 51) i njenom sretanju sa Radičem?, ne znam e da li je činila u kosovskoj pjesmi epizodu.

Pogibio Jugovića (Jukić 6) za cijelo da je postala sa svim za se.

No bolje nego ikako pravdanje dokazat će sama kosovska pjesma kako je sastavih, e da li sam polazio od kriva ili od prava mišljenja.

Cijela pjesma, kako je skupih, broji 1853 stiha. Ako se od toga oduzme ona, za koju dvojim, da li je sačinjavala čest pjesme o cijelom kosovskom boju, i onu za koju držim sa svim pouzdano, da nije take česti sačinjavala, preostaje manje od 1500 stihova za onaku kosovsku pjesmu, koja pjevaše cijeli boj. Ako uzmemo, da ove sada odveć dugačke epizode, na vlastito ona o Strahiniću banu, u cjelovitoj pjesmi bijahu mnogo kraće, ali da u njoj bijahu ispunjene ove praznine, koje smo sada prinudjeni prozom ispuniti, eto nas opet do kosovske pjesme od jedno 1500 stihova. Ako uzmemo, da je u XIV vijeku narodna pjesma još i bujnije cvala nego li danas, a danas ima o ženidbi Maksima Crnojevića pjesma od 1126 stihova, to je vrlo vjerovatno, da o kosovskom boju mogaše u narodu postati pjesma od 1500 stihova.

Kao što danas onu o ženidbi Crnojevića, tako je i u ono vrijeme onu kosovsku pjesmu dakako samo rijetko koji pjevač umio upamtiti cijelu, i to je upravo poglaviti razlog, što se ta pjesma vrlo rano počela krnjiti i kidati.

Ako se, po mojemu mišljenju, još i danas dobro razabire trag, kako su nekolike od ovih nama sačuvanih pjesama nekoč bile u jednoj svezane, opet nijesam tako slijep, da ne bih na ovih naših pjesmah razabirao toliku samostalnost, da se iste veće ne daju u onaku jedinost upravo saliti. Po što još ima i ona sa svim odcije-

pljena pjesma o Jugovićki, za to sam cijelu kosovsku pjesmu podijelio na IX. dijelova.

Meni se čini, da ovako sakupljene kosovske pjesme vrlo mnogo podkrepljuju teoriju, da je Homerova Ilijada postala u samom narodu od samih narodnih pjesama. Ako se medj našimi pjesnici nadje koji „homeros“, te si dade truda, da u ovom mojem izratku stare hrvatske stihove i stil pjevanja premetne u današnji, pa da one vrlo neznatne praznine, koje preostaju, ispuni po ukusu narodnoga pjevanja, ja bih rekao, da bismo tijem putem o kosovskom boju dobili podpunu prostonarodnu epopeju u devet pjevanja, a ta epopeja ostala bi zaista djelo upravo samoga naroda.

Kada su prvi arci moje radnje već bili doštampani stiže mi iz Biograda od gosp. Novakovića vrlo mio dar, njegovo: „Kosovo treće izdanje. 1876“. Vrlo mi je drago što iz te knjižice razabrah, da je sada i gosp. Novaković, dakako bez mojega napućivanja nego sa svim sam spoznao, da i pjesmu o Jugovićki treba pribrati u cjelinu pjesama o kosovskom boju. Vrlo poštovani pisac odabrao je Vukovu pjesmu o Jugovićki, a ja držim da je Jukićeva „pogibio Jugovića“ i sama za se ljepša pjesma, a i u zglobu kosovske pjesme držim da ova čini upravo divan svršetak u pjesmi o onoj užasnoj katastrofi na Kosovu.

I.

Car Murate u Kosovo pade,
kako pade sitnu knjigu piše,
te je šalje ka Kruševcu gradu,
na koljeno srpskom knez Lazaru:
Oj Lazare, od Srbije glavo!
nit je bilo niti može biti:
jedna zemlja, a dva gospodara,
jedna raja, dva harača daje;
carovati oba ne možemo,
već mi pošlji ključe i harače,
zlatne ključe od svijeh gradova,
i harače od sedam godina;
ako li mi to poslati ne ćeš,
a ti hajde u polje Kosovo,
da sabljama zemlju dijelimo.
(Knjigu dade mladu Tatarinu,
da je nosi ka Kruševcu gradu,
na koljeno srpskom knez Lazaru).
Sobet čini care u Kruševcu
(po daleko od bijelih dvora).
Sve vojvode na sobet dozvao,
stavlja redom jednog do drugoga:
u začelje slavni car Lazare,
a do sebe od Konjica Ivka,
a do Ivka od Omolja Živka,
a do Živka Brankovića Vuka,
a do Vuka Kosančić Ivana,
do Ivana Toplicu Milana,
do Milana Miloš Obilića,
do Miloša braću Miličinu:

devet braće, devet Jugovića.
S druge strane uz desno koljeno,
posadio starog Jug Bogdana,
a do Juga Banović-Strahinju,
do Strahinje Musića Stjepana,
do Stjepana Kučainca Jova,
a do Jova Petra Braničevca,
a do Petra ostala gospoda.
Vino služi sluga Božidare.
Tu sjedoše piti vino hladno.
Taman biše vina najvišega,
i o svakom dobru besjedjahu,
al (eto ti mlada Tatarina,
nosi knjigu od Murata cara;
kapu skida, do zemlje se svija,
knjigu spušta na koljeno Lazu).
Kad Lazaru sitna knjiga dodje,
knjigu gleda, grozne suze roni . . . .

[Kazuje vojevodam što mu knjiga piše i moli ih, neka ga svjetuju, što da se učini. Vuk Branković svjetuje, da bi se predali. Taj prijedlog svi odklone velikom indignacijom. Lazar misli, da bi se odmah izašlo Muratu na mejdan.]

Sva gospoda na noge ustala,
i časno se knezu poklonila . . . .

[svi kliču radosni, neka ih vodi odmah u Kosovo.]

No tu sjedi Obilić Milošu,
sjedi Miloš dolje udno sovre,
Miloš sjedi, ništa ne besjedi;
al' to vidje slavni knez Lazare,
gdje mu Miloš ništa ne besjedi,
nazdravi mu zlatnu kupu vina:
„zdrav da si mi, vojvodo Milošu!
pa mi i ti štogodj progovori".
Skoči Miloš od zemlje na noge,
skide s glave samur i čelenke,
pa je časno kneza podvorio;
dadoše mu zlatnu kupu vina,
ne pije je, poče besjediti:
„Hvala, kneže, na besjedi tvojoj . . . .

[ponosom i porugom odbija savjet Vuka Brankovića, ali opet nije ni za prijedlog Lazarov, jerbo sami da su preslabi, da bi sa sultanom održali mejdan, za to svjetuje: 1) Knez neka odgovori Muratu, neka se strpi, dok mu se sastanu sva gospoda; što ovi odrede, tako će učiniti. Pismo neka odnesu Ivan Kosančić i Toplica Milan, koji će uz to razvidjeti kolika je turska vojska. 2) Vojevode, koje su tu, neka se razidju kući, i neka saberu vojske koliko se da, s kojom će do stanovita dana doći u Kruševac, odkuda će poći u Kosovo. Neka se pošalje i k ugrskom kralju, neka bi i on do toga dana poslao pomoći u Kruševac. 3) Brzohoci neka odu k bosanskomu kralju Tvrtku, kod kojega se desi i ban Ivan, za tim k Zahumcu Radiču i k Zećaninu Baoši; ova trojica, neka se umole, da bi do stanovita dana došli izravno u Kosovo. S ovakom silom dat će se mejdan s Muratom podijeliti.]

Kad to začu slavni knez Lazare,
tad Milošu bio govorio:
hvala tebi, vojvoda Milošu!
hvala tebi, na tvojoj besjedi,
istina je, kako što govoriš . . . .

[do subote pred Vidovo neka bude svak s vojske koliko se da sakupiti u Kruševcu, odkle će u nedjelju poći u Kosovo, gdje se imaju sastati s vojskom bosanskom, zahumskom i zetskom u četvrtak pred Vidovo . . .]

Ko ne dodje na boj na Kosovo,
od ruke mu ništa ne rodilo:
ni u polju bjelica pšenica,
ni u brdu vinova lozica.

[Svi se kunu, da će do subote biti u Kruševcu, da od tuda podju u Kosovo, i razilaze se svak k svojoj kući. Banović Strahina, koji se već neko vrijeme desi u Kruševcu u tazbini kod staroga Jug-Bogdana, ne može kući, jerbo mu je kuća u Kosovu, gdje su Turci. On ostaje kod svoga tasta Jug-Bogdana. Lazar sa svoja dva zeta Vukom i Milošem jašu u kneževske dvorove . . .]

Na prozoru sjedjaše Milica Lazara kneza,
i s njom bjehu na prozoru d'vje rodjene kćerce svoje.
Podje ti im Milica kćercam svoj'jem govoriti:
l'jepo ti je Lazara medju zetim pogledati,
ma bih dala Milica moje u glavi crne oči,

da je Vuče Branković ko i Miloš Kobilović.
A Vukova vjerenica majci svojoj odgovara:
al' je Vuka rodila l'jepa od grada vladika,
a Miloša Kobilića jedna mlada vlahinjica,
vlahinjica rodila pod kobilom odhranila.
Ali njojzi govori Miloševa vjerenica:
istina je, sestrice, što govoriš svekoliko,
da je Vuka rodila l'jepa od grada vladika,
a mojega vjerenika jedna mlada vlahinjica,
vlahinjica rodila, pod kobilom odhranila,
a za to se on zove Milošu Kobiloviću;
ma bi ona kobila do dva vuka preskočila,
i njemu bi izbila zadnjom nogom sprednje zube;
on se Vuće podnosi kuninam i risovinam,
a Kobilović Milošu l'jepom svilom i skrletom.
Bješe joj se mladjahnoj na te r'ječi ražalilo,
rukom je ju udrila uz rumeno b'jelo lišce,
koliko je bješe nemilosno udarila,
na ruci joj bijaše diomanat zlatni prsten,
prstenom je sestrici b'jelo lišce izgrdila,
krvca je polila djevojku niz b'jelo lišce,
ona mlada pošeta u zelene perivoje,
i otide cmiliti pod zelenu pod naranču,
grozne suze proljeva, a otire crnu krvcu.
U to Lazar dohodi u svoje u b'jele dvore,
konja mu je primila Milica, ljubovca svoja,
mladu Vuku Brankoviću svoja mlada vjerenica,
niko konja ne prima Milošu Kobiloviću,
ter se ide Milošu oko sebe obzirati.
Tadar podje Milica, da mu primi konja dobra,
ma joj neda Milošu na konjica ni gledati,
dalo mu se pogledat' u zelene perivoje,
pod narančom ugleda svoju mladu vjerenicu,
gdje mi suze proljeva, a otire crnu krvcu.
Brzo bješe Milošu konja svoga odsjednuo,
tere junak otide u zelene perivoje,
i on podje upitat' svoju mladu vjerenicu:
što ti je, mlada djevojko, što proljevaš grozne suze,
grozne suze proljevaš, a otireš crnu krvcu?
što li ti je crna krvca lišce tvoje izgrdila?

Ali podje Milošu djevojka odgovarat'.
(Sve mu kaza što je i kako je malo prije bilo)
Kada ti je Milošu tu djevojku razumio,
on se vrlo smutio u svojemu srcu živu,
skokom je skočio iz zelena perivoja,
i Vuka je uhitio za junačko tanko grlo,
i njega je metnuo na junačku crnu zemlju,
ter ga ide Milošu desnom nogom udarati,
i dva mu je zdrava zuba izbio iz ruse glave,
ma mi bješe Lazare ka Milošu priskočio:
nemoj, zete Milošu, ne ubio te bog veliki!
nemoj kavge činiti ni s Vukom se posvadjati,
jedva mu se bješe knez Lazare umolio.

II.

Jedno jutro kad ogrija sunce;
mezil stiže i bijela knjiga
baš od Banjske od malena grada,
(na koljeno Strahiniću banu).
Kad razgleda i prouči knjigu,
al' mu knjiga dosta grdno kaže,
knjiga kaže, gdje ga kune majka:
gdje si, sine, Strahiniću bane?
Zlo ti bilo u Kruševcu vino!
Zlo ti vino, nesrećna tazbina!
Vidji knjigu, nečuvenih jada!
Iz ubaha jedna pade sila,
turski, sine, od Jedrene care,
a car pade u polje Kosovo,
a car pade, dovede vezire,
a vezire nesrećne većile.
Što je zemlje te oblada care,
svu je tursku silu podigao
u Kosovo polje iskupio,
pritiskao sve polje Kosovo.
U Turčina vojske svakojake,
u Turčina jedna (ima) sila,
samovoljni Turčin-Vlah-Alija.
On beza zla, sine, proći ne htje,
ne htje s carem, sine, na Kosovo,
okrenuo drumom lijevijem,
te na našu Banjsku udario,
te ti Banjsku, sine, ojadio
i živijem ognjem popalio,
i najdonji kamen rasturio,

vjerne tvoje sluge razagnao,
staru majku tvoju ojadio,
sa konjem joj kosti izlomio,
vjernu tvoju ljubu zarobio,
odveo je u polje Kosovo,
ljubi tvoju ljubu pod čadorom,
a ja, sine, kukam na garištu,
a ti vino piješ u Kruševcu!
Zlo ti vino napokonje bilo.
Ja kad bane knjigu proučio,
muka mu je i žao je bilo,
u obraz je sjetno neveselo,
mrke brke nisko objesio,
mrki brci pali na ramena,
u obraz se ljuto namrdio,
gotove mu suze udariti.
A vidje ga starac Jug-Bogdane,
vidje zeta jutru na uranku,
planu Juže, kako oganj živi,
Strahiniću zetu progovara:
O moj zete, bog mi s tobom bio!
što si, zete, jutros podranio?
a u obraz sjetno neveselo?
No šta si se, zete, razdertio?
Na koga si s', zete razljutio?
Al' se šure tebi nasmijaše,
u jegleni ružno govoriše?
al' šurnjaje tebe ne dvoriše?
al' mahanu toj tazbini nadje?
kaži, zete, šta je i kako je?
Planu bane, pa mu progovara:
prodj se taste, stari Jug-Bogdane!
Ja sam s' šuram bio u lijepo,
a šurnjaje gospodske gospodje
divno zbore, a divno me dvore,
toj tazbini mojoj mahne nema,
no da vidiš, što sam neveseo:
stiže knjiga od malene Banjske,
baš od moje ostarjele majke.
Kaže jade tastu na uranku,

kako su mu dvori poharani,
kako su mu sluge razagnane,
kako li je majka pogažena,
kako li je ljuba zarobljena.
No moj taste, strari Jug-Bogdane!
i ako je moja danas ljuba,
ljuba moja, al je kćerca tvoja:
sramota je i meni i tebi;
no moj taste, starac Jug-Bogdane!
misliš li me mrtva požaliti,
požali me dok sam u životu.
Molim ti se, i ljubim ti ruku,
da daš meni djece devetoro,
djecu tvoju, a šureve moje,
da ja, taste, u Kosovo podjem,
da potražim dušmanina moga,
a careva grdna hainina,
koji mi je roblje zarobio;
a nemoj se, taste, prepanuti,
ni za tvoju djecu ubrinuti;
ja ću djeci, mojim šurevima,
hoću njima ruho prom'jeniti,
a u tursko ruho oblačiti:
oko glave bijele kauke,
a na pleći zelene dolame,
a na noge meneviš čakšire,
o pojasu sablje plamenite;
prizvat' sluge i kazat' ću junak,
neka sluge konje osedlaju,
osedlaju, tvrdo opasuju,
nek prigrću mrkim medjedinam':
učinit' ću djecu janjičare;
ja ću djecu šure svjetovati,
kada sa mnom budu kroz Kosovo,
a kroz vojsku cara na Kosovu,
pred njima ću biti delibaša,
nek se stide i nek se prepanu,
nek se svoga boje starješine,
kogodj stane u carevoj vojsci,
kogodj stane s nama govoriti,

stane turski, okrene manovski
ja s Turcima mogu progovorit',
mogu turski, i mogu manovski,
i arapski jezik razumijem,
i na krpat sitno arnautski;
provodit' ću djecu kroz Kosovo,
svu ću vojsku tursku uhoditi,
dok ja nadjem dušmanina moga,
a Turčina silna Vlah-Aliju,
koji mi je roblje porobio;
nek šurevi budu u nevolji,
al sâm, taste, mogu poginuti,
kod šureva ne ću poginuti,
ja li rane lasno dopanuti.
Kad to začu stari Jug-Bogdane,
planu Juže, kako oganj živi,
Strahinj-banu zetu progovara:
Strahinj-bane, ti moj zete mili!
vidjeh jutros, da pameti nemaš,
što mi djece išteš devetoro,
da mi djecu vodiš u Kosovo,
u Kosovo, da ih kolju Turci,
nemoj zete više progovarat,
ne dam djece vodit u Kosovo,
makar kćeri nigda ne vidio.
Mio zete, dele Strahinj-bane!
rad šta si se tako razdertio?
Znaš li, zete? ne znali te ljudi!
. . . . . .
Planu bane, kako oganj živi,
u ijedu i toj muci ljutoj
ne htje viknut' ni prizvati slugu,
za seiza ni habera nema,
no sam ode k djogu u ahare.
Ja kako ga bane osedlao!
Kako li ga tvrdo opasao!
Pa zauzda djemom od čelika,
pred dvore ga vodi u avliju
k binjektašu bijelu kamenu,
pa se djogu hvati na ramena,

pogleduje devet svojih šura,
a šurevi u zemljicu crnu.
Ban poglednu pašenoga svoga,
nekakoga mlada Nemanjića,
a Nemanjić gleda u zemljicu.
Kad pijahu vino i rakiju,
svi se hvale za dobre junake,
hvale s' zetu i bogom se kunu:
volimo te, Strahiniću bane,
no svu zemlju našu carevinu.
Al da vidiš jada na nevolji!
Banu jutros nema prijatelja:
nije lasno u Kosovo poći.
Vidje bane, gdje mu druga nema,
sam otide poljem kruševačkim.
Ja kad bio niz široko polje,
obzire se ka Kruševcu b'jelu,
ne će li se šure prisjetiti,
ne će li se njima ražaliti;
a kad vidje jutros na nevolji,
gdje mu nema glavna prijatelja,
pade na um, pa se dosjetio
za njegova hrta Karamana,
koga voli nego dobra djoga,
te priviknu iz bijela grla —
ostalo je hrče u aharu —;
začu glasa, hitro potrčalo,
dok u polju pristiže djogina,
pokraj djoga hrče poskakuje,
a zlatan mu litar pozvekuje,
milo bilo, razgovori s' bane.
Ode bane na konju djoginu,
te prijedje polja i planine,
ja kad dodje u polje Kosovo,
kad sagleda po Kosovu silu,
al' se bane malo prepanuo,
pa pomenu boga istinoga,
u ordiju tursku ugazio.
Ide bane po polju Kosovu,
ide bane na četiri strane,

traži bane silna Vlah-Aliju,
al ne može bane da ga nadje.
Spusti s' bane ka vodi Sitnici,
na jedno je čudo nagazio:
na obali do vode Sitnice
jedan zelen tu bijaše čador,
širok čador polje pritisnuo,
na čadoru od zlata jabuka,
ona sija, kako jarko sunce,
pred čadorom pobijeno koplje,
a za koplje vranac konjic svezan,
na glavi mu maha stambolija,
bije nogom desnom i lijevom.
Kad to vidje Strahiniću bane,
prohesapi i umom premisli,
baš je čador silna Vlah-Alije,
te djogina konja prigonjaše,
koplje junak skide sa ramena,
te čadoru vrata otvorio,
a da vidi, ko je pod čadorom.
Ne bijaše silan Vlah-Alija,
no bijaše jedan stari derviš,
bijela mu prošla pojas brada,
s njime nema niko pod čadorom,
bekrija je taj nesrećan derviš,
pije Turčin vino kondijerom,
no sam lije, no sam čašu pije,
krvav derviš bješe do očiju.
Kad ga vidje Strahiniću bane,
te mu selam turski nazivaše,
pijan derviš okom razgledaše,
pa mu mučnu riječ progovara:
da si zdravo! deli Strahin-bane
od malene Banjske kraj Kosova.
Planu bane, prepade se ljuto,
te dervišu turski odgovara:
bre! dervišu, nesrećna ti majka!
Rad šta piješ? rad šta se opijaš?
te u piću grdno progovaraš,
i Turčina zoveš kaurinom.

Šta spominješ nekakoga bana?
Ovo nije Strahiniću bane,
no ja jesam carevi delija.
Jedeci se carski pokidaše,
u ordiju tursku pobjegoše,
sve delije hitro potrčaše,
da jedeke caru pohvatamo;
ako kažem caru, ja veziru,
koju si mi riječ besjedio,
hoćeš, stari, jada dopanuti.
Grohotom se derviš osmjehnuo:
ti delijo, Strahiniću bane!
znaš li, bane, ne znali te jadi!
da sam sada na Goleč planini,
da te vidim u carevoj vojsci,
poznao bih tebe i djogina,
i tvojega hrta Karamana,
koga voliš nego dobra djoga.
Znaš li, bane od malene Banjske!
poznajem ti čelo kakσ ti je,
i pod čelom oči obadvije,
i poznajem oba mrka brka.
Znaš li bane? ne znalo te čudo!
kad zapadoh ropstva u vijeku,
panduri me tvoji uhitiše
u Suhari vrhu na planini,
u ruke me tvoje dodadoše,
ti me baci na dno od tamnice,
te robovah i tamnicu trpjeh,
i začamah za devet godina,
devet prodje, a stiže deseta,
a tebi se, bane, ražalilo,
te ti zovnu Rada tamničara,
tvoj tamničar na tamnička vrata,
izvede me k tebi u avliju.
Znaš li, bane, znaš li Strahiniću?
kad zapita i mene upita:
ropče moje, zmijo od Turaka!
gdje propade u tamnici mojoj!
Mož' li s', robe, junak odkupiti?

Ti me pitaš, ja pravo kazujem:
mogao bih život odkupiti,
tek da mi se dvora dohvatiti,
očevine i pak postojbine,
imao sam nešto malo blaga,
mnoge lave i mnoge timare,
mogao bih odkup sastaviti;
al' mi, bane, vjerovati ne ćeš,
da me pustiš dvoru bijelome:
tvrda ću ti jemca ostaviti,
tvrda jemca, boga istinoga,
drugog jemca božju vjeru tvrdu,
kako ću ti odkup donijeti.
I ti, bane, povjerova meni,
i pusti me dvoru bijelome,
očevini i toj postojbini;
a kad dodjoh grdnoj postojbini,
tamo su me jadi zabušili:
u dvorove, postojbinu moju,
u dvorove kuga udarila,
pomorila i muško i žensko,
na ódžaku niko ne ostao,
no ti moji dvori propanuli,
propanuli, pa su opanuli,
iz duvara zovke proniknule;
što su bili lavi i timari,
pojagmili Turci na miraze.
Kad ja vidjeh dvore zatvorene:
nesta blaga, nesta prijatelja;
nešto mislih, pa na jedno smislih:
mezilskih se ja dohvatih konja,
te otidoh gradu Jedrenetu,
odoh k caru i odoh k veziru,
vidje vezir, pa dokaza caru,
ja kakav sam junak za mejdana;
odjede me carevi vezire,
odjede me i čador mi dade:
car mi dade od mejdana vranca,
i dade mi svijetlo oružje;
podpisa me carevi vezire,

da sam vojnik caru do vijeka.
A ti, bane, danas k meni dodje,
da ti uzmeš tvoje dugovanje,
a ja, bane, ni dinara nemam.
Strahiniću, jada dopanuo!
Gdje ti dodje, da pogineš ludo
u Kosovu, u vojsci carevoj!
Vidje bane, poznade derviša,
od djogata konja odsjedaše,
pak zagrli stariša derviša:
bogom brate! starišu dervišu!
na poklon ti moje dugovanje!
Ja ne tražim, brate, ni dinara,
ni ja tražim tvoje dugovanje,
no ja tražim silna Vlah-Aliju,
koji mi je ljubu zarobio;
kaži meni starišu dervišu,
kaži meni moga dušmanina.
Bratimim te i jošte jedan put,
nemoj mene vojsci prokazati,
da me vojska turska ne obkoli.
No se derviš bogom proklinjaše:
ti sokole, Strahiniću bane!
tvrdja mi je vjera od kamena,
da ćeš sade sablju povaditi,
da ćeš pola vojske pogubiti,
nevjere ti učiniti ne ću,
ni tvojega hljeba pogaziti:
i ako sam bio u tamnici,
dosta si me vinom napojio,
bijelijem hljebom nahranio,
a često se sunca ogrijao,
pustio si mene vjeresijom;
ne izdadoh ni dodadoh tebi,
ne svjerovah, eli nemah odkud;
od mene se nemoj pobojati.
A što pitaš i razbiraš, bane,
za Turčina silna Vlah-Aliju,
on je bijel čador razapeo
na Goleču visokoj planini;

tek ti hoću, bane progovorit':
jaši djoga, bježi iz Kosova,
el ćeš, bane, poginuti ludo:
u sebe se pouzdati nemoj,
ni u ruku, ni u britku sablju,
ni u tvoje koplje otrovano,
Turčinu ćeš na planinu doći,
hoćeš doći, al' ćeš grdno proći:
kod oružja i kod konja tvoga
živa će te u ruke hvatiti,
hoće tvoje salomiti ruke,
živu će ti oči izvaditi.
Nasmija se Strahiniću bane:
bogom brate, starišu dervišu!
Ne žali me, brate, od jednoga,
tek me vojsci turskoj ne prokaži.
A Turčin mu riječ progovara:
čuješ li me, deli Strahin-bane!
tvrdja mi je vjera od kamena,
da ćeš sada djoga naljutiti,
da ćeš sada sablju povaditi,
da ćeš satrt' pola caru vojske,
nevjere ti učiniti ne ću,
ni Turcima prokazati tebe.
Zbori bane, pa podrani otlen,
obraća se sa konja djogina:
o moj brate, starišu dervišu!
pojiš konja jutrom i večerom,
pojiš konja na vodi Sitnici,
nu uvjedžbaj, i pravo mi kaži,
gdje su brodi na toj vodi hladnoj,
da ja moga konja ne uglibim?
A derviš mu pravo odgovara:
Strahin-bane, ti sokole sivi!
tvome djogu i tvome junaštvu
svud su brodi gdjegodj dodješ vodi.
Ban udari, vodu prebrodio,
i primi se na konju djoginu,
primi s' bane uz Goleč planinu,
on je ozdo, a sunašce ozgo,

te ogrija sve polje Kosovo,
i obasja svu carevu vojsku.
Al da vidiš silna Vlah-Alije! . . .
Na planini Turčin pod čadorom.
U Turčina grdan hadet bješe:
kail svaki zaspat na uranku,
na uranku kad ogr'jeva sunce;
oči sklopi te boravi sanak.
. . . . . .
U to doba bane pristasao,
mudar bane, pak je ištetio;
na jutru mu ne zva dobro jutro,
niti turski selam nazivaše,
no mu grdnu riječ progovara:
a tu li si, jadan kopilane,
kopilane, carev hainine!
Čije li si dvore poharao?
Čije li si roblje porobio?
Čiju l' ljubiš pod čadorom ljubu?
Izlazi mi na mejdan junački!
Skoči Turčin ka' da se pridrnu,
jednom kroči, do konja dokroči,
drugom kroči, konja pojahao,
pritegnu mu obadva dizdjena.
Al' ne čeka Strahiniću bane,
no na njega djoga nagonjaše,
pa na njega bojno koplje pusti.
Udari se junak na junaka,
pruži ruke silan Vlah-Alija,
u ruke mu koplje uhvatio,
pa ti banu riječ progovara:
kopilane, Strahiniću bane!
A šta li si, vlašče, premislilo?
Nijes' ovo babe šumadijnske,
da razgoniš i da nabrekuješ,
no je ovo silan Vlah-Alija,
što s' ne boji cara ni vezira,
što j' u cara vojske državine,
čini mi se sva careva vojska,
kao mravi u zelenoj travi;
a ti, more! mejdan da dijeliš!

To mu reče, bojno koplje pusti,
od prve ga obraniti htjaše,
bog pomože Strahiniću banu,
ima djoga konja od mejdana,
kako koplje na planini zviznu,
soko djogo pade na koljena,
iznad njega koplje preletjelo,
udarilo o kamen studeni,
na troje se koplje salomilo:
do jabuke i do desne ruke.
Dok satrše ona koplja bojna,
potegoše perne buzdohane:
kad udara silan Vlah-Alija,
kad udara Strahinića bana,
iz sedla ga konju izgonjaše,
a na uši djogu nagonjaše,
Bog pomože Strahiniću banu,
ima djoga konja od mejdana,
što ga danas u Srbina nema,
u Srbina niti u Turčina,
uzmahuje i glavom i snagom,
te u sedlo baca pospodara.
Kad udara Strahiniću bane
mučnu alu silna Vlah-Alija,
iz sedla ga maći ne mogaše,
tonu vrancu konju do koljena
u zemljicu noge sve četiri.
Buzdohane perne polomiše,
polomiše i pera prosuše,
pa su britke sablje povadili,
da junački mejdan podijele.
No da vidiš Strahinića bana!
kažu ima sablju o pojasu:
kovala su sablju dva kovača,
dva kovača i tri pomagača,
od nedjelje opet do nedjelje,
od čelika sablju pretopili,
u oštricu sablju ugodili.
Turčin mahnu, a dočeka bane,
na sablju mu sablju dočekao,

po poli mu sablju presjekao.
Vidje bane pa se razradova,
ljuto savi i otud i otud,
e da bi mu glavu odsjekao,
jal' Turčinu ruke obranio.
Udari se junak na junaka,
ne da Turčin glavu ukinuti,
ne da svoje ruke ištetiti,
no se brani s onom polovinom:
polovinu na vrat naturaše,
i svojega vrata zaklonjaše,
i banovu sablju oštrpkuje,
sve odkida po komad i komad.
Obadvije sablje isjekoše,
do balčaka sablje dogoniše,
pobaciše njine odlomčine,
od hitrijeh konja odskočiše,
za b'jela se grla dohvatiše,
te se dvije ale poniješe
na Goleču na ravnoj planini.
Nosiše se ljetni dan do podne,
dok Turčina pjene popanuše,
bijele su kako gorski snijeg;
Strahin-bana b'jele pa krvave,
iskrvavi niz prsi haljine,
iskrvavi čizme obadvije.
A kad banu muka dosadila,
(nečemu) se bane domislio.
Viknu bane iz bijela grla
(a svojega) hrta Karamana,
što je hrče na lov naučio,
viknu bane i opet priviknu,
skoči hrče i odmah dotrča,
(na Turčina hoće da navali),
a Turčinu oči ispadoše,
ali banu druga snaga dodje,
druga snaga i srce junačko,
te omahnu tamo i ovamo,
dok Turčina s nogu ukinuo,
koliko se bane uostrio,

on ne traži ništa od oružja,
no mu grlom bane zapinjaše,
a pod grlo zubom dohvataše,
zakla njega kako vuče jagnje.
Skoči bane (ode pod čadora,
iz čadora ljubu izvodio),
za desnu je ruku uhitio,
privede je k puljatu djogatu,
pa se djogu hvati na ramena,
turi ljubu za se na djogina,
pa pobježe bane uprijeko,
uprijeko, ali poprijeko,
odkloni se od te sile turske,
te dolazi u ravna Kruševca,
u Kruševac u tazbinu svoju.
Vidje njega starac Jug Bogdane,
a srete ga devet milih šura,
ruke šire, u lica se ljube,
za lako se upitaše zdravlje.
. . . . . .
Pomalo je takijeh junaka,
ka' što bješe Strahiniću bane.

III.

Ide Musić Stjepane ljubu svoju rano budit':
„ustani se, ljubovce, od tvoje mekahne ložnice,
i ti mlada otvori prozore od b'jela dvora,
neka sv'jetla zorica dvore moje obeseli,
pa pogledaj čistom vedrom nebu;
je li jasan mjesec na zahodu,
je l' danica na istoku zv'jezda,
udara li talambah pred dvorom kneza Lazara?
kupe li se gospoda pred dvorove Lazarove,
je li nama putovati vrieme
na Kosovo l'jepo polje ravno,
na ročište čestitome knezu.
(Kaz'o sam ti moja vjerna ljubo)
kada no smo na zakletvi bili
kako nas je zaklinjao kneže,
zaklinjao, proklinjao ljuto:
„ko ne dodje na boj na Kosovo,
od ruke mu ništa ne rodilo:
ni u polju bjelica pšenica,
ni u brdu vinova lozica.
Bješe mlada Stjepana ljuba svoja poslušala,
i brzo je ustala od svoje meke ložnice,
i bješe otvorila prozore od b'jela dvora,
i pogleda čistom vedrom nebu,
jeste jasan mjesec na zahodu,
jest daniça na istoku zv'jezda,
i talambah udara pred dvorom kneza Lazara,
i kupe se gospoda pred dvorove Lazarove,
jeste njima putovati vr'jeme
na Kosovo l'jepo polje ravno,
na ročište čestitomu knezu.

Brzo se je k Stjepanu ljuba svoja povratila,
ter mu ide mladjahna dobro jutro nazivati:
dobro jutro da ti je, momu Musiću Stjepanu!
jeste jasan mjesec na zahodu,
jest danica na istoku zv'jezda,
i udara talambah pred dvorom kneza Lazara,
i kupe se gospoda pred dvorove Lazarove.
Kad je Musić Stjepane ljubu svoju razumio,
on se brzo podignu iz svoje meke ložnice,
tere ide opeta ljubi svojoj govoriti:
„probudi mi, ljubovce. Vaistinu slugu moga,
neka podje osedlat' meni i sebi konje dobre,
i na konje staviti, što je boju od potrebe,
da ja ne bih izost'o od vojske Lazara kneza,
od ugrske gospode i od braće Jugovića.
Ali podje Stjepanu ljuba svoja govoriti:
„hoću tebi, Stjepane, tužne glase povidjeti.
Nemoj (poći u polje Kosovo)
jer sam jadna zao sanak vid'la,
gdje poletje jato golubova,
ispred našeg dvora gospodskoga,
odletješe na Kosovo ravno
i padoše medj Muratov tabor,
gdje padoše, već se ne digoše;
to je braćo, vaše znamenije,
bojati se, da ne izginete.
Al besjedi (Musiću Stjepane):
draga (ljubo, gospodje Jelice)!
Ne ću (ljubo) nevjere činiti
gospodaru i mome i tvome;
znati mi se, ljubovce, sa Kosova ne vratiti!
ja ti ne ću ostati od vojske kneza Lazara,
od ugrske gospode i od braće Jugovića,
jer ti n'jesi na zakletvi bila,
kako nas je zaklinjao kneže,
zaklinjao, proklinjao ljuto:
„ko ne dodje na boj na Kosovo,
od ruke mu ništa ne rodilo,
ni u polju bjelica pšenica,
ni u gori vinova lozica.

Kad je veće Stjepana ljuba svoja razumjela,
s jadoń podje buditi Vaistinu, slugu vjerna:
ustani se, ustani, Vaistino, vjerna slugo,
i ti konje osedlaj tebi i tvome gospodaru,
i na konje postavi, što je boju od potrebe!
Kad je slugą Vaistina l'jepu Jelu razumio
on se brzo odusta od svoje meke ložnice,
pa se šeće konjma u ahare,
pa izvede dva konja viteza,
osedla ih i opravi l'jepo,
jednog sebi, drugog gospodaru;
pa se šeće u gospodske dvore,
i iznes'o krstat svilen barjak,
na kome je dvanaest krstova,
svi dvanaest od čistoga zlata,
i ikona svetoga Ivana,
krsno ime Musića Stjepana.
Prisloni ga uz gospodskog dvora,
pa se šeće gore na čardake,
(da se javi svome gospodaru,
gospodaru Musiću Stjepanu.
Gospodara na čardaku nadje,
on) umiva svoje lice b'jelo
i oblači gospodsko od'jelo,
pa pripasa sablju okovanu,
pa uzima kondir vina rujna,
te napija krasnu slavu božju
srećna puta i krsta časnoga
u svom dvoru za stolom svojijem,
vojvodi je to i pr'je i posl'je;
pa išeta pred gospodske dvore,
usedoše dva konja viteza,
razaviše krstate barjake,
udariše bubnji i svirale,
digoše se bogom putovati.
I tamo ti (do)djoše pred dvorove Lazarove,
pred dvorovim' nahode mnogu ugrsku gospodu,
l'jepo se je Stjepane svoj gospodi poklonio,
i njemu se gospoda svakolika pokloniše.
Al' pošeta gospodja Milica,

lako šeta po carskom divanu,
na njojzi je do devet ćemera,
oko grla do devet djerdana,
a na glavi devet perišana,
povrh toga kruna pozlaćena
a u njojzi tri kamena draga,
sjaje noću, kako danju sunce
pa besjedi (svoj gospodi slavnoj):
Dobro jutro da vam je, l'jepa ugrska gospodo.
L'jepo ti je pogledati ovu čestitu gospodu,
ko da ih je jedan danak, majka jedna porodila!
Ali Miloš Kobilović Milici odgovaraše:
Nagledaj se sadara ove l'jepe sve gospode,
ove l'jepe gospode i tvoje braće Jugovića,
bog zna, veće hoćeš li ih tvoj'jem očim sagledati!
Ma kad bješe Milica zeta svoga razumjela,
suze su je polile niz rumeno b'jelo lišce,
tere podje ovako Milošu besjedovati:
ovo mi se noćaske trudan sanak izasnio,
gdje mi zv'jezde padahu s nebesa na crnu zemlju,
gdje mi bješe na nebu jasan mjesec potamnio,
i gdje se je vedro nebo na četvero raspuknulo.
Ali Miloš Kobilović punici odgovaraše:
mogu ti se, Milice, sanku tvomu domisliti:
što su zv'jezde padale s nebesa na crnu zemlju,
to će glave padati od ove ugrske gospode;
a što bješe na nebu jasan mjesec potamnio,
to će lišce potamnjet' slavnoga Lazara kneza;
a što se je vedro nebo na četvero raspuknulo,
to će se raspuknut' tvoje srce Miličino,
za ugrskom gospodom i za braćom Jugovićim'!
Kad bijaše Milica zeta svoga razumjela,
žalosna se ona nadje u svojemu srcu živu,
i podje mu ovako Milošu besjedovati:
e da ti se što mogu, zete dragi, umoliti?
da bi mi se molio slavnomu Lazaru knezu,
da bi meni ostavio jednoga od Jugovića;
ako bi se kojagodj na Kosovu dogodila,
da ja ne bih izgubila koljeno od Jugovića!
Ali podje Milošu punici odgovarati:

ne ću za to Lazaru ni r'ječi progovoriti.
Svu noć mu si noćaske prespala na desnoj ruci,
bješe mu se moliti kako tvomu gospodaru,
Kada bješe Milica zeta svoga razumjela,
zlovoljno se povrati ka svojemu gospodaru,
grozne suze proljeva niz svoje niz b'jelo lišce,
i podje ti ovako Lazaru besjedovati:
car Lazare, srpska kruno zlatna!
ti polaziš (danas) na Kosovo,
s' sobom vodiš sluge i vojvode,
a kod dvora nikog ne ostavljaš,
care Lazo, od muškijeh glava,
da ti može knjigu odnijeti
u Kosovo i natrag vratiti,
odvodiš mi devet mile braće,
devet braće, devet Jugovića:
ostavi mi brata bar jednoga,
jednog brata sestri od zakletve.
Njoj govori srpski car Lazare:
gospo moja, carice Milice!
koga bi ti brata najvoljela
da t' ostavim u bijelu dvoru?
Ostavi mi Boška Jugovića.
Tada reče srpski knez Lazare:
gospo moja, carice Milice!
kada (sada) bijel dan osvane,
dan osvane i ograne sunce,
i vrata se otvore na gradu,
ti išetaj gradu na kapiju,
tud' će poći vojska na alaje:
sve konjici pod bojnim kopljima,
pred njimi je Boško Jugoviću
i on nosi krstaša barjaka;
kaži njemu od mene blagoslov,
nek da barjak, kome njemu drago,
pa nek s tobom kod dvora ostane.
Kad je (na to sunce) osvanulo
i gradska se otvoriše vrata,
tad' išeta carica Milica,

ona stade gradu kod kapije,
al eto ti vojske na alaje.
(Prvi jaše) Musiću Stjepane,
i sa njime Vaistina sluga,
i vojske mu dvanaest hiljada.
(Drugi jaše od Konjica Ivko
i vojske mu trinaest hiljada.
Treći jaše od Omolja Živko
i vojske mu petnaest hiljada.
A četvrti Kučainac Jovo
i vojske mu šesnaest hiljada.
Peti jašu tri junaka:
jedno jeste Petar Braničevac,
drugo jeste Srdja Zlopogledja,
treći neki mladi Nemanjiću)
u svakoga triest hiljad' vojske.
(Šesti jaše Strahiniću bane,)
u (bana je) mnoga silna vojska,
mnoga vojska šezdeset hiljada.
(Al eto ti starog Jug-Bogdana)
s devet sina, devet Jugovića,
kako devet sivih sokolova,
u svakog je devet hiljad' vojske,
a u Juga dvanaest hiljada,
sve konjici pod bojnim kopljima;
pred njima je Boško Jugoviću,
na alatu vas u čistom zlatu,
krstaš ga je barjak poklopio,
pobratime! do konja alata;
na barjaku od zlata jabuka,
iz jabuke od zlata krstovi,
od krstova zlatne kite vise,
te kuckaju Boška po plećima.
Primače se carica Milica,
pa uhvati za uzdu alata,
ruke sklopi bratu oko vrata,
pak mu poče tiho govoriti:
o moj brate, Boško Jugoviću!
car je tebe meni poklonio,
da ne ideš na boj na Kosovo,

i tebi je blagosov kazao,
da daš barjak komu tebi drago,
da ostaneš sa mnom u Kruševcu,
da imadem brata od zakletve.
Al govori Boško Jugoviću:
idi, sestro, na bijelu kulu;
a ja ti se ne bih povratio,
ni iz ruke krstaš barjak dao,
da mi care pokloni Kruševac;
da mi reče družina ostala:
gle strašivca, Boška Jugovića!
on ne smjede poći u Kosovo
za krst časni krvcu proljevati
i za svoju vjeru umrijeti.
Pak protjera konja na kapiju.
Al eto ti starog Jug-Bogdana
i za njime sedam Jugovića.
Sve je sedam ustavljala redom,
al' nijedan ni gledati ne će.
Malo vrijeme za tim postajalo,
al' eto ti Jugović Vojina,
i on vodi careve jedeke,
pokrivene sa suhijem zlatom.
Ona pod njim uhvati kulaša,
i sklopi mu ruke oko vrata,
pa i njemu stade govoriti:
o moj brate, Jugović-Vojine!
car je tebe meni poklonio,
i tebi je blagoslov kazao,
da daš jedek', kome tebi drago,
da ostaneš sa mnom u Kruševcu,
da imadem brata ad zakletve.
Veli njojzi Jugović-Vojine:
idi, sestro, na bijelu kulu;
ne bih ti se junak povratio,
ni careve jedeke pustio,
da bih znao, da bih poginuo;
idem, sejo, u Kosovo ravno
za krst časni krvcu proljevati

i za vjeru s braćom umrijeti.
Pak protjera konja na kapiju.
Kad to vidje carica Milica,
ona pade na kamen studeni,
ona pade, pak se obeznani.
(Al eto ti slavnoga Lazara.)
U Laza je silna (vojska) bila:
sedamdeset i sedam hiljada.
(Pred njom jaše) Vuče Brankoviću,
(u njega je) dvanaest hiljad' vojske,
(dragi pobre), ljutog oklopnika.
(Tik uz kneza Miloš Obiliću,
on je glava svekolike vojske.)
Kad (Lazare ugleda) Milicu,
udriše mu suze niz obraze;
on s' obzire s desna na lijevo,
te dozivlje slugu Golubana:
Golubane moja vjerna slugo
ti odjaši od konja labuda,
uzmi gospu na bijele ruke,
pak je nosi na tanahnu kulu;
od mene ti bogom prosto bilo!
Nemoj ići na boj na Kosovo,
već ostani u bijelu dvoru.
Kad to začu sluga Golubane,
proli suze niz bijelo lice,
pa odsjeda od konja labuda,
uze gospu na bijele ruke,
odnese je na tanahnu kulu;
al' svom srcu odoljet' ne može,
da ne ide na boj u Kosovo,
već se vrati do konja labuda,
posjede ga, ode u Kosovo.

IV.

I veselo dodjoše (do) Kosova ravna polja.
Šatore su razapeli na kraj ravna Kosova polja.

[U Kosovu nadju Vlatka Hranića i hrvatskoga bana Ivana sa 20.000 bosanske vojske. S ovimi se veselo pozdraviše. Veselje se brzo smuti, jerbo nema ni od kuda Zahumca Radiča, a za Zećanina Baošu dodju glasi, da je skupio vojsku, ali ne će da s njome dodje u pomoć, nego čeka na medji svoje države, snujući izdaju. Lazar se vrlo zabrinuo i uzjaše sa svoja dva zeta uz neki brežuljak, ne bi li ugledali Radičevu vojsku. Vojsci ni traga; no iz turskoga tabora dolažahu Ivan Kosančić i Milan Toplica, noseći Muratov odgovor na Lazarovo pismo. Miloš Obilić poteče pred svoje pobratime; kazuje im da nema Radiča i kaki glasi dodjoše o Baoši te upita Ivana Kosančiča:]

Pobratime, Kosančić Ivane!
jesi l' tursku uhodio vojsku?
Je li mnogo vojske u Turaka?
Možemo li s Turci bojak biti?
Možemo li Turke predobiti?
Veli njemu Kosančić Ivane:
o moj brate, Miloš Obiliću!
Ja sam tursku vojsku uhodio,
jeste silna vojska u Turaka;
svi mi da se u so premetnemo,
ne bi Turkom ručka osolili.
Što je zemlje te oblada care,
svu je tursku silu podigao,
u Kosovo polje iskupio,
pritiskao sve polje Kosovo,
uhvatio vode obadvije:

pokraj Laba i vode Sitnice
sve Kosovo sila pritisnula.
Evo puno petnaest danaka
ja sve hodah po turskoj ordiji,
i ne nadjoh kraja ni hesapa:
od mramora do suha javora,
od javora, pobro, do Sazlije,
od Sazlije na ćemer ćuprije,
od ćuprije do grada Zvečana,
od Zvečana, pobro, do Čečana,
od Čečana vrhu do planine,
sve je turska vojska pritisnula:
konj do konja, junak do junaka,
bojna koplja kao čarna gora,
sve barjaci kao i oblaci,
a čadori kao i snjegovi;
da iz neba plaha kiša padne,
nigdje ne bi na zemljicu pala,
već na dobre konje i junake.
Murat pao na Mazgit na polje,
uhvatio i Lab i Sitnicu.
Tada Miloš zaklinje Ivana:
o Ivane, da moj mili brate,
nerodjeni kao i rodjeni!
Nemoj tako knezu kazivati,
jer će nam se kneže zabrinuti,
i sva će se vojska poplašiti,
već ovako našem knezu kaži:
ima dosta vojske u Turaka,
al' s' možemo s njima udariti,
i lasno ih predobit možemo;
jera nije vojska od mejdana,
već sve stare hodže i hadžije,
koji boja ni vidjeli n'jesu,
istom pošli, da se hljebom hrane;
a i što je vojske u Turaka,
vojska im se jeste poboljela,
od bolesti teške srdobolje,
a dobri se konji poboljeli,
od bolesti konjske sakagije.

[Dok Miloš ovako s prijatelji razgovara, do toga Vuk Branković govori Lazaru, kako bi mnogo zgodnije bio učinio, da se je ono u Kruševcu odlučio za predaju. Sada će sultan ne samo siliti da mu se predaš, nego će i nagraditi Baošu i Radiča, što ti nijesu sa svojom vojskom došli u pomoć; a kako da ih zgodnije nagradi, no podijelivši svu tvoju zemlju medju nje, kao svoje vazale. A za što je Miloš poletio pred svoje pobratime, i šta ono razgovara s njimi tako dugo na samo? Nije li može biti sve što je do sada učinjeno spletka Miloševa, da i on pomoću sultanovom dodje do kakove veće vlasti? Lazar se na tu klevetu još većma zabrinuo.

Pod čadorom Lazarovim javljaju Ivan i Milan Muratov odgovor: Murat će do Vidova dne u podne čekati na Lazarovu definitivnu odluku. Miloš svjetuje radosnim licem, ako do toga i ne dodju Radič i Baoša, neka se i bez njih boj s Muratom bije. Taj prijedlog primiše svi, po što ga vrlo živo preporučivahu Vlatko Hranić i ban Ivan. Vojevode se razidju, samo Vuk Branković osta s Lazarom pod čadorom.]

V.

(Kad u jutru jutro osvanulo)
knez Lazare pričešćiva vojsku,
kod prekrasne Samodreže crkve.
(On) doziva srpskog' patriarha,
i dvanaest velikih vladika.
Sva se srpska pričestila vojska,
najposlije tri vojvode bojne:
jedno jeste Milošu vojvoda,
a drugo je Kosančić Ivane,
a treće je Toplica Milane.
(Kosovka se desi na vratima.)
Kad se šeta vojvoda Milošu,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
obazre se i pogleda na (nju),
s' sebe skide, kolastu azdiju,
s' sebe skide, pa je (njojzi) dade:
na djevojko, kolastu azdiju,
po čemu ćeš mene spomenuti,
po azdiji po imenu mome:
evo t' idem poginuti dušo,
u taboru čestitoga kneza;
moli boga, draga dušo moja,
da ti s' zdravo iz tabora vratim,
a i tebe dobra sreća nadje,
uzet' ću te za Milana moga,
za Milana bogom pobratima,

koj' je mene bogom pobratio,
višnjim bogom i svetim Ivanom;
ja ću tebi kum vjenčani biti.
Za njim ide Kosančić Ivane,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
na ruci mu burma pozlaćena,
obazre se i pogleda na (nju),
s ruke skide burmu pozlaćenu,
s ruke skide, pa je (njojzi) dade:
na djevojko burmu pozlaćenu,
po čemu ćeš mene spomenuti,
a po burmi po imenu mome,
evo t' idem poginuti, dušo,
u taboru čestitoga kneza;
moli boga, moja dušo draga,
da ti s' zdravo iz tabora vratim,
a i tebe dobra sreća nadje,
uzet' ću te za Milana moga,
za Milana bogom pobratima,
koj' je mene bogom pobratio,
višnjim bogom i svetim Ivanom;
ja ću tebi ručni djever biti.
Za njim ide Toplica Milane,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
na ruci mu koprena od zlata,
obazre se i pogleda na (nju),
s ruke skide koprenu od zlata,
s ruke skide, pa je (njojzi) dade;
na djevojko, koprenu od zlata,
po čemu ćeš mene spomenuti,
po kopreni po imenu mome:
evo t' idem poginuti, dušo,

u taboru čestitoga kneza;
moli boga, moja dušo draga,
da ti s' zdravo iz tabora vratim,
tebe, dušo, dobra sreća nadje,
uzet' ću te za vjernu ljubovcu.
I odoše tri vojvode bojne.
(Kad na večer sunce zašlo bješe,
i na zemlju tiha noćca pade)
slavu slavi srpski knez Lazare
(u Kosovu polju širokome).
Svu gospodu za sovru sjedao,
svu gospodu i gospodičiće:
s desne strane starog Jug-Bogdana,
i do njega devet Jugovića;
a s lijeve Vuka Brankovića,
i ostalu svu gospodu redom;
u zastavu vojvodu Miloša,
i do njega d'vje srpske vojvode:
jedno mi je Kosančić Ivane,
a drugo je Toplica Milane.
Car uzima zlatan pehar vina,
pa govori svoj gospodi slavnoj:
kome ć' ovu čašu nazdraviti?
Ako ću je napit' po starješ tvu
napit' ću je starom Jug-Bogdanu;
ako ću je napit' po gospodstvu,
napit' ću je Vuku Brankoviću;
ako ću je napit po milosti,
napit' ću je mojim devet šura,
devet šura, devet Jugovića;
ako ću je napit' po ljepoti,
napit' ću je Kosančić-Ivanu;
ako ću je napit' po visini,
napit' ću je Toplici Milanu;
ako ću je napit' po junaštvu,
napit' ću je vojvodi Milošu.
Ta nikom' je drugom napit' ne ću,
već u zdravlje Miloš-Obilića:
zdrav Milošu, vjero i nevjero!
prva vjero, potonja nevjero!

sjutra ćeš me izdat' na Kosovu,
i odbjeći turskom car-Muratu;
zdrav mi budi! i zdravicu popij:
vino popij, a na čast ti pehar!
Skoči Miloš na noge lagane,
pak se klanja do zemljice crne:
hvala tebi slavni knez Lazare,
hvala tebi na tvojoj zdravici,
na zdravici i na daru tvome;
al ne hvala na takoj besjedi;
jer tako me vjera ne ubila!
ja nevjera nikad bio n'jesam,
nit' sam bio, niti ću kad biti,
nego sjutra mislim u Kosovu
za krstovu vjeru poginuti;
nevjera ti sjedi uz koljeno,
ispod skuta pije hladno vino:
a prokleti Vuče Brankoviću.
Sjutra jeste lijep Vidov danak,
vidjet' ćemo u polju Kosovu,
ko je vjera, ko li je nevjera.
A tako mi boga velikoga!
ja ću otić' sjutra u Kosovo,
i zaklat' ću turskog car-Murata
i stat' ću mu nogom pod gr'oce;
ako li mi bog i sreća dade,
te se zdravo u taobor vratim,
uhvatit' ću Vuka Brankovića,
vezat' ću ga uz to bojno koplje,
kao žena kudjelj' uz preslicu,
nosit' ću ga u polje Kosovo.
(Miloš reče iz čadora ode,
za njim idu do dva pobratima,
jedno jeste Kosančić Ivane,
a drugo je Toplica Milane.
Miloš pita Kosančić Ivana:)
Ja Ivane, mio pobratime!
gdje je čador silnog car Murata?
(Ču gdje) sam se knezu zatekao,

da (ću zaklat') turskog car Murata,
(i) nogom (mu stati) pod gr'oce.
Al' govori Kosančić Ivane:
da lud ti si mio pobratime!
gdje je čador silnog car-Murata,
usred turskog silna taobora!
Da ti imaš krila sokolova,
pak da padneš iz neba vedroga,
perje mesa ne bi iznijelo!
(Al' govori Miloš Obiliću:
ja ću poći, makar ću ne doći.
Tako reče pak do konja dodje,
konja dora Miloš osedlao,
osedlao, uzdom zauzdao,
pak se doru baci na ramena,
i otide preko polja ravna,
kao zv'jezda preko neba sjajna.
Za njim jašu do dva pobratima,
jedno jeste Kosančić Ivane,
a drugo je Toplica Milane).

VI.

I još sunce ne bješe na istočnoj ovoj strani,
(Miloš) junak dopade pred šatore pred careve.
Tad' podjoše vrli Turci sv'jetlu caru govoriti:
ovo tebi pred šatorom Miloša Kobilovića.
A on care sv'jetli Turcim svoj'jem odgovara,
da Miloša dovedu pod njegov svioni šator.
Kad je doš'o Milošu pred cara pred čestitoga,
podje njemu ovako sv'jetli care govoriti:
što si doš'o, Milošu, vojsku moju uhoditi?
Ali Miloš Kobilović sv'jetlu caru odgovara:
ja sam se odvrg'o od vojske Lazara kneza,
i doš'o sam u pomoć tebi caru čestitomu.
Opeta je Milošu sv'jetli care govorio:
ovaki su zakoni, Milošu, u zemlji mojoj,
kogod k meni dohodi, da mi se l'jepo pokloni,
pak da moje poljubi koljeno od desne noge.
Podje ti se Milošu sv'jetlu caru da pokloni,
i prignu se, da mu ljubi koljeno od desne noge,
zlatan handžar povadio, i njim ga je udario,
i još se je povratio, i nogom ga pritisnuo.
Jedin'jem skokom poskoči iz njegova iz šatora,
a vrže se s drug'jem na viteza konja svoga,
i na konju pobjegnu niz Kosovo ravno polje.
Tadar Turci kliknuše vrl'jem glasom objednaga:
Miloš cara udrio, ma ga nije pogubio.
I za njim se podignu sva turačka vrla sila.
Ma kad vidje Milošu vrle Turke oko sebe,
sabljom se je u ruci prema njima izvrnuo,
mnogo bješe Turaka s sabljom svojom pogubio,
a što njemu bježaše, (pobrom) dobr'jem ne mogaše.

Ali bješe Milošu huda sreća priskočila:
Turci njemu bijahu (pobre njegve) pogubili.
Ali za to on junak jošter ništa ne hajaše;
ma ti mu je opeta huda sreća priskočila,
glas izide iz oblaka, i Turcima govoraše:
ali Turci ne vidite, ispale vam crne oči!
gdje je Miloš okopljen i pod njime konjic dobar?
svijeh će vas danaske do jednoga pogubiti:
mećite mu pred konja štite vaše i sablje britke.
Kadar Turci bijahu toga glasa razumjeli,
pred konja mu metnuše i štite i sablje britke;
bješe mu se po njima konjic dobar potaknuo,
i oni ti priskočiše, ter mu nogu odsjekoše.
Kad se Miloš vidio bez junačke desne noge,
u ruku se bijaše bojna koplja dobavio,
ter se ide na njemu mješte noge podupirat',
i ne da še joštera vrl'jem Turcim' pogubiti.
Paka jadan pokliknu iz svojega grla tanka:
gdje si, kneže Lazare, vidio te bog veliki!
Pomozi me, moj taste, sadar ili nikad veće!
Turke sam ti sve stjer'o na (Sitnicu) plahu r'jeku:
nješto ih sam pogubio, a nješto se istopilo!
Sve to dobro slušaše nevjerni Branković Vuče,
tere ide ovako pred gospodom pop'jevati:
vladaj mi se, Milošu, moje gospodsko koljeno,
pokli hoćeš ratiti i s Turcima bojak biti!
sad ćeš meni sve zube objednaga zaplatiti!
Ali kneže Lazare zetu Vuku govoraše:
muč', pomukni, zete Vuče, zamuklo ti grlo tanko!
Sad sam, reče, začuo glas nječigov,
sve bih rek'o, da je glas Miloša Kobilovića.
Strah je mene, da nije u potrebi u velikoj!
I podjoše da skoče na njihove konje dobre.
U to Turci pritisnuše i na nje ti udariše.

[Prvu navalu tursku junački suzbiše Vlatko Hranić i ban Ivan s bosanskom vojskom. I srpska vojska udari junački u Turke . . .]

Tad' bi Lazar nadvladao Turke,
bog ubio Vuka Brankovića!
on izdade tasta na Kosovu,

on izdade cara na Kosovu,
i odvede dvanaest hiljada,
(sve samoga) ljutog oklopnika.

[Turci navru u onu prazninu, gdje stajaše vojska Vukova i tako raskinu vojsku bosansku od Lazarove. Sada poče strašno klanje.]

(Mače vojsku) Musiću Stjepane,
tri je paše bio i ubio,
kad započe biti četvrtoga,
tu pogibe Musiću Stjepane
i sa njime Vaistina sluga,
i vojske mu dvanaest hiljada.
(Mače vojsku od Konjica Ivko,
četir' paše bio i ubio,
kad započe biti još petoga,
tu pogibe od Konjica Ivko,
i vojske mu trinaest hiljada.
Mače vojsku od Omolja Živko,
pet je paša bio i ubio,
kad započe biti još šestoga,
tu pogibe od Omolja Živko,
i vojske mu petnaest hiljada.
Mače vojsku Kučainac Ivo,
šest je paša bio i ubio,
kad započe biti i sedmoga,
tu pogibe Kučainac Ivo,
i vojske mu šesnaest hiljada.)
Mače vojsku Bogdan Juže stari,
s devet sina devet Jugovića,
kako devet sivih sokolova.
Pred svima je Boško Jugoviću,
na alatu konju velikome,
sa krstašem u ruci barjakom,
(on) sagoni Turke u buljuke,
i nagoni na vodu Sitnicu.
(Gle! prodriješe) u pola Kosova,
krvave im ruke do ramena
i zeleni mači do balčaka;
ali su im malaksale ruke,
sijekući po Kosovu Turke.

Sedam paša biše i ubiše,
kad osmoga biti započeše,
al pogibe Bogdan Juže stari,
(i pogibe osam Jugovića,)
gdje brat brata izdati ne htjede,
dokle godje jedan tecijaše;
još ostade Boško Jugoviću,
krstaš mu se po Kosovu vija,
još razgoni Turke na buljuke,
kao soko ptice golubove,
(al i njemu veće klonu ruka);
(i) pogibe Bogdan Juže stari,
i izgibe devet Jugovića,
kako devet sivih sokolova,
i njihova sva izgibe vojska.
Makoš' vojsku tri (silna junaka:
jedno jeste Petar Braničevac,
drugo jeste Srdja Zlopogledja,
a treće je neki Nemanjiću.
Ala Srdja) dokar junak bješe,
(on) dva i dva na koplje nabija;
preko sebe u Sitnicu tura!
Pa se biše i sjekoše s Turci:
osam paša biše i ubiše,
devetoga biti započeše,
(sva trojica tude pogiboše),
i sa njima sva izgibe vojska.
Mače vojsku (Strahiniću bane,)
u (bana) je mnoga silna vojska,
mnoga vojska, šezdeset hiljada,
te se biše i sjekoše s Turci.
(Kaki) bane dobar junak bješe,
(kad) jedan put britkom sabljom mahnu,
britkom sabljom i desnicom rukom,
(on) dvadeset odsiječe glava.
Devet paša biše i ubiše,
desetoga biti započeše,
al' pogibe Strahiniću bane,
i njegova sva izgibe vojska:

gdje ogreznu krvca do koljena,
tu pogibe Banović Strahina!
Mače vojsku srpski knez Lazare,
u Laza je silna vojska bila,
sedamdeset i sedam hiljada,
pa razgone po Kosovu Turke,
ne dadu se ni gledati Turkom,
da kamo li bojak biti s Turci, ...

[Ali Lazaru huda sreća bješe: u najžešćem boju spade s konja zelenka. Bježeći zelenko po bojnom polju, Lazarovi ljudi se uplaše, misleći, da je knez poginuo, a Turci udare još bješnje i sasjeku Lazarovu vojsku (V. II. *49.* 19.—21.). Vlatko Hranić, po što ne mogaše prodrijeti kroz Turke, videći da je izdajom Vukovom sve izgubljeno bješe već prije ostavio bojno polje.]

A Lazara bijahu živa u ruke uhitili,
i njega su odveli čestitu Otmanoviću,
i š' njime su doveli Miloša Kobilovića.
Još se care ne bješe s dušom svojom razd'jelio,
ovako je govorio pašam svoj'jem i veziru:
kad se veće ja budem s dušom mojom razd'jeliti,
glavu ćete odsjeći slavnomu Lazaru knezu,
i vi glavu odsjecite Milošu Kobiloviću,
i vi mene ukopajte na Kosovu ravnu polju:
pod noge mi stavite slavnoga Lazara kneza,
a Miloša Kobilovića na moju na desnu ruku.
Ma kad bješe Milošu sv'jetla cara razumio,
podje ti mu žalostan ove r'ječi govoriti:
e da ti se što mogu, sv'jetli care, umoliti?
nemoj mene stavljati na tvoju na desnu ruku,
nego mene ti stavi Miloša pod noge pod tvoje,
moga tasta Lazara na tvoju na desnu ruku:
kako sam ga ja lijepo za života svedj dvorio,
neka njega ja dvorim i u materi crnoj zemlji.
Bješe mu se sv'jetli care na te r'ječi smilovao.
Ma kada je Lazare zeta svoga razumio,
suze ga su polile niz njegovo b'jelo lišce,
a njemu je Milošu ove r'ječi govorio:
ah blažena majka tvoja, koja te je porodila!
tobom sam se svedj dičio medju braćom i gospodom;

a prokleta majka bila, koja je Vuka porodila!
on je meni sramotu pred gospodom učinio,
i meni je izdaju na Kosovu učinio!
Još htijaše Lazare s Milošem besjedovati,
ma se bješe sv'jetli care s dušom svojom razd'jelio.
Turci glavu odsjekoše slavnomu Lazaru knezu,
slavnomu Lazaru knezu i Milošu Kobiloviću.
Lazara su ukopali kraj cara na desnu ruku,
Kobilović Miloša pod noge sv'jetloga cara.

VII.

Uranila Kosovka djevojka,
uranila rano u nedjelju,
u nedjelju prije jarka sunca,
zasukala bijele rukave,
zasukala do b'jeli lakata,
na plećima nosi hljeba b'jela,
u rukama dva kondira zlatna,
u jednome hladjane vodice,
u drugome rumenoga vina;
ona ide na Kosovo ravno,
pa se šeće po razboju mlada,
po razboju čestitoga kneza,
te prevrće po krvi junake;
kog junaka u životu nadje,
umiva ga hladjanom vodicom,
pričešćuje vinom crvenijem
i zalaže hljebom bijelijem.
Namjera je namjerila bila
na junaka Orlovića Pavla,
na kneževa mlada barjaktara,
i njega je našla u životu:
desna mu je ruka odsječena
i lijeva noga do koljena,
vita su mu rebra izlomljena
vide mu se džigerice b'jele;
izmiče ga iz te mnoge krvce,
umiva ga hladjanom vodicom,
pričešćuje vinom crvenijem
i zalaže hljebom bijelijem.
Kad junaku srce zaigralo,
progovara Orloviću Pavle:

sestro draga, Kosovko djevojko!
koja ti je golema nevolja,
te prevrćeš po krvi junake?
Koga tražiš po razboju mlada?
Ili brata, ili bratučeda,
al' po gr'jehu stara roditelja?
Progovara Kosovka djevojka:
dragi brate, delijo neznana!
ja od roda nikoga ne tražim:
niti brata niti bratučeda,
ni po gr'jehu stara roditelja;
mož' li znati, delijo neznana,
kad knez Laza pričešćiva vojsku
kod prekrasne Samodreže crkve?
Sva se srbska pričestila vojska,
najposlije tri vojvode bojne:
jedno jeste Milošu vojvoda,
a drugo je Kosančić Ivane,
a treće je Toplica Milane.
Ja se desih ondje na vratima,
kad se šeta vojvoda Milošu,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
obazre se i pogleda na me,
s sebe skide kolastu azdiju,
s sebe skide, pa je meni dade:
na djevojko, kolastu azdiju,
po čemu ćeš mene spomenuti,
po azdiji po imenu mome:
evo t' idem poginuti, dušo,
u taboru čestitoga kneza;
moli boga, draga dušo moja,
da se zdravo iz tabora vratim,
a i tebe dobra sreća nadje,
uzet' ću te za Milana moga,
za Milana bogom pobratima,
koj' je mene bogom pobratio,

višnjim bogom i svetim Ivanom;
ja ću tebi kum vjenčani biti.
Za njim ide Kosančić Ivane,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
na ruci mu burma pozlaćena,
obazre se i pogleda na me,
s ruke skide burmu pozlaćenu,
s ruke skide, pa je meni dade:
na, djevojko, burmu pozlaćenu,
po čemu ćeš mene spomenuti,
a po burmi, po imenu mome:
evo t' idem poginuti, dušo,
u taboru čestitoga kneza;
moli boga moja dušo draga,
da se zdravo iz tabora vratim,
a i tebe dobra sreća nadje,
uzet' ću te za Milana moga,
za Milana bogom pobratima,
koj' je mene bogom pobratio,
višnjim bogom i svetim Ivanom;
ja ću tebi ručni djever biti.
Za njim ide Toplica Milane,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
na ruci mu koprena od zlata,
obazre se i pogleda na me,
s ruke skide koprenu od zlata,
s ruke skide, pa je meni dade:
na, djevojko, koprenu od zlata,
po čemu ćeš mene spomenuti,
po kopreni po imenu mome:
evo t' idem poginuti dušo,
u taboru čestitoga kneza;

moli boga, moja dušo draga,
da se zdravo iz tabora vratim,
tebe, dušo, dobra sreća nadje,
uzet' ću te za vjernu ljubovcu.
I odoše tri vojvode bojne.
Njih ja danas po razboju tražim.
Al' besjedi Orloviću Pavle:
sestro draga, Kosovko djevojko,
vidiš dušo ona koplja bojna
ponajviša, a i ponajgušća,
ondje j' pala krvca od junaka,
ta dobrome konju do stremena,
do stremena i do usendjije,
a junaku do svilena pasa,
ondje su ti sva tri poginula,
već ti idi dvoru bijelome,
ne krvavi skuta ni rukava.
Kad djevojka saslušala r'ječi,
proli suze niz bijelo lice,
(s' zemlje diže klobuk svile b'jele,
pak ti) ode svom bijelu dvoru,
kukajući iz bijela grla:
jao jadna! ude ti sam sreće!
da se, jádna, za zelen bor hvatim,
i on bi se zelen osušio.
(Al' eto ti Radič-vojevode
i sa njime mnoga, silna vojska)
susrete ih Kosovka djevojka,
u ruku joj dva kondira zlatna,
oba zlatna, al' obadva prazna,
pod pazuhom klobuk svile b'jele,
za klobukom b'jela kita perja,
u dnu perje srebrom zaliveno,
a po sr'jedi zlatom prepleteno,
i po vrhu biserom kićeno.
Al' besjedi Radič vojevoda:
božja pomoć, moja seko draga!
gdje si, dušo, na ograšju bila?
odkuda ti klobuk svile b'jele?
Daj mi, seko, klobuk svile b'jele,

višnjim bogom i svetim Ivanom;
ja ću tebi kum vjenčani biti.
Za njim ide Kosančić Ivane,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
na ruci mu burma pozlaćena,
obazre se i pogleda na me,
s ruke skide burmu pozlaćenu,
s ruke skide, pa je meni dade:
na, djevojko, burmu pozlaćenu,
po čemu ćeš mene spomenuti,
a po burmi, po imenu mome:
evo t' idem poginuti, dušo,
u taboru čestitoga kneza;
moli boga moja dušo draga,
da se zdravo iz tabora vratim,
a i tebe dobra sreća nadje,
uzet' ću te za Milana moga,
za Milana bogom pobratima,
koj' je mene bogom pobratio,
višnjim bogom i svetim Ivanom;
ja ću tebi ručni djever biti.
Za njim ide Toplica Milane,
krasan junak na ovome sv'jetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena mahrama,
na ruci mu koprena od zlata,
obazre se i pogleda na me,
s ruke skide koprenu od zlata,
s ruke skide, pa je meni dade:
na, djevojko, koprenu od zlata,
po čemu ćeš mene spomenuti,
po kopreni po imenu mome:
evo t' idem poginuti dušo,
u taboru čestitoga kneza;

moli boga, moja dušo draga,
da se zdravo iz tabora vratim,
tebe, dušo, dobra sreća nadje,
uzet' ću te za vjernu ljubovcu.
I odoše tri vojvode bojne.
Njih ja danas po razboju tražim.
Al' besjedi Orloviću Pavle:
sestro draga, Kosovko djevojko,
vidiš dušo ona koplja bojna
ponajviša, a i ponajgušća,
ondje j' pala krvca od junaka,
ta dobrome konju do stremena,
do stremena i do usendjije,
a junaku do svilena pasa,
ondje su ti sva tri poginula,
već ti idi dvoru bijelome,
ne krvavi skuta ni rukava.
Kad djevojka saslušala r'ječi,
proli suze niz bijelo lice,
(s' zemlje diže klobuk svile b'jele,
pak ti) ode svom bijelu dvoru,
kukajući iz bijela grla:
jao jadna! ude ti sam sreće!
da se, jádna, za zelen bor hvatim,
i on bi se zelen osušio.
(Al' eto ti Radič-vojevode
i sa njime mnoga, silna vojska)
susrete ih Kosovka djevojka,
u ruku joj dva kondira zlatna,
oba zlatna, al' obadva prazna,
pod pazuhom klobuk svile b'jele,
za klobukom b'jela kita perja,
u dnu perje srebrom zaliveno,
a po sr'jedi zlatom prepleteno,
i po vrhu biserom kićeno.
Al' besjedi Radič vojevoda:
božja pomoć, moja seko draga!
gdje si, dušo, na ograšju bila?
odkuda ti klobuk svile b'jele?
Daj mi, seko, klobuk svile b'jele,

da ga poznam, koga je vojvode;
a tako mi srećna puta moga,
nevjere ti učiniti ne ću.
(Prepade se) Kosovka djevojka,
(pak besjedi Radič-vojevodi):
Zdravo da si, kneževa vojvodo!
n'jesam nigdje na ograšju bila,
rano me je probudila majka,
mi ranimo te vodu grabimo;
kad ja dodjoh na vodu Sitnicu,
al Sitnica mutna i povodna,
nosi, brate, konje i junake,
turske kape i bijele čalme,
krasne srpske bijele klobuke.
Ovaj klobuk blizu kraja bješe,
ja zagazih u vodu Sitnicu,
i uhvatih klobuk svile b'jele,
brata imam od mene mladjega,
nosim klobuk bratu rodjenome,
ja sam mlada, milo mi je perje.
Klobuk dade (Radič) vojevodi,
čim ga vidje (Radič) vojevoda,
čim ga vidje, tim ga i poznade,
prosu suze niz gospodsko lice,
udari se po koljenu rukom,
čisti skrlet na koljenu puče,
zlatna kopča na desnom rukavu:
teško meni i do boga moga!
na meni je ostanula kletva,
od (Lazara) čestitoga kneza.
Klobuk dade Kosovki djevojci,
pa se maši u džepove rukom,
te joj dade tri dukata žuta:
naj ti, seko, Kosovko djevojko,
(Kada), seko, ja pogi(nem tude),
pomeni me po peškešu mome.
(Udari se Radič vojevoda,
oštrim nožem sr'jed živoga srca.
Njegva vojska l'jepo ga sahrani,
i vrati se k svome zavičaju.)

VIII.

Pošetala carica Milica
ispod grada bijela Kruševca,
s njome šeću dvije mile kćeri:
Vukasova i lijepa Mara;
k njima jezdi Vladeta vojvoda,
na doratu na konju dobrome.
Vladeta je konja oznojio
i u b'jelu pjenu obukao.
Pita njega carica Milica:
oj boga ti, (bosanska) vojvodo,
što si tako konja oznojio?
ne ideš li sa polja Kosova?
ne vidje li čestitoga kneza,
gospodara moga knez-Lazara.
Al' besjedi Vladeta vojvoda:
oj boga mi, carice Milice!
ta ja idem sa polja Kosova,
al' ne vidjeh čestitoga kneza,
već ja vidjeh kneževa zelenka.
Tjeraju ga po Kosovu Turci,
a knez mislim, da je poginuo.
Kad to začu carica Milica,
proli suze niz bijelo lice,
pak još pita Vladetu vojvodu:
još mi kaži, (bosanska) vojvodo!
kad si bio na Kosovu ravnu,
ne vidje li devet Jugovića
i desetog starog Jug-Bogdana?
Al' besjedi Vladeta vojvoda:
ta ja prodjoh kroz Kosovo ravno,
i ja vidjeh devet Jugovića

i desetog starog Jug-Bogdana:
oni bjehu u pola Kosova,
krvave im ruke do ramena
i zeleni mači do balčaka;
ali su im malaksale ruke
sijekući po Kosovu Turke.
Još mu reče carica Milica:
stan' počekaj, (bosanska) vojvodo!
ne vidje li još dva zeta moja:
Brankovića, Miloš Obilića?
Al' besjedi Vladeta vojvoda:
ta ja prodjoh kroz Kosovo ravno,
i ja vidjeh Miloš-Obilića:
on stajaše u polju Kosovu
na bojno se koplje naslonio,
bojno mu se koplje prelomilo,
pak na njega Turci navališe,
do sad mislim, da je poginuo.
Al' ne vidjeh Vuka Brankovića,
ne vidjeh ga, ne vid'lo ga sunce!
on izdade čestitoga kneza,
gospodara (tvoga knez Lazara).
(Kad Milica razumje vojvodu,
ona ode svom bijelu dvoru,
kukajući iz bijela grla).
Kad je sjutra jutro osvanulo,
doletješe dva vrana gavrana
od Kosova polja širokoga,
i padoše na bijelu kulu,
baš na kulu slavnoga Lazara.
Jedan grakće, drugi progovara:
da l' je kula slavnog knez Lazara?
il' u kuli nigdje nikog nema?
To iz kule nitko ne čujaše,
već to čula carica Milica,
pa izlazi pred bijelu kulu,
ona pita dva vrana gavrana:
oj boga vam dva vrana gavrana!
odkuda ste, (vrani) poletjeli?
nijeste li od polja Kosova?

vidjeste li dvije silne vojske,
je su li se vojske udarile?
čija li je vojska zadobila?
Al' govore dva vrana gavrana:
oj boga nam, carice Milice!
Mi smo (uprav) od Kosova ravna,
vidjeli smo dvije silne vojske,
vojske su se (silne) udarile,
obadva su cara poginula;
od Turaka nešto i ostalo,
a od Srba i što je ostalo,
sve ranjeno i iskrvavljeno.
Istom oni tako besedjahu,
al' eto ti sluge Milutina,
nosi desnu u lijevoj ruku,
na njemu je rana sedamnaest,
vas mu konjic u krv ogreznuo.
Veli njemu gospodja Milica:
Što je, bolan! slugo Milutine?
Zar izdade cara na Kosovu?
Al' govori sluga Milutine:
skin' me, gospo, sa konja viteza,
umij mene studenom vodicom,
i zalij me crvenijem vinom;
teške su me rane osvojile.
Skide njega gospodja Milica,
i umi ga studenom vodicom,
i zali ga crvenijem vinom.
Kad se sluga malo povratio,
pita njega gospodja Milica:
što bi, slugo, u polju Kosovu?
gdje pogibe slavni kneže Lazo?
gdje pogibe stari Jug-Bogdane?
gdje pogibe devet Jugovića?
gdje pogibe Miloš vojevoda?
gdje pogibe Vuče Brankoviću?
gdje pogibe Banović Strahinja?
Tada sluga poče kazivati:
svi ostaše gospo u Kosovu.
Gdje (vojeva) slavni knez Lazare,

tu su mnoga koplja izlomljena,
izlomljena i turska i srpska,
ali više srpska, nego turska,
braneć, gospo, svoga gospodara,
gospodara, slavnog knez Lazara.
(Njega živa uhvatiše Turci
i rusu mu odsjekoše glavu.)
A Jug ti je, gospo poginuo
u (najljućem) boju krvavome.
Pogibe ti osam Jugovića,
gdje brat brata izdati ne htjede,
doklegodje jedan tecijaše.
Još ostade Boško Jugoviću,
krstaš mu se po Kosovu vija;
još razgoni Turke na buljuke,
kao soko ptice golubove,
(al' i njega savladaše Turci.)
Gdje ogreznu krvca do koljena,
tu pogibe Banović Strahinja.
Miloš ti je, gospo, (bojak bio)
kod Sitnice kod vode studene,
gdjeno mnogi Turci izginuli;
Miloš zgubi turskog car-Murata
i Turaka dvanaest hiljada.
(Dva mu vjerna pogiboše druga,
a njeg živa uhvatiše Turci
i rusu mu odsjekoše glavu).
Bog da prosti, ko ga je rodio!
on ostavi spomen rodu srpskom,
da se priča i pripovijeda,
dok je ljudi i dok je Kosova.
A što pitaš za prokletog Vuka,
proklet bio i ko ga rodio!
prokleto mu pleme i koljeno!
on izdade cara na Kosovu
i odvede dvanaest hiljada,
gospo moja! ljutog oklopnika.
Kad mi bješe Milica tužne glase razumjela,
bješe joj se od žalosti živo srce raspuknulo.

IX.

Poletjela dva vrana gavrana,
sa Kosova polja širokoga,
krvavijeh nogu do koljena,
i krvava kljuna do očiju;
poletjeli, pa su besjedili:
evo ima dv'je nedjelje dana,
ne nadjosmo drva ni kamena,
gdje bi mogli odpočinut malo.
U tom oni dok govoru bili,
ugledaše dvore Jugovića,
pa su oba k dvoru poletjeli;
poletjeli, hitro doletjeli;
na dvoru se oni ustavili.
Izletjela stara Jugovićka:
bora vama dva vrana gavrana,
n'jeste l' srećom sa Kosova ravna?
N'jeste l' vid'li našeg cara Laza
i njegovu ubojitu vojsku?
Je li Lazo cara predobio?
N'jeste l' vid'li devet mojih sina,
sina mojih devet Jugovića,
hoće l' skoro svome b'jelom dvoru?
Tad gavrane jedan progovara:
radi bismo dobar glas don'jeti,
ali pravo valja kazivati:
vidjeli smo vašeg cara Laza
i njegovu ubojitu vojsku;
mi vidjesmo devet vranih konja,
bez sedala i još bez junaka,
a za njima devet b'jelih hrta,
a za hrtim' devet sokolova;

oni lete jedan za drugime,
traže oni svoje gospodare,
pa dolaze do zelena luga,
tud nahode devet Jugovića:
svi su oni listom izginuli
braneć Laza od dušmanskih ruku.
Kad začula stara Jugovićka,
ona bješe srca junačkoga,
ne otište suze od obraza:
bogu hvala! na njegovu daru.
Pa dozivlje najmenika Luku:
vjerna slugo! najmeniče Luka,
leti, slugo, u donje podrume,
sedlaj nama dva dobra konjica,
tebi vilu, meni lastavicu.
To začulo devet nevjestica,
svaka nosi d'jete djeverovo,
pa dolazi svojoj svekrvici,
tužno cv'jele kao guje ljute,
a njih tješi stara Jugovićka:
bora vama! devet nevjestica,
mlade jeste, ne budite lude:
ne vjerujte mladim gavranovim',
često grakću, ali leša nema;
evo meni b'jela knjiga dodje,
sa Kosova polja širokoga,
djece moje, mladih Jugovića:
da su oni zdravo i veselo,
da su oni predobili Turke;
u njih ima mnogo prijatelja,
da bi mogli vjekovati v'jeka —
oni moju ustavili djecu;
sad mi oni poručuju mladi,
da ja stara do Kosova dodjem,
da ih zovem svojem b'jelom dvoru,
da ih lašnje prijatelji puste.
To govori, na konjica skače,
pa im baca knjigu iz njedara:
eto knjiga da se utješite:
čuvajte mi devet unučadi

čuvajte mi mog' b'jelog' dvora
i u dvoru hrza i obraza;
a ja idem dovoditi djecu.
Isus reče, otište konjica,
pravo, zdravo na Kosovo dodje.
Bože mili, na svem tebi hvala!
sve je polje lešim' prikriveno,
mrtav leži junak do junaka,
mrtav konjic jedan do drugoga;
prevrćala stara Jugovićka,
prevrćala dva b'jela dana,
prevrćala konje i junake
nigdje ona djece ne nahodi.
Dohodila do zelena luga;
al' kod luga devet vranih konja,
za konjima devet b'jelih hrta,
za hrtovim devet sokolova;
oni trču, traže gospodarâ:
al' su mrtvi, ne mogu ih naći.
Kad vidilo devet vranih konja,
i poznalo crnu lastavicu,
(sve ih kleta iždr'jebila bješe)
doletješe staroj Jugovićki,
njih poznala stara Jugovićka,
ni tud' ona suze ne pustila!
već pogleda nebu pod oblake,
ugledala dva vrana gavrana,
jedan grakće, drugi progovara:
eto tvojih devet Jugovića
mrtvi leže za zelenim lugom.
Mrtvoj djeci stara dohodila,
sve ih redom, tužna poznavala,
pa je djecu l'jepo izgrlila,
i oprala suzam' od obraza:
djeco moja! devet Jugovića,
izginuste mladi na Kosovu;
ja ne žalim, moja djeco draga,
ja ne žalim što ste izginuli,
braneć zemlju od dušmanske ruke,
pleme svoje vi ste osvjetlali!

Pa kada ih oplakala bješe,
kopa njima tvrdu ledinicu,
sve ih redom pokopala l'jepo,
i zelenim nakitila busom.
Pa se krenu k svojem b'jelom dvoru,
a za njome devetero konja,
a za njima devet b'jelih hrta,
za hrtima devet sokolova.
Kad vidilo devet nevjestica,
procv'jeliše kao guje ljute,
kruto kunu janjičare Turke,
a još više nevjernoga Vuka,
jer izdade cara na Kosovu.
Njih (mi) tješi stara Jugovićka
ne ludujte, moje nevjestice!
bogu hvala na njegovu daru,
pa ih mlada ni rodila n'jesam,
da mi leže na meku dušeku,
već da brane zemlju od dušmana.
Ne plačite moje kćerce drage,
ak' i jesu odletjeli ždrali,
ostali su ptići ždralovići;
hranit' ćemo ptiće ždraloviće,
naše pleme poginuti ne će,
naši dvori ostat' pusti ne će!

Ostalo je u knjizi nekoliko štamparskih pogrješaka, koje smetaju razumljivosti. Na str. 4. r. 17. mjesto: „od XVII stoljeća“ treba da je: „od XVI stoljeća“. U prvom arku služio sam se riječi: „veraz“, „verzi“, a prikladnija je, kako poslije dolazi: „stih“, „stihovi“. Na str. 12. r. 36. mjesto: „iz prve narodne pjesme iskinute“ treba da je: „iz prve narodne pjesme, koja pjevaše cijeli boj, iskinute“. Na str. 14. r. 19. mjesto: „biće“, treba da je: „bit će“. Na str. 22. r. 31. mjesto: „ob jednoga“, treba da je: „objednaga“. Na str. 26. r. 14. mjesto „priznane“, treba da je: „praznine“. Na str. 32. r. 20. mjesto: „na taj naći“, treba da je: „na taj dan naći“. Na str. 34. r. 18. mjesto: „ob jednoga“, treba da je: „objednaga“. Na str. 35. r. 25. mjesto: „deset Jugovića“, treba da je: „devet Jugovića“. Na str. 44. r. posljednji, mjesto: „e dalo“, treba da je: „se dalo“. Na str. 73. stih 453. mjesto: „Alija“, treba da je „Aliju“. Neke sitne pegrješke ne smetaju razumljivosti, za to ih ostavljam nezabilježene.

Koje su riječi ili stihovi u pjesmi zagradjeni, te sam ja dodao, ili mjesto drugih stavio.

NOV 19 '68 H
217789

STALL STUDY
CHARGE

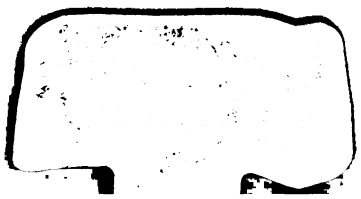

27234.10.120
Narodne pjesme o boju na Kosovu god
Widener Library 003452615
3 2044 089 099 022